

FORORD

Som sykepleier har jeg sett hvilke negative konsekvenser overforbruk av ulike rusmidler kan medføre. Spesielt har ungdommer med rusmiddelrelaterte problemer gjort sterkt inntrykk på meg. Dette har bidratt til at jeg har fått et engasjement i forhold til hvilke tiltak som kan iverksettes for å hindre at rusmiddelrelaterte problemer oppstår. Rusforebyggende arbeid er et omfattende område med mange utfordringer. Jeg har imidlertid en oppfatning av at ungdom er en viktig ressurs i forhold til å kartlegge hva de påvirkes av, og for å belyse hvilke utfordringer som eksisterer i ungdomspopulasjonen.

I forbindelse med dette masteroppgaveprosjektet har jeg intervjuet en gruppe ungdommer i videregående skole om deres synspunkter knyttet til temaet rusforebygging. Jeg vil derfor rette en stor takk til deltakerne i prosjektet for deres villighet til å stille opp og dele sine synspunkter om tematikken. Jeg vil også takke skolene som sa seg villige til å delta i prosjektet. En takk rettes også til Heidi Hjelmeland for veiledning og konstruktive tilbakemeldinger i arbeidsprosessen. Takk til Sindre Fagerhaug for gode tips i forkant av intervjuene. Jeg vil også takke jentene på lesesalen for sosialt samvær og støtte under studiet. Til sist vil jeg takke venner og familie for støtte, oppmuntring og tilbakemeldinger gjennom hele prosessen.

Trondheim, september 2011.

Hanne Stavaas Tøndel

SAMMENDRAG

Rusmiddelrelaterte problem er blant de vanligste årsakene til ulykker, sykdom og død i ungdomspopulasjonen. Rusforebyggende tiltak blir av Helsedirektoratet (2008) beskrevet som det viktigste virkemidlet mot rusmiddelrelaterte problemer. Hensikten med prosjektet har vært å kartlegge hvilke rusforebyggende tiltak en gruppe ungdommer anser som virkningsfulle. Datamaterialet er samlet inn ved hjelp av semistrukturerte intervju. Utvalget har bestått av åtte elever i videregående skole, fire elever ved en byskole og fire elever ved en bygdeskole, i alderen 17-18 år. Materialet er analysert med systematisk tekstkondensering. Analysefunnene viser at tiltak med målsetting å redusere etterspørselen av rusmidler ble ansett som mest virkningsfullt blant informantene. Tilbudsreducerende tiltak som lovreguleringer ble lite vektlagt blant informantene, mens både likemannsarbeid og generelle forebyggende tiltak ble ansett som virkningsfulle for å forebygge rusmiddelrelaterte problemer. Forskjellene mellom holdningene i bygd og by var små i dette prosjektet. Tilpasning av rusforebyggende tiltak ut i fra lokale utfordringer vil imidlertid trolig gjøre tiltakene mer virkningsfulle. Inkludering av ungdom i rusforebyggende arbeid er også hensiktsmessig, og vil sannsynligvis bidra til å gjøre rusforebyggende arbeid mer tilpasset eldre ungdommer.

SUMMARY

Problems resulting from substance abuse are among the most common factors causing accidents, disease and death among the youth population. Drug prevention programs are described by Helsedirektoratet (2008) as the most important means to counteract problems related to substance abuse. The purpose of this project has been to map out which drug prevention programs are considered to be effective by a group of youth. The data material was collected through semi-structured interviews. The range consisted of eight high school students, 17-18 years of age. Four of them were students in a city based high school, four of them in a country side based high school. The material was analysed through systematic text condensation. Findings from the analysis show that measures aiming at reducing demand for drugs were considered by the informants to be the most effective. Measures aiming at supply reduction, such as legal regulations, were given little emphasis by the informants, while both peer-led programs and general preventive measures were considered to be effective for preventing problems related to substance abuse. Differences between city and country side were marginal in this project. Adaption of drug prevention measures to meet local challenges could however make the measures more effective. The inclusion of youth in drug preventative work is also appropriate, and will probably contribute to making such measures more adapted to older youth.

Innhold

1.0 INNLEDNING	1
1.1 Bakgrunn	1
1.2 Problemstilling	2
1.3 Avgrensninger	3
1.4 Begrepsavklaring.....	3
1.5 Oppgavens oppbygging.....	4
2.0 LITTERATURGJENNOMGANG.....	5
2.1 Rusmiddelbruk	5
2.2 Rusforebygging	16
3.0 HOLDNINGSTEORI.....	29
3.1 Definisjon	29
3.2 Holdningsdannelse	30
3.3 Holdningers funksjoner	31
4.0 METODE	33
4.1 Kvalitativ metode	33
4.2 Utvalg	34
4.3 Intervjuguide	35
4.4 Dataanalyse	37
4.5 Etske vurderinger	39
4.6 Pålitelighet, gyldighet og overførbarhet.....	43
5.0 FUNN OG FORTOLKNINGER.....	45

5.1 Erfaringer	45
5.2 Tiltak	48
5.3 Hvilke budskap bør rusforebyggende tiltak formidle?.....	58
5.4 Hvor bør rusforebyggende tiltak gjennomføres?.....	61
5.5 Hvordan best formidle tiltakene?	63
5.6 Hvem bør bidra til å formidle rusforebyggende budskap?.....	65
5.7 Når bør rusforebyggende tiltak gjennomføres?.....	73
5.8 Rusforebyggingens målsettinger for bruk av alkohol og cannabis	75
5.9 Eksponering av rusmidlene hasj og alkohol.....	76
6.0 AVSLUTNING	79
6.1 Oppsummering	79
6.2 Konklusjon	80
6.3 Undersøkelsens pålitelighet, gyldighet og overførbarhet.....	80
6.4 Videre forskning.....	81
LITTERATUR	82

Vedlegg 1, Informasjonsskriv til Fylkeskommune

Vedlegg 2, Informasjonsskriv til rektorer

Vedlegg 3, Informasjonsskriv til informanter

Vedlegg 4, Intervjuguide

Vedlegg 5, Vedtak fra REK

1.0 INNLEDNING

Dette er en studie med fokus på ungdommers synspunkter om rusforebyggende arbeid. Hensikten med studien er å innhente kunnskap om hvilke tiltak en gruppe ungdommer anser som virkningsfulle for å forebygge rusmiddelrelaterte problemer.

I dette kapitlet vil det først komme en kort innføring i prosjektets bakgrunn og forskningsbehov til tematikken. Studiens problemstilling vil deretter presenteres. Videre kommer en begrepsavklaring av sentrale begrep i prosjektet. Deretter vil studiens vektlegginger og avgrensninger beskrives. Kapitlet avsluttes med en gjennomgang av de kommende kapitlers innhold.

1.1 Bakgrunn

Ungdomstiden er en tid som er preget av både store og små forandringer (Kvalem & Wichstrøm, 2007; Pedersen, 2007). Rusmiddelbruk er blant mange ungdommer ansett som et viktig skille mellom barndom og ungdomstid (Pedersen, 2007). Alkohol er det mest brukte rusmidlet i ungdomspopulasjonen, mens cannabis er det mest anvendte illegale rusmidlet blant ungdom (Coleman, & Hendry, 1999; EONN, 2010; Espnes & Smedslund, 2009; Vedøy & Skretting, 2009). Rusmidler av ulike slag er blitt benyttet til alle tider, og har forårsaket både gleder og besvær (Espnes & Smedslund, 2009; Hauge, 2009). Mange forbinder rusmidler med trivsel i ulike sosiale sammenhenger (Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007; Vedøy & Skretting, 2009). Rusmiddelbruk kan imidlertid også medføre en rekke negative konsekvenser (Edland-Gryt et al., 2009; Espnes & Smedslund, 2009; Helsedirektoratet, 2010; Rossow & Klepp, 2009). På bakgrunn av risiko forbundet med rusmiddelbruk er rusforebygging blitt et viktig satsningsområde, ut i fra blant annet regjeringens opptrappingsplan for rusfeltet (Helsedirektoratet, 2010; Helse og omsorgsdepartementet, 2008). Når det kommer til rusforebyggende arbeid er det imidlertid mange ulike syn på hva som er effektive tiltak. Flere beskriver en rekke av de tradisjonelle rusforebyggende tiltakene som gjennomføres i dag som lite virkningsfulle (Blanck, Hensing & Spak, 2007; Espnes & Smedslund, 2009; Fekjær, 2009; Rossow & Klepp, 2009). Flere utfordringer knyttes til rusforebyggende arbeid (Fekjær, 2009; Peterson, 2010; Rossow & Klepp, 2009). Det hevdes også at utfordringer i forhold til rusforebyggende arbeid kan være ulike i bygd og by (Druginfo, 2008; Espnes & Smedslund, 2009; Hauge & Knutheim, 2003; Pedersen, 2007). Et problem med rusforebyggende tiltak synes å være at slike de ofte

oppleves som lite relevante blant ungdom (Peterson, 2010). En årsak til det kan være at ungdom blir lite inkludert i rusforebyggende arbeid (Fekjær, 2009). Ifølge blant annet Helse og omsorgsdepartementet (2008) og Schancke (2005) er inkludering av ungdom et viktig bidrag i å sikre virkningsfulle rusforebyggende tiltak. I tråd med Petersons (2010) forskning kan synliggjøring av ungdommers holdninger bidra til å øke inkluderingen av ungdom i rusforebyggende arbeid.

1.1.1 Forskningsbehov

Med opptrappingsplanen for rusfeltet satses det på å øke kompetansen innenfor dette fagfeltet i Norge. Styrking av rusmiddelforskning og rusforebygging er to av de viktigste satsningsområdene det pekes på i denne planen (Helse og omsorgsdepartementet, 2008). Flere hevder at forskning på rusforebygging har en rekke mangler (Helsedirektoratet, 2010; Nesvåg, et al., 2007; Peterson, 2010). Ifølge Helsedirektoratet (2010) foreligger det for eksempel lite sikker kunnskap om hvilke tiltak som er effektive for å forebygge bruk av illegale rusmidler, som for eksempel cannabis. Den økende alkoholbruken blant ungdom kan også tyde på at de rusforebyggende tiltakene som gjennomføres i dagens samfunn ikke fungerer optimalt (Blanck et al, 2007; Edland-Gryt et al., 2009; Nesvåg et al., 2007; Vedøy & Skretting, 2009). I forhold til ungdom foreligger det lite kunnskap om rusforebygging i aldersgruppen ungdom over 15 år (Nesvåg et al., 2007; Peterson, 2010). Det finnes også få studier om ungdommers holdninger til hvilke rusforebyggende tiltak de anser som virkningsfulle (Fekjær, 2009; Nesvåg et al., 2007; Peterson, 2010).

Med tanke på økende bruk av alkohol i gruppen ungdom over 15 år, lite sikker kunnskap om virkningsfulle rusforebyggende tiltak og dårlige erfaringer med forebyggingsprogrammets effektivitet, bør det arbeides mer med forskning i forhold til rusforebyggende arbeid blant eldre ungdommer (Blanck et al, 2007; Edland-Gryt, 2009; Helse og omsorgsdepartementet, 2008; Nesvåg et al, 2007; Peterson, 2010). Forskningsfokus på ungdommers holdninger om tematikken vil også trolig være hensiktsmessig ved at flere hevder økt inkludering av ungdom i rusforebyggende arbeid vil bidra til å øke kvaliteten på tiltakene (Helse og omsorgsdepartementet, 2008; Schancke, 2005).

1.2 Problemstilling

Ut i fra forskningsbehovet i rusforebyggende arbeid ønsker denne studien å belyse følgende problemstilling:

Hvilke tiltak anser en gruppe ungdommer i videregående skole som virkningsfulle for å forebygge rusmiddelrelaterte problemer?

- Er det forskjeller i holdningene om virkningsfulle rusforebyggende tiltak mellom ungdommer i bygd og by?

1.3 Avgrensninger

Rusforebyggende tiltak kan rettes mot ulike grupper. Jeg har i dette prosjektet valgt å se på rusforebyggende tiltak rettet mot eldre ungdommer. Dette på bakgrunn av at det foreligger lite forskningsbasert kunnskap om rusforebyggende arbeid blant denne gruppen (Nesvåg et al, 2007). Jeg har også valgt å avgrense oppgaven til å omhandle rusforebyggende tiltak rettet mot alkohol og cannabis, siden de er blant de mest benyttede rusmidlene i ungdomskulturen (Coleman, & Hendry, 1999; EONN, 2010; Espnes & Smedslund, 2009; Vedøy & Skretting, 2009). Forebyggende tiltak tar hensyn til mange ulike faktorer. Eksempler på slike faktorer er stadier i problemutviklingen, målgruppe og for hvor stor gruppe tiltakene skal gjennomføres for. Rusforebyggende tiltak inndeles derfor i ulike kategorier og nivåer (Schancke, 2005). Jeg har valgt å avgrense oppgaven ved å presentere kun en av de vanligste inndelingene, primær-, sekundær- og tertiærforebyggende tiltak. Med bakgrunn i studiens analysefunn er det rusforebyggende elementet i behandling av allerede oppståtte rusmiddelrelaterte problemer imidlertid ikke vektlagt. Tilbudsreducerende og etterspørselsreducerende tiltak er to ulike rusforebyggende strategier (Schancke, 2005). Tilbudsreducerende tiltak blir ofte ansett som mest virkningsfulle (NOU, 2003: 4; Schancke, 2005). Til tross for dette har jeg på bakgrunn av informantenes holdninger valgt å vektlegge etterspørselsreducerende tiltak i prosjektet.

1.4 Begrepsavklaring

Som bakgrunn for den videre teksten velger jeg nå å avklare enkelte begrep jeg anser som sentrale ut i fra prosjektet og dets problemstilling. På grunn av holdningers sentrale rolle i prosjektet vil holdningsbegrepet defineres i oppgavens teorikapittel. Begrepene jeg imidlertid velger å definere i denne delen av oppgaven er rusmidler, rus, forebyggende arbeid og rusforebygging.

Folkehelseinstituttet (2008) definerer rusmidler som stoffer, som ved eksponering medfører opplevelse av velbehag, redusert hukommelse, konsentrasjon og svekkelse av andre hjernefunksjoner (FHI, 2008). Rus kommer på bakgrunn av ordet beruselse, en tilstand som oppnås ved inntak av rusmidler (Skretting, 2010). Forebyggende arbeid kan defineres som:

“Forebyggende arbeid innebærer å gjøre en tidlig innsats med en klar målsetning om å forhindre en negativ utvikling skal komme i gang eller forverre seg” (Befring, Frønes & Sørli, 2010, s.86).

Ved å sette sammen begrepene rus og forebygging får man en forståelse av hva rusforebygging omhandler. Ifølge Hauge (1999) er rusforebygging imidlertid et vanskelig begrep å definere. Det skal i hovedsak være tre årsaker til dette. Den ene årsaken er at rusmiddelbruk påvirkes av mange elementer, og må derfor forstås i sammenheng med ulike faktorer. Dette gjør at tiltak som i utgangspunktet har som målsetning å virke forebyggende på annet enn rusmiddelbruk, også kan virke rusforebyggende, eller omvendt. Rusforebyggende tiltak skiller seg også i liten grad fra andre forebyggingstiltaks hensikter (Hauge, 1999). Den siste årsaken er ifølge Hauge (1999) at litteraturen definerer sjelden hva som legges i begrepet. Jeg velger imidlertid ut i fra definisjonene ovenfor å forstå rusforebyggende arbeid som tiltak med hensikt å hindre eller begrense negative konsekvenser som kan forekomme av rusmiddelbruk.

Før jeg avslutter begrepsavklaringen vil jeg presisere at rusforebygging kan benevnes på ulike måter. Hauge (1999) velger å kalle begrepet rusmiddelforebygging, mens Skretting (2010) anbefaler at man erstatter begrepet “rusforebygging” med “forebygge utvikling av rusmiddelproblemer”. På bakgrunn av at det er et veletablert begrep i litteraturen velger jeg imidlertid å bruke ordet rusforebygging videre i teksten.

1.5 Oppgavens oppbygging

Innledningsvis er en kort introduksjon til studiens tema blitt presentert. Kapittel 2 vil inneholde en litteraturgjennomgang knyttet til rusmiddelbruk og rusforebyggende arbeid. Kapittel 3 omfatter en fremstilling av holdningsteori, med hovedvekt på læring i holdningsdannelse. Valg av metode og begrunnelse for metodevalg vil deretter gjennomgås i det fjerde kapittelet. I oppgavens femte del vil resultatene fra analysearbeidet presenteres og diskuteres mot litteratur og teori. Avslutningsvis vil studiens hovedfunn kort sammenfattes.

2.0 LITTERATURGJENNOMGANG

Å hindre at rusmiddelrelaterte problemer oppstår er en av målsetningene til rusforebyggende arbeid (Espnes & Smedslund, 2009). For å forstå hvorfor rusmiddelrelaterte problemer oppstår er det imidlertid nyttig å ha kjennskap til mulige årsaker til rusmiddelbruk. Som belyst innledningsvis kan rusmiddelbruk medføre en rekke negative konsekvenser (Edland-Gryt et al., 2009; Espnes & Smedslund, 2009; Helsedirektoratet, 2010; Rossow & Klepp, 2009). Rusmiddelbrukens negative konsekvenser kan dermed bidra til å belyse hensikten og behovet for rusforebyggende arbeid. Kapitlets første del vil på bakgrunn av dette inneholde en gjennomgang av årsaker til og negative konsekvenser forbundet med rusmiddelbruk. For å hindre de negative konsekvensene som kan forekomme av rusmiddelbruk er det hensiktsmessig å iverksette rusforebyggende tiltak (Helsedirektoratet, 2010; Helse og omsorgsdepartementet, 2008; NOU, 2003: 4, Schancke, 2005). Kapitlets andre del vil derfor inneholde en generell gjennomgang av et utvalg rusforebyggende aspekter.

2.1 Rusmiddelbruk

For at rusforebyggende tiltak skal være effektive er det ifølge Skutle (2002) viktig med forståelse for hvordan rusmiddelvaner etableres og utvikles. En gjennomgang av omfanget av rusmiddelbruk blant ungdom vil også kunne bidra til å aktualisere behovet for rusforebygging blant denne aldersgruppen. På bakgrunn av dette vil omfang, årsaker og negative konsekvenser knyttet til rusmiddelbruk belyses i første del av kapitlet.

2.1.1 Rusmiddelbruk blant ungdom

Ungdomstiden er en fase som medfører mange forandringer i ungdommers liv, både når det kommer til kroppslige og tanke- og følelsesmessige forandringer (Kvalem & Wichstrøm, 2007; Pedersen, 2007). Det er også i denne perioden at de fleste begynner å eksperimentere med rusmidler (Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007; Vedøy & Skretting, 2009).

Som nevnt innledningsvis er alkohol det mest brukte legale rusmidlet i Norge, mens cannabis er det mest utbredte illegale rusmidlet i ungdomspopulasjonen (Coleman, & Hendry, 1999; EONN, 2010; Espnes & Smedslund, 2009; Vedøy & Skretting, 2009). Langt flere ungdommer i aldersgruppen 15-20 år har imidlertid drukket alkohol enn brukt cannabis, eller

andre illegale rusmidler. 80 % av norske ungdommer i alderen 15-20 år anslås å ha brukt alkohol, mens rundt 10 % av samme aldersgruppe anslås å ha benyttet cannabis (EONN 2010; Vedøy & Skretting, 2009).

Rusmidler inndeles ofte i ulike grupper etter virkning (Hauge, 2009; Pedersen, 2007). Rusmidler kan ha mange ulike virkninger, men noen er mer vanlige enn andre (Pedersen, 2007). Alkohol og Cannabis kan begge defineres som dempende rusmidler (Espnes & Smedslund, 2009; Hauge, 2009). Felles for dempende rusmidler er at de virker avslappende, gir nedsatt reaksjonsevne og at man føler seg roligere og mindre anspent (Hauge, 2009; Pedersen, 2007). Cannabis kan også ha hallusinogene effekter. Enkelte velger derfor å plassere cannabis i gruppen blant hallusinogene stoffer (Hauge, 2009; Pedersen, 2007).

Både cannabis og alkohol er opp gjennom historien blitt benyttet til medisinske formål (Hauge, 2009). I dagens samfunn benyttes imidlertid disse rusmidlene hovedsakelig som nytelsesmidler og et bidrag i sosiale sammenhenger (Coleman, & Hendry, 1999; Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007).

2.1.1.1 Alkohol

Av Helsedirektoratet (2010) blir alkoholmisbruk beskrevet som et av nåtidens største helseproblemer. Siden 1990 har det vært en klar økning i gjennomsnittlig årlig forbruk av alkohol, både i aldersgruppen unge over 15 år, og i den norske befolkningen generelt (Edland-Gryt, et al., 2009; Vedøy & Skretting, 2009). Gjennomsnittlig debutalder for å drikke alkohol i Norge er rundt 15 år (Espnes & Smedslund, 2009; Vedøy & Skretting, 2009).

De fleste ungdommer har positive assosiasjoner til inntak av moderate mengder alkohol, siden det ofte forbindes med fest og sosialt samvær (Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007). Alkoholbruk er imidlertid ikke kun positivt, men kan også medføre en rekke negative konsekvenser (Edland-Gryt et al., 2009; Espnes & Smedslund, 2009; Helsedirektoratet, 2010; Nesvåg et al., 2007; Rossow & Klepp, 2009; Vedøy & Skretting, 2009). Eksempler på negative konsekvenser som kan forekomme av alkoholbruk vil bli beskrevet senere i kapitlet.

2.1.1.2 Cannabis

Cannabis kommer fra planten indisk hamp, og er en fellesbetegnelse på hasj, marihuana og cannabisolje (Hauge, 2009; Vedøy & Skretting, 2009). Videre i teksten vil begrepene cannabis og hasj likestilles. Dette på bakgrunn av at hasj er det rusmidlet fra cannabisplanten

som oftest benyttes i Europa, og inneholder vanligvis mer kjemiske stoffer med rusvirkning enn marihuana (EONN, 2010; Espnes & Smedslund, 2009; Hauge, 2009).

Cannabis inntas oftest ved røyking i vannpipe eller blandet med tobakk, men det kan også spises (Hall & Solowij, 1998; Hauge, 2009; Vedøy & Skretting, 2009). Ifølge Hall og Solowiji (1998) er det enklest å oppnå rusmidlets psykoaktive effekter ved røyking. Endret stemning og tolkning av sanseintrykk er virkninger man ofte forbinder med cannabisbruk (Pedersen, 2007).

Antall beslag av cannabis har siden 70-tallet økt dramatisk (Edland-Gryt, et al., 2009). Ifølge Hall (2006) begynner cannabisbruk ofte i midten av tenårene. Cannabis brukes oftest av ungdom og unge voksne i alderen 15-34 år, med høyest forekomst i aldersgruppen 15-24 år (EONN, 2010). Et stort flertall av norske ungdommer har imidlertid ikke brukt cannabis (Vedøy & Skretting, 2009). Fra siste halvdel på 1990-tallet var det allikevel en økning i antall ungdommer som rapporterer å ha prøvd cannabis. Rundt år 2000 var antallet cannabisbrukere i Norge, i aldersgruppen 15-20 år, rekordhøyt på rundt 30 % (Espnes & Smedslund, 2009; Vedøy & Skretting, 2009). Fra 2006 sank imidlertid bruken av cannabis blant ungdom, og har siden da vært forholdsvis stabil (EONN, 2010; Espnes & Smedslund, 2009; Vedøy & Skretting, 2009). Blant norske ungdommer i aldersgruppen 15-20 år oppga rundt 10 %, i 2008, å ha brukt cannabis ved ett eller flere tilfeller (Vedøy & Skretting, 2009). Om man ser på cannabisbruk i historisk sammenheng er dette fortsatt et høyt tall. Effektive tiltak rettet mot forebygging av cannabisbruk er derfor fortsatt aktuelt innenfor rusmiddeldebatten, og da særlig blant ungdom og unge voksne (EONN, 2010).

2.1.2 Geografiske forskjeller

Forbruk av alkohol og cannabis varierer en del mellom ulike land (Hauge, 2009). I Europa er det for eksempel store forskjeller mellom noen av landene når det kommer til forbruk av disse rusmidlene (Edland-Gryt, 2009; EONN, 2010). Slike forskjeller kan også ses mellom ulike områder i et land, både i Norge og andre deler av verden (Edland-Gryt, 2009; Johnson et al., 2008; Pedersen, 2007; SAMHSA, 2009; Vedøy & Skretting, 2009).

Internasjonal rusmiddelforskning viser til ulike resultater i forhold til forskjeller mellom alkohol og cannabisbruk i landlige strøk og byer (Druginfo, 2008; Johnson et al, 2008; SAMHSA, 2009). En amerikansk undersøkelse viser blant annet at bruk av både alkohol og illegale rusmidler er noe høyere i byer enn i landlige strøk (SAMHSA, 2009). Flere

undersøkelser viser imidlertid at alkoholforbruk er noe høyere blant de som er bosatt i landlige omgivelser (Atav & Spencer, 2002; Druginfo, 2008; Gfroerer, Larson & Colliver, 2007; Graham, Ward, Munro, Snow & Ellis, 2006; Johnson et al., 2008). I Norge er det rapporterte alkoholforbruket blant ungdom noe forskjellig i de ulike fylkene. Dette viser at bostedslokalisasjon kan påvirke alkoholforbruket også her i landet (Vedøy & Skretting, 2009).

Johnson et al. (2008) hevder at bruk av cannabis blant ungdom er større i byer enn i bygder. I Norge har ungdom i Oslo rapportert å ha det høyeste forbruket av cannabis på landsbasis (Vedøy & Skretting, 2009). Pedersen (2007) hevder også at bruk av hasj er størst i byer. Dette viser at forskjellene i cannabisbruk mellom by og bygd i Norge kan sammenlignes med Johnson et als (2008) resultater. Bosted kan dermed innvirke på rusmiddelvaner (Vedøy & Skretting, 2009). Det er nærliggende å tro at disse forskjellene også kan påvirke ungdommers holdninger i forhold til rusforebyggende arbeid.

Hittil har kapitlet omhandlet rusmiddelbruk og geografiske forskjeller i rusmiddelbruk. Videre vil teksten omhandle mulige årsaker og risikofaktorer knyttet til rusmiddelbruk.

2.1.3 Årsaker til rusmiddelbruk

Årsakene til at ungdom bruker rusmidler kan være mange og sammensatte (Rossow & Klepp, 2009). Det som er en risikofaktor for å begynne å misbruke rusmidler for en person, behøver ikke være en risikofaktor for en annen (Robertson, David & Rao, 2003). Det kan derfor være vanskelig å fastslå konkret hva som gjør at enkelte ungdommer misbraker alkohol eller cannabis. Mulige årsaker til bruk av cannabis og misbruk av alkohol vil imidlertid presenteres nedenfor.

Hyppig bruk av alkohol og cannabis blant ungdom henger ofte sammen med problematferd som kriminalitet av ulike slag, dårlige skoleprestasjoner, verbal og fysisk aggressivitet (Pedersen, 2007; Rossow & Klepp, 2009). Store sosiale omveltninger, som for eksempel å begynne som elev i den videregående skole, kan også være en risikofaktor for misbruk av rusmidler. Tilgangen er ofte større på alkohol og andre rusmidler når man begynner på videregående skole, noe som kan bidra til å øke rusmiddelbruken i denne aldersgruppen (Robertson et al, 2003). Dette belyser noen likhetstrekk mellom årsaker til alkohol og cannabisbruk. Jeg velger imidlertid nedenfor å skille de resterende årsakene til bruk av disse rusmidlene fra hverandre.

2.1.3.1 Årsaker til alkoholbruk

De fleste ungdommer har positive assosiasjoner til alkohol. Ungdom drikker alkohol for avslapping, sosial aksept, opplevelse av spenning, for å bli en annen enn man vanligvis er, som en flukt fra virkeligheten og på grunn av alkoholens sensoriske og kognitive effekter (Coleman & Hendry, 1999).

Pedersen (2007) beskriver alkoholkulturen som system av kollektive påvirkninger. Dette innebærer at vi påvirkes av omgivelsene, og i mer eller mindre grad kopierer andres drikkemønstre. For eksempel om ungdom deltar i sosiale sammenkomster med alkohol, vil mange påvirkes til å drikke alkohol hurtig om andre av gjestene drikker alkohol i hurtig tempo (Pedersen, 2007).

Å eksperimentere med alkohol er en naturlig del av ungdomskulturen¹ (Pedersen, 2007; Peterson, 2010). Lalander (1998) hevder at alkoholbruk er en del av ungdommers sosiale identitet (Ref., Pedersen, 2007, s. 80). For mange ungdommer er alkoholbruk et synlig skille på overgangen fra barndom til ungdomstid. Rusmiddelbruk representerer dermed sosialitet, fellesskap og frihet blant ungdomspopulasjonen. Alkoholbruk er ofte forbundet med å passe inn i nærmiljøet og samfunnet. Dette gjelder både i forhold til avholdenhet, måtehold eller store inntak av rusmidlet (Pedersen, 2007).

Kjønn har også vært knyttet til forskjeller i alkoholforbruk blant ungdom. Forskning viser at gutter drikker i gjennomsnitt mer alkohol enn jenter. Forskjellene i alkoholinntak er imidlertid blitt mindre mellom kjønnene (Pedersen, 2007; Vedøy & Skretting, 2009).

Årsaker til alkoholbruk blant ungdom kan ut i fra dette være så mangt. Dette illustrerer at det også er mange faktorer å ta hensyn til i forhold til rusforebyggende arbeid blant ungdom.

2.1.3.2 Hvem bruker cannabis?

Hasjbruk blir av en del ungdommer ansett som ufarlig og lite problematisk. Bruk av dette narkotiske stoffet benevnes imidlertid som en inngangsport til å begynne med andre og sterkere narkotiske stoffer (Pedersen, 2007). Tidligere har hasjbruk vært knyttet til faktorer som avbrutt skolegang, dårlige familieforhold, arbeidsledighet og dårlig mental helse

¹ Ungdomskultur kan defineres som "bestemte former for holdningsskaping som ungdom deler med hverandre" (Aagre, 2003, s 132). Begrepet ungdomskultur kan også knyttes opp mot særegne ungdomsfenomener og unges hverdagshandlinger (Aagre, 2003).

(Pedersen, 2007). Pedersen (2007) hevder imidlertid at bildet av hasjbrukere er mer komplisert enn tidligere antatt.

Stort hasjforbruk har ofte sammenheng med psykososiale vansker (Pedersen, 2007). Hasj brukes ikke kun av en type mennesker, men både av resurssterke ungdommer og ungdommer med svake sosiale ressurser som følge av for eksempel dårlige oppvekstvilkår og atferdsproblemer (Pedersen, 2007). Enkelte hasjbrukere kan imidlertid knyttes opp mot et spesielt miljø som ut i fra Pedersens (2007) beskrivelser kan assosieres med det såkalte hippiemiljøet². Dette kompliserer bildet av årsakene til hasjbruk noe. Fellestrekk mellom hasjbrukere kan imidlertid være ønske om opprør og opposisjon (Pedersen, 2007). Pedersen (2007) hevder samtidig at det er forskjeller på faste brukere av rusmidlet og de som eksperimenterer med hasj. Faste brukere av hasj karakteriseres ifølge Pedersen (2007) av kriminalitet og psykososiale problemer. De som eksperimenterer med hasjbruk kjennetegnes i motsetning, som mennesker med kulturelt engasjement og verdimeessig opposisjon (Pedersen, 2007).

Et kjennetegn blant hasjbrukere er at de ofte har et høyere forbruk av alkohol og andre rusmidler enn de som ikke bruker hasj (Pedersen, 2007). Ungdom som bruker cannabis har også ofte venner og bekjente som bruker rusmidlet (Vedøy og Skretting, 2009). Pedersen (2007) underbygger disse funnene og sier at jo flere venner som benytter hasj jo større sjanse er det for at man selv begynner å bruke rusmidlet. Dette kan imidlertid ha flere ulike årsaker, som at ungdom velger venner på bakgrunn av at de bruker hasj, eller et ønske om å kopiere venner (Pedersen, 2007). Venners bruk av rusmidlet kan derfor være en årsak til hasjbruk blant ungdom.

Avbrutt skolegang og arbeidsledighet har ofte vært forbundet med cannabisbruk (Hammer & Vaglum, 1990; Pedersen, 2007; Vedøy og Skretting, 2009). Ifølge Hammer og Vaglum (1990) kan arbeidsledighet medføre at ungdom trekkes mot miljøer der hasjbruk er en naturlig del av ungdomskulturen. Dette kan ifølge Pedersen (2007) skyldes at arbeidsledigheten medfører at ungdom mister tilknytting til det ordinære samfunnet.

Kort oppsummert hevder Pedersen (2007) at både hans, og en rekke andres forskning, viser at hasjbruk ofte er forbundet med overhyppighet av sosiale problemer, som redusert funksjonsnivå i utdanning og arbeidsliv, kriminalitet og ustabile sosiale relasjoner. Til tross

² Hippiekulturen assosieres ofte med seksuell åpenhet, narkotika og spesielt cannabisbruk, karakteristisk musikkstil og sterke politiske engasjement (McCleary, 2002).

for at årsakene til hasjbruk grovt sett kan sammenfattes med disse faktorene må man være kritisk til at generelle sårbare grupper mennesker kan trekkes mot hasjmiljøer, og at hasjbruk derfor muligens ikke oppstår kun på bakgrunn av faktorene som nevnes ovenfor (Pedersen, 2007).

2.1.3.3 Sosiale relasjoners påvirkninger

Som de foregående delkapitlene belyste kan årsakene til rusmiddelbruk være mange og sammensatte. Ungdom kan for eksempel påvirkes av andre i forhold til rusmiddelbruk. Sosiale relasjoner kan derfor i enkelte tilfeller også betegnes som årsak til rusmiddelbruk (Hauge & Knutheim, 2003; Pedersen, 2007; Peterson, 2010). Ungdommers rusmiddelvaner formes ut i fra den sosiale konteksten de lever i. Venner og foreldre er de viktigste påvirkningskildene når det kommer til rusmiddelbruk blant ungdom (Pedersen, 2007). Tradisjonelle rusforebyggende tiltak har i hovedsak ofte fokusert på individer, og ikke på samhandling mellom mennesker som er i relasjon til hverandre (Hauge & Knutheim, 2003). Hauge og Knutheim (2003) hevder at viktige ressurser derfor har blitt undervurdert i rusforebyggende arbeid.

2.1.3.3.1 Venner og jevnaldrende

Vennskap assosieres oftest som positive relasjoner i ungdommers liv. Venner kan være viktige i ungdommers identitetsskaping, både som beskyttende faktorer og i dannelsen av positive selvbilder (Coleman & Hendry, 1999; Kvaalem & Wichstrøm, 2007). Sosiale relasjoner som er preget av problemer i form av for eksempel kriminalitet og rusmiddelbruk er imidlertid en type kontakt med jevnaldrende som ikke kan betegnes som positiv (Kvaalem & Wichstrøm, 2007). Pedersen (2007) hevder at venner er blant de viktigste påvirkningskildene i forhold til rusmiddelbruk blant ungdom, både ved alkohol og hasjbruk. En viktig årsak til at venner påvirker hverandre er et ønske om å føle tilhørighet i utvalgte sosiale miljøer (Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007). Kvaalem og Wichstrøm (2007) hevder at ungdom påvirkes i større grad av venner til å begynne med en atferd, fremfor å slutte med en type atferd, for eksempel i forhold til å begynne med rusmidler, fremfor å slutte med rusmiddelbruk (Kvaalem & Wichstrøm, 2007).

Ungdommers personlige vaner kan også være årsak til rusmiddelbruk. Litteraturen viser imidlertid at rusmiddelbruk også kan komme som følge av venners påvirkning (Pedersen, 2007).

2.1.3.3.2 Foreldre

En utbredt hverdagsforestilling er at ungdom påvirkes av venner i større grad enn foreldre (Hauge & Knutheim, 2003). Foreldres påvirkning på ungdom i forhold til rusmiddelbruk er imidlertid ofte undervurdert. Flere hevder at foreldre har minst like mye påvirkning på ungdommers holdninger til rusmiddelbruk som venner (Graham et al, 2006; Hauge & Knutheim, 2003; Pedersen, 2007). Dette gjelder spesielt i forhold til alkoholbruk (Pedersen, 2007). Hvor ofte foreldre drikker alkohol vil for eksempel påvirke ungdommers holdninger til alkohol. Jo oftere foreldre drikker alkohol, jo oftere drikker ungdommene alkohol (Peterson, 2010; Rossow & Klepp, 2009). Det kan se ut til at ungdom med sterk alkoholeksponering i hjemmet og som mottar alkohol fra foreldrene, drikker mer alkohol enn de som ikke gjør det (Pedersen, 2007).

Foreldre er viktige forbilder for barn og unge (Hauge & Knutheim, 2003; Peterson, 2010; Storvoll & Pape, 2007). Rusmiddelbruk og annen problematferd knyttes ofte til svak foreldretilknytning. Rusmiddelbruk kan også oppstå ved belastende hjemmesituasjoner, der ungdom velger å benytte rusmidler som en slags medisiner mot de belastningene de opplever hjemme. Ungdom som vokser opp i trygge omgivelser vil ikke i like stor grad ha behov for å flykte fra hverdagen ved hjelp av rusmidler. Foreldre og familieliv har derfor stor innvirkning på ungdommers forhold til rusmidler (Storvoll & Pape, 2007). Foreldre er også viktige grensesettere og veiledere knyttet til hvilke regler som gjelder for rusmiddelbruk i de ulike familier. Foreldre kan dermed påvirke sine barn ved å innføre struktur, tilsyn og kontroll i familielivet, med en målsetning om å beskytte ungdom fra å bli utsatt for negative konsekvenser som følge av rusmiddelbruk (Storvoll & Pape, 2007). Ifølge Peterson (2010) skal positive familieforhold være viktige beskyttende faktorer i forhold til ungdommers rusmiddelbruk. Dette belyser at foreldre, i likhet med venner, kan påvirke ungdom når det kommer til rusmiddelbruk (Pedersen, 2007).

2.1.4 Negative konsekvenser av rusmiddelbruk

Både bruk av alkohol og hasj kan medføre en rekke negative konsekvenser som dødsfall, sykdom og sosiale problemer (Edland-Gryt et al., 2009; Espnes & Smedslund, 2009; Helsedirektoratet, 2010; Høye & Sletnes, 2006; Rossow & Klepp, 2009). Risikoen for å bli utsatt for disse negative konsekvensene øker jo høyere forbruket av rusmidler er (Høye & Sletnes, 2006). Ifølge Peterson (2010) er bruk av rusmidler en av de største årsakene til sykdom og død blant ungdom.

Nesvåg et al. (2007) inndeler risiko ved rusmiddelbruk i tre deler: risiko for skader, avvik og avhengighet. Risiko for skader omfatter sykdom, ulykker og nedsatt yteevne i for eksempel familie- og arbeidsliv. Kjøring i rusmiddelpåvirket tilstand er forbundet med risiko for skader og dødsfall (Brevig, Arnestad, Mørland, Skullerud & Rognum, 2004; Høye & Sletnes, 2006; Raes, Neste & Verstraete, 2008). Når det gjelder kjøring i alkoholpåvirket tilstand har antall tilfeller vært synkende, mens antall tilfeller av kjøring i annen rusmiddelpåvirket tilstand er økende i Norge. Det kjøres mest i cannabispåvirket tilstand (Edland-Gryt, et al., 2009; Høye & Sletnes, 2006). Unge bilførere har mer utpreget risikofylt kjøring i alkoholpåvirket tilstand (Brevig et.al, 2004). Risiko for avvik vil si avvik fra det som defineres som akseptabel atferd innenfor det samfunnet man lever i (Nesvåg et al. 2007). Rusmiddelavhengighet er ifølge Høye og Sletnes (2006) ikke en klar definert tilstand, men en kombinasjon av flere faktorer. Ut i fra Verdens helseorganisasjons diagnosekodesystem ICD10 er eksempler på psykiske tegn på rusmiddelavhengighet sterk trang til å innta rusmidler og nedsatt evne til å kontrollere egen atferd ved inntak av rusmidler. Eksempler på fysiske tegn på rusmiddelavhengighet kan være abstinenser, fortsatt inntak av rusmidler til tross for skader og sykdom og forsømmelse av gleder, interesser og sosiale aktiviteter (Ref., Høye & Sletnes, 2006, s. 7).

2.1.4.1 Negative konsekvenser av alkoholbruk

Alkoholbruk beskrives som en av de største helserisikoene blant ungdom (Høye og Sletnes, 2006; Rossow & Klepp, 2009). Alkoholrelaterte problemer er mest utbredt blant eldre ungdommer og mennesker med høyt alkoholkonsum (Storvoll et.al, 2010; Vedøy & Skretting, 2010). Alkoholbruk kan medføre både kortsiktige og langsiktige helsemessige negative konsekvenser (Coleman & Hendry, 1999). Alkohol kan blant annet gi fysiologiske skader, hovedsak i form av leversykdom, hjerte- og karsykdommer og kreft (Espnes & Smedslund, 2009; Jacobsen, Ingvaldsen, Kjeldsen, Lund & Solheim, 2001; Pedersen, 2007; Storvoll, 2010).

Hauge (2009) hevder at i den nordlige delen av Europa er risiko ved alkoholbruk i ungdomskulturen hovedsakelig relatert til skader, og ikke nødvendigvis så mye sykdom som er et større problem lengre Sør i Europa (Hauge, 2009). Dette kommer av ulike drikkemønstre. I Nord-Europa er drikkekulturen preget av store inntak av alkohol i forbindelse med enkeltsituasjoner som helger og spesielle anledninger, såkalt fyll (Hauge, 2009; Rossow & Klepp, 2009; Storvoll et al, 2010; Vedøy & Skretting, 2009). Fyll er et problem spesielt blant ungdommer, og alkoholproblemer i denne delen av befolkningen

knytter seg derfor ofte til atferd i beruset tilstand. Slik alkoholbruk medfører at ungdom er mer utsatt for risiko som skader, ulykker, vold og mishandling, ødeleggelse av eiendom, tilfeldig og ubeskyttet sex og kjøring i beruset tilstand (Hauge, 2009; Høyve & Sletnes, 2006; Marlatt & Witkiewitz, 2002; Pedersen, 2007; Rossow & Klepp, 2009). Tall fra den omfattende spørreundersøkelsen ungdom og rusmidler viser at blant ungdom i aldersgruppen 15-20 år er krangel den vanligste negative konsekvensen som ungdom opplever av alkoholbruk. Deretter oppgir ungdom slagsmål, ulykker, og til sist problemer relatert til skole eller jobb som negative konsekvenser de opplever knyttet til alkoholbruk (Vedøy og Skretting, 2009).

Alkoholbruk anslås å være årsaken til 5 % av alle dødsfall i aldersgruppen 15-29 år på verdensbasis (Foxcroft, Ireland, Lister-Sharp, Lowe & Breen, 2003). Antall sykehusinnleggelser i somatisk sykehus med alkoholrelatert hoveddiagnose har siden 1999 økt (Edland-Gryt et al., 2009). Akutt alkoholforgiftning er hoved innleggelsesårsak når det kommer til alkoholrelaterte sykehusinnleggelser (Edland-Gryt, et al., 2009). Alkoholforgiftning oppstår ved høyt inntak av alkohol over et kort tidsrom (Cowan & Su, 2010).

Jo eldre ungdommer er, jo mer utsatt er de for å oppleve negative konsekvenser i forbindelse med alkoholinntak. Dette kommer av at alkoholinntak øker med alderen (Pedersen, 2007; Vedøy & Skretting, 2009). Flere mener det er sammenheng mellom alkoholdebut og alkoholforbruk i ungdomsåret og voksen alder. Ungdom med tidlig alkoholdebut har ofte et høyere alkoholforbruk både i ungdomsårene og når de blir voksne, enn ungdom med sen alkoholdebut (Høyve & Sletnes, 2006; Lie, 2010; Pedersen, 2007). Ifølge Pedersen (2007) utgjør tidlig alkoholdebut økt risiko for at ungdom også begynner med illegale rusmidler som hasj. På bakgrunn av et økende alkoholforbruk blant ungdomspopulasjonen i Norge, og de problemer det kan medføre, aktualiseres viktigheten av å fokusere på overforbruk av alkohol innenfor rusforebyggende arbeid rettet mot ungdommer (Edland-Gryt, et al., 2009; Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007; Vedøy & Skretting, 2009).

2.1.4.2 Negative konsekvenser av cannabisbruk

Risiko forbundet med cannabisbruk knytter seg både til psykiske og fysiske plager (Gruber, 2001; Helsedirektoratet, 2006). Effekten av cannabis varierer ut i fra blant annet mengde, sårbarhet og brukerens erfaring (Raes et al, 2008). Cannabis er imidlertid kjent for sine psykoaktive virkninger (Hauge, 2009). Eksempler på slike psykoaktive virkninger er nedsatt

korttidsminne og oppmerksomhet (Hall & Solowij, 1998). Bruk av cannabis kan også påvirke kognitive funksjoner som hukommelse, oppmerksomhet og beregning av avstand.

Angst og panikkanfall er negative sideeffekter som er mest vanlig hos mennesker som benytter hasj sporadisk, og ikke jevnlig (Hall & Solowij, 1998). Det kan også se ut til at cannabisbruk kan medføre økt risiko for psykoser (Fergusson, Horwood og Ridder, 2005; Pedersen, 2007). Risikoen for psykoser skal angivelig øke i takt med økt cannabisbruk (Fergusson et al, 2005). Ifølge Pedersen (2007) kan de sosiale og psykiske konsekvensene av hasjbruk ha negativ innvirkning på mestring av skole, familie og arbeidsliv.

Negative konsekvenser som kan oppstå ved kronisk cannabisbruk er fysiske plager i luftveier som kronisk bronkitt og kreft. Enkelte undersøkelser tyder også på at langvarig cannabisbruk kan svekke reproduksjonsevnen (Gruber, 2001; Hall & Solowij, 1998; Helsedirektoratet, 2006).

Andre negative konsekvenser av hasjbruk er faren for å utvikle avhengighet (Pedersen, 2007). Hasj har blitt ansett som et lite avhengighetsskapende rusmiddel av flere (Pedersen, 2007). Ifølge Pedersen (2007) viser forskning imidlertid at innholdsstoffene i cannabis kan være mer avhengighetsskapende enn tidligere antatt. Jo tidligere man prøver hasj jo større sjanse er det også for at en kommer til å bruke hasj i voksen alder og bli avhengig av rusmidlet (Epsnes og Smedslund, 2009; Hall & Solowij, 1998). Forskning viser også at cannabisbrukere anvender oftere andre narkotiske stoffer enn de som ikke bruker cannabis (Pedersen, 2007; Vedøy og Skretting, 2009). Cannabis beskrives derfor som en inngangsport til å begynne med andre og sterkere narkotiske stoffer (Gruber 2001; Pedersen, 2007; Vedøy og Skretting, 2009).

Ut i fra dette kapitlets første del ser man at årsaker til rusmiddelbruk kan være mange og sammensatte. Rusmiddelbruk kan også medføre en rekke uheldige konsekvenser på ulike plan, og kan derfor ha store innvirkninger på ungdommers liv. For å hindre negative konsekvenser knyttet til rusmiddelbruk blant ungdom er rusforebygging blitt et satsningsområde i Norge (Helse og omsorgsdepartementet, 2008).

2.2 Rusforebygging

På bakgrunn av rusmiddelbrukens negative konsekvenser i sammenheng med økende alkoholforbruk, og antall brukere av cannabis blant norske ungdommer, er rusforebygging blitt et sentralt tema i rusmiddeldebatten (EONN, 2010; Espnes & Smedslund, 2009; Hauge, 2009; Høye & Sletnes, 2006; Marlatt & Witkiewitz, 2002; Pedersen, 2007; Rossow & Klepp, 2009; Vedøy & Skretting, 2009). Gjennom opptrappingsplan for rusfeltet (2008) har regjeringen som målsetning å redusere befolkningens totale alkoholforbruk og antall brukere av narkotiske stoffer. Å forebygge at rusmiddelproblemer oppstår beskrives ut i fra denne planen som det beste for å nå disse målene, og det er spesielt viktig å tilrettelegge for rusforebyggende tiltak rettet mot barn og ungdom (Helse og omsorgsdepartementet, 2008).

2.2.1 Rusforebyggende tiltak

Det finnes mange rusforebyggende tiltak og programmer som gjennomføres i dagens samfunn (Forebyggingstiltak.no; NOU, 2003: 4; Robertson et al, 2003; Schancke, 2005). Som sagt innledningsvis vil ikke oppgaven inneholde detaljerte utredninger av ulike rusforebyggende program. For å belyse enkelte rusforebyggende strategier vil det nå imidlertid komme en kort gjennomgang av Schanckes (2005) inndeling av etterspørselsreducerende tiltak. Slike tiltak har som målsetning å begrense etterspørselen av rusmidler. Denne inndelingen omfatter informasjonsbaserte, alternative, affektive, sosial-kognitive og kombinasjonsstrategier (Schancke, 2005).

Informasjonsbaserte tiltak har lenge preget det rusforebyggende arbeidet både i skole- og opplysningskampanjer. Slike tiltak fokuserer på å øke kunnskapsnivået om rusmidler og deres skadevirkninger (Schancke, 2005). Informasjonsbaserte tiltak har imidlertid få dokumenterte positive effekter (NOU, 2003: 4; Schancke, 2005). Alternative tiltak er rusforebyggende tiltak som benytter positive aktiviteter som virkemiddel for å redusere rusmiddelbruk og misbruk. Eksempel på slike aktiviteter er ungdomsklubber, skateramper, og organiserte aktiviteter som turer og utflukter (Schancke, 2005). Ifølge Schancke (2005) kan ikke alternative tiltak alene dokumentere rusforebyggende effekter. Slike tiltak kan imidlertid føre med seg en rekke positive effekter som å skape gode oppvekstvillkår i lokalsamfunnet (Schancke, 2005). Affektive strategier fokuserer på barn og unges følelser, holdninger, modenhet og deres sosiale kompetanse i det rusforebyggende perspektivet. Affektive strategier kan inndeles i to kategorier der den ene fokuserer på sosial ferdighetstrening og problemløsning, mens den andre kategorien omhandler tiltak rettet mot å skape følelsesmessig engasjement. Eksempler

på tiltak rettet mot følelsesmessig engasjement kan være filmer, rollespill og eks-misbrukere som forteller sin historie. Forskningsbasert kunnskap anser ikke affektive strategier alene som virkningsfullt (Schancke, 2005). Ifølge Schancke (2005) anbefales det å ha en kritisk holdning til slike tiltak, spesielt om de arrangeres enkeltstående uten oppfølging. Sosial-kognitive strategier er rusforebyggende tiltak i sosiale miljø. Disse strategienes hensikt er å utvikle sosiale og kognitive ferdigheter i en målgruppe. Sosial-kognitive strategier gjennomføres ofte som problembasert læring i grupper, med aktiv deltakelse av ungdommer. Sosial-kognitive strategier har som målsetning å styrke ungdommers tro på å kunne motstå rusmidler. Det er en gjennomgående tendens i internasjonal forskning at slike sosial-kognitive strategier evalueres positivt (Schancke, 2005). Kombinasjonsstrategier er en forholdsvis ny tiltaksstrategi i rusforebyggende arbeid. Denne strategien omfatter en kombinasjon av flere tiltak. En fordel med slike tiltak er at de kan ha forebyggende effekter på også andre områder enn kun rusmiddelrelaterte problemer (Schancke, 2005). Denne inndelingen av etterspørselsreducerende tiltak gir en kort innføring i ulike rusforebyggende strategier. Det er imidlertid også vanlig å skille mellom etterspørselsreducerende- og tilbudsreducerende tiltak i rusforebyggende arbeid (Schancke, 2005). "Tilbudsreducerende tiltak er tiltak som regulerer tilgjengeligheten og betingelsene for bruk av rusmidler" (Schancke, 2005, s 35). Eksempler på slike tiltak er lovreguleringer som aldersgrense, bevillinger for alkoholsalg og avgifter. Til tross for at slike tiltak ofte er upopulære i befolkningen, beskrives de ofte som de mest virkningsfulle rusforebyggende tiltakene (NOU, 2003: 4; Schancke, 2005).

Rusforebyggende tiltak kan også inndeles i ulike nivåer etter tiltakenes fokus (Schancke, 2005). Som en generell oversikt over ulike typer tiltak og målgrupper vil en av de mest anvendte inndelingene presenteres nedenfor.

2.2.1.1 Primær, sekundær og tertiær forebyggende tiltak.

Rusforebyggende tiltak inndeles ofte i ulike nivåer. En mye anvendt inndeling er primærsekundær- og tertiærforebygging (Cuijpers, 2003; Mikkelsen, 2005; Schancke, 2005). Primærforebyggende tiltak kan beskrives som tiltak for å hindre at problemer, skader eller sykdom oppstår (Cuijpers, 2003; Hauge & Knutheim, 2003; Mikkelsen, 2005; Schancke, 2005). Slike tiltak rettes ofte mot store grupper med mennesker, som for eksempel alle elever i andre klasse på videregående skole. Eksempler på primærforebyggende tiltak er opplysnings-, og holdningskampanjer som skolebaserte program, og lovregulering (Hauge & Knutheim, 2003; Mikkelsen, 2005; Schancke, 2005). En svakhet med slike program er ifølge

Mikkelsen (2005) å sikre at man når ut til de som er mest risikoutsatt i forhold til rusmiddelmissbruk. Sekundærforebyggende tiltak er tiltak som rettes mot å begrense varigheten og hindre at rusmiddelrelaterte problemer videreutvikles (Cuijpers, 2003; Hauge & Knutheim, 2003; Mikkelsen, 2005; Schancke, 2005). I motsetning til primærforebyggende tiltak rettes sekundærforebyggende mot grupper mennesker som antas å være spesielt risikoutsatt i forhold til å utvikle rusmiddelrelaterte problemer (Hauge & Knutheim, 2003; Mikkelsen, 2005; Schancke, 2005). En ulempe med sekundærforebyggende tiltak kan derfor være forhåndsdomming av menneskegrupper (Mikkelsen, 2005). Tertiærforebyggende tiltak har som målsetning å hindre eller begrense følgene av problem, skade eller sykdom (Cuijpers, 2003; Hauge & Knutheim, 2003; Mikkelsen, 2005; Schancke, 2005). Tertiærforebyggende tiltak fokuserer dermed på behandling og rehabilitering av mennesker med oppståtte rusmiddelrelaterte problemer (Hauge & Knutheim, 2003; Mikkelsen, 2005; Schancke, 2005). Eksempler på slike tiltak er metadonprosjekt, sprøyterom og helseteam (Mikkelsen, 2005; Schancke, 2005).

To inndelinger av rusforebyggende tiltak er nå blitt gjennomgått. Inndelingene viser at rusforebyggende tiltak kan vektlegge ulike elementer og rettes mot forskjellige grupper. Videre vil det nå komme en gjennomgang av eksempler på mer konkrete rusforebyggende tiltak enn de som hittil er blitt presentert.

2.2.1.2 Tiltak

Skolebaserte tiltak i rusforebyggende arbeid er svært utbredt (Rossow & Klepp, 2009). Virkningen av skolebaserte program er omdiskutert, og slike tradisjonelle forebyggingstiltak blir beskrevet som lite virkningsfulle av flere (Fekjær, 2009; Rossow & Klepp, 2009). Skolebaserte programmer rettet mot ungdom i videregående skole beskrives for eksempel som lite effektive av ungdom. Ungdom sier at dette kommer av at programmene ofte er kjedelige og lite oppdaterte (Peterson, 2010). Begrenset tilgang ved lovregulering av aldersgrense for kjøp av alkohol, samt lav promillegrense er imidlertid tiltak som de senere år er blitt ansett som virkningsfulle i forhold til forebygging av rusmiddelproblemer (Blanck et al, 2007; Fekjær, 2009; Rossow & Klepp, 2009). Espnes og Smedslund (2009) sier imidlertid at det viktigste rusforebyggende tiltaket trolig er foreningsliv som organisasjoner og grupper der mennesker møtes for å dyrke felles interesser. Ungdom beskriver tiltak som engasjement fra skole, nærmiljøet, media og foreldre som virkningsfulle tiltak i rusforebyggende arbeid

(Peterson, 2010). På bakgrunn av disse uenighetene vil litteratur om de ulike rusforebyggende tiltakene som nevnes, og effektiviteten av disse gjennomgås nedenfor.

2.2.2.1.1 Skolebaserte tiltak

Ut i fra nasjonale retningslinjer skal skolen gjennomføre rusforebyggende tiltak (Befring, et al, 2010; Haugland, 2009; Nordahl, Gravrok, Knudsmoen, Larsen & Rørnes, 2006). I Opplæringsloven (2010) står det blant annet at skolen skal bidra med å fremme god helse og deriblant forebygge rusmiddelrelaterte problemer.

Skolen er trolig den viktigste og enklest arenaen å gjennomføre rusforebyggende tiltak rettet mot ungdom (NOU, 2003: 4; Hauge & Knutheim, 2003; Haugland, 2009; Schancke, 2005; Sørлие, 2000). En årsak til dette er at skolen er en sentral arena i nærmiljøet, der man kommer i kontakt med de fleste ungdommer, uavhengig av sosial bakgrunn. Ved å gjennomføre rusforebyggende tiltak i skolen når man derfor ut til en stor og variert gruppe ungdommer (Hauge & Knutheim, 2003; Sørлие, 2000). En annen årsak til at skolen er en godt egnet arena for iverksettelse av rusforebyggende tiltak er at klasse og skolemiljøet kan være med på å forme ungdommers holdninger (Hauge & Knutheim, 2003). En annen fordel med rusforebygging i skolen er knyttet til muligheten å møte ungdom i sårbare deler av livet, der de kanskje er mer påvirkelig i forhold til rusmiddelbruk (Hauge & Knutheim, 2003; Sørлие, 2000). Flere fordeler med skolebaserte tiltak er at elevene er samlet på et sted til samme tid, og at tiltakene kan gjennomføres uten å være avhengig av foreldrenes tid, vilje og mulighet til å delta (Sørлие, 2000).

Til tross for alle fordelene med skolebaserte tiltak er det også noen ulemper med å gjennomføre forebyggingstiltak i skolen (Sørлие, 2000). En mulig ulempe kan være at når man skal gjennomføre tiltak i store grupper er sannsynligvis ikke alle elevene motivert for forandringer, noe som kan svekke tiltakenes effektivitet. En annen ulempe med å gjennomføre rusforebyggende tiltak i skolen er at tiltakene blir gjennomført på bekostning av lærernes hovedoppgaver ut i fra lærerplanen (Sørлие, 2000). Sørлие (2000) hevder imidlertid at disse ulempene kan karakteriseres som mindre enn fordelene ved rusforebygging i skolen (Sørлие, 2000).

Virkingen av skolebaserte program er omdiskutert og flere anser slike tradisjonelle forebyggingstiltak som lite virkningsfulle (Fekjær, 2009; Rossow & Klepp, 2009; Schancke, 2005). Ut i fra Petersons (2010) forskning opplever ungdom at rusforebyggende tiltak i

videregående skole er lite virkningsfulle på grunn av at de er utdaterte og irrelevante. De rusforebyggende tiltakene i skolen bør ifølge en rekke ungdom derfor organiseres og formidles på en annen måte enn det de gjøres i dag. Rusforebygging i skolen bør ifølge ungdom fremlegges av overbevisende mennesker som har selvopplevde hendelser å referere til, fremfor at rusforebyggende budskap formidles som vanlig undervisning (Peterson, 2010).

NOU (2003) har oppsummert de rusforebyggende tiltakene som gjennomføres ved norske skoler punktvis. Disse tiltakene omfatter veilednings/undervisningsmateriale som er utarbeidet av helsedirektoratet, klasseundervisning med politi, tidligere rusmisbrukere og sosialarbeidere, og programmer som “Lions Quest”, “Fristil” og “MOT” (NOU, 2003: 4) I NOUs (2003) kunnskapsoppsummering kommer det frem at skolebaserte forebyggingsprogrammer ofte er effektive i forhold til å øke ungdommers kunnskapsnivå om rusmidler. Slike programmer har derimot mindre dokumenterte effekter når det kommer til å skape atferds- og holdningsendringer i forhold til rusmiddelbruk blant ungdom (NOU, 2003: 4). Det som karakteriserer effektive rusforebyggende tiltak i skolen er aktiv elevdeltakelse, at de arbeider ut i fra klare retningslinjer, har fokus på rusmidlers korttidseffekter som ulykker, vold og overgrep, og ikke vektlegger faktaundervisning og “skremselspropaganda” (NOU, 2003: 4; Schancke, 2005). Det såkalte “pekefingerbudskapet” har sjelden effekt (Schancke, 2005). På bakgrunn av tidligere forskning hevder Schancke (2005) at det er hensiktsmessig å basere rusforebyggende tiltak på blant annet elevdiskusjoner om aktuelle tema innenfor rusmiddelfeltet. Tema som kan være nyttig å diskutere er konsekvensene av rusmiddelbruk og misbruk, årsak til og omfang av rusmiddelbruk. Gruppediskusjoner bør også benyttes som et virkemiddel i holdningsskapende arbeid i forhold til både rusmiddelproblematikk og annen problematferd (Schancke, 2005). Ungdomsinkluderende rusforebyggende tiltak ser dermed ut til å være effektive i forhold til å forebygge rusmiddelrelaterte problemer. “Unge og rus” er et eksempel på rusforebyggende tiltak som baseres på disse aspektene (Andreassen, Steinkjer & Gravrok, 2009).

Til tross for at effekten av skolebaserte forebyggingsprogrammer anses som varierende mener både en rekke ungdommer og voksne at skolen er en viktig arena for å drive rusforebyggende arbeid (Blanck et. al., 2007; Fekjær, 2009; Peterson, 2010; Rossow & Klepp, 2009). En rekke eldre ungdommer uttrykker også at de ønsker mer fokus på rusforebygging i skolen, spesielt i forhold til illegale rusmidler (Andreassen et al, 2009; Peterson, 2010).

2.2.2.1.2 Lovreguleringer

I Norge har vi flere lover som regulerer rusmiddelbruk (Alkoholoven, 2009; Legemiddeloven, 2010; Narkotikalistens, 2010). Ut i fra Alkoholovens (2009) bestemmelser må salg, skjenking eller utlevering av alkoholdige drikker til unge under 18 år ikke forekomme. Fra man er 18 år er det ifølge Alkoholoven (2009) lovlig med salg, skjenking eller utlevering av alkohol med en volumprosent lavere enn 22. Ut i fra legemiddeloven (2010) er det i Norge ikke lovlig å være i besittelse av narkotiske stoffer. Cannabis blir av narkotikalistens (2010) beskrevet som et narkotisk stoff. Ut i fra narkotikalistens (2010) er bruk og besittelse av cannabis derfor forbudt i Norge. Overtredelser av disse lovene kan derfor straffes ut i fra straffelovens bestemmelser (Straffeloven, 2010).

Rusforebyggende tiltak som lovreguleringer, er universelle forebyggingstiltak som gjelder hele befolkningen (Cuijpers, 2003; NOU, 2003: 4; Schancke, 2005). Begrenset tilgang ved lovregulering av aldersgrense for kjøp av alkohol, samt lav promillegrense er tiltak som de senere år er blitt ansett som virkningsfulle i forhold til forebygging av rusmiddelrelaterte problemer (Blanck et. al, 2007; Fekjær, 2009; NOU, 2003: 4; Rossow & Klepp, 2009). Avgifter på alkoholholdig drikke er et eksempel på et rusforebyggende tiltak som praktiseres i Norge (NOU, 2003: 4). Målet med dette tiltaket er ifølge NOU (2003) å redusere alkoholforbruket og omfanget av alkoholrelaterte problemer. Ut i fra NOU (2003) er det en godt dokumentert sammenheng mellom prisøkning og nedgang i alkoholsalg. Det er imidlertid mangler i kunnskapsgrunnet i forhold til om økte avgifter kan ha varierende effekt på ulike befolkningsgrupper. Tilgangen på alkohol er ansett som betydningsfull i forbindelse med alkoholforbruk. De siste årene har antallet salgssteder for alkohol økt sterkt i Norge, noe som har medført lettere tilgang på alkohol (NOU, 2003: 4). Jo lettere tilgangen er på alkohol, jo mer alkohol drikkes det i befolkningen. Rusforebyggende tiltak som iverksettes i Norge for å regulere tilgangen på alkohol er bevillinger for salg og skjenking av alkohol samt fastsatte bestemmelser for åpningstider på salgssteder (NOU, 2003: 4).

Som nevnt tidligere er trafikkulykker en negativ konsekvens som kan forekomme av rusmiddelbruk (Brevig et al, 2004; Hall & Solowij, 1998; Høye & Sletnes, 2006; Raes et al, 2008). Inndragelse av førerkort, reduksjon i promillegrensen og innføring av tilfeldige promillekontroller av bilførere er tiltak som ser ut til å være virkningsfulle rusforebyggende tiltak for å hindre rusmiddelrelaterte trafikkulykker (NOU, 2003: 4). Det er imidlertid ifølge

NOU (2003) ingen studier som dokumenterer om endringer i straffeutmålinger kan redusere rusmiddelrelaterte trafikkulykker.

Ut i fra dette kan man se at lovbestemmelser i mange tilfeller kan være virkningsfulle rusforebyggende tiltak. Det ser imidlertid også ut til å være en del mangler i forhold til kunnskapsgrunnlaget knyttet til lovers rusforebyggende effekter (NOU, 2003: 4).

2.2.2.1.3 Organiserte aktiviteter

Espnes og Smedslund (2009) hevder at organisasjonsaktiviteter kan være et av de beste rusforebyggende tiltakene. Organisasjonene Espnes og Smedslund (2009) henviser til i denne sammenhengen er foreninger der mennesker med felles interesser treffes for å dyrke disse interessene. Eksempler på slike interesser kan være idrett, musikk, religion eller politikk (Espnes & Smedslund, 2009). Slike tiltak kan ifølge Espnes og Smedslund (2009) bidra til å skape samhold, og opplevelse av tilhørighet.

Deltakelse i idrettsaktiviteter er ofte blitt ansett som beskyttende faktorer når det kommer til ungdommers rusmiddelbruk. Flere hevder imidlertid at sportsaktiviteter ikke bidrar til lavere rusmiddelbruk blant ungdom (Peck, Vida & Eccles, 2008; Taylor & Turek, 2010). Flere hevder hasjbruken er lavere blant ungdom som er aktive i sport, mens alkoholbruken er høyere blant disse ungdommene i forhold til ungdom som deltar lite i slike aktiviteter (Taylor & Turek, 2010; Terry-McElrath, O'Malley & Johnston, 2011). Taylor og Turek (2010) hevder også at sportsaktive jenter i bygdesamfunn har høyere forbruk av rusmidler enn annen ungdom i disse samfunnene.

En alminnelig oppfatning av foreningslivet, i et rusforebyggende perspektiv, har vært at organiserte aktiviteter har bidratt til å forhindre at ungdom trekkes inn i miljøer med mye rusmiddelbruk. Bildet av foreningslivet som rusforebyggende arenaer er imidlertid ikke utelukkende positivt (Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007). Ut i fra Pedersens (2007) forskning ser det ut til at det kan være sammenhenger mellom enkelte ungdomsorganisasjoner og hasjbruk. De ungdomsorganisasjonene som utpeker seg i spesiell negativ retning når det gjaldt hasjbruk er politiske organisasjoner og fritidsklubber. At fritidsklubber er arenaer som preges av en del rusmiddelbruk kan ifølge Pedersen (2007) tyde på at mange fritidsklubber rekrutterer ungdom som er risikoutsatt i forhold til rusmiddelbruk. Enkelte ungdommer velger også å oppsøke miljøer som de vet involverer seg med rusmidler på grunn av at de ikke opplever tilhørighet i andre organisasjoner (Espnes & Smedslund, 2009). Kulturen innenfor

ulike foreninger og sosiale aktiviteter er derfor viktig i forhold til om slike tiltak skal virke rusforebyggende (Espnes & Smedslund, 2009).

Det kan ut i fra litteraturgjennomgangen ovenfor se ut til at organiserte aktiviteter i noen tilfeller kan virke rusforebyggende, men at det er flere viktige faktorer som innvirker på om slike tiltak er virkningsfulle (Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007; Schancke, 2005).

2.2.2.1.4 Likemanns arbeid

Likemanns arbeid blir også benyttet en del innenfor rusforebyggende arbeid (Hølge-Hazelton, 2005; Mellanby, Rees & Tripp, 2000). Ung til ung er eksempel på et rusforebyggende tiltak som baseres på at ungdom har ansvar for å formidle erfaringer og rusforebyggende budskap til andre ungdommer (Hølge-Hazelton, 2005). Tanken bak slike tiltak er at det skal være enklere å dele, forstå og relatere seg til informasjon som gis av jevnaldrende (Mellanby et al, 2000). Frankham (1998) hevder imidlertid at rusforebyggende tiltak som baseres på likemannsarbeid ofte gjennomføres på bakgrunn av at de antas å være effektive, og ikke på bakgrunn av forskningsbasert kunnskap (Ref: Mellanby et al, 2000, s 534). Til tross for denne kritikken hevder Mellanby et al (2000) imidlertid at slike tiltak kan være virkningsfulle. Ifølge Mellanby et al (2000) kan formidling av rusforebyggende budskap mellom ungdommer gi like gode, og muligens bedre resultat, enn om voksne formidler slike budskap til ungdom.

Selv om det er en del uenighet angående hvilke rusforebyggende tiltak og strategier som er virkningsfulle, er det imidlertid enighet innenfor forskningen om at rusmiddelrelaterte problemer kan forebygges mer effektivt enn de gjøres i dag (Schancke, 2005). Schancke (2005) hevder at rusforebyggende tiltak bør sammenfattes av flere ulike strategier for å sikre best mulig virkning av tiltakene. Rusforebyggende tiltak bør også utformes og tilpasses målgruppen de skal gjennomføres for (Schancke, 2005). Peterson (2010) hevder videre at de mest effektive rusforebyggende tiltakene er de som er utformet i det lokalsamfunnet de skal gjennomføres i. Rusforebyggende tiltak bør derfor være nøye planlagt, realistiske å gjennomføre, samtidig som tiltakene bør gjennomføres i barn og unges normale oppvekst- og læringsmiljø (Peterson, 2010; Schancke, 2005).

2.2.1.3 Målsetninger med rusforebyggende tiltak

Rusforebyggende tiltak har mange ulike målsetninger (Cuijpers, 2003). Målsetningene til rusforebyggende tiltak kan avhenge av flere faktorer, som målgruppe, gjennomførings metode og hvilke budskap tiltakene vektlegger. Ifølge Helse og omsorgsdepartementet (2008) er

målsetningen med rusforebyggende tiltak å redusere totalforbruket på alkohol og antallet brukere av narkotiske stoffer. Likheter man kan finne i målsetningene til flere rusforebyggende tiltak er målet om å styrke ungdommers evner og ferdigheter til utvikling av kritiske holdninger i forhold til rusmiddelbruk, for å hindre at rusmiddelrelaterte problemer oppstår (Andreassen et al, 2009; Forebyggingstiltak.no). Ifølge NOU (2003) er målene med rusforebyggende tiltak i skolen å øke kunnskapen og påvirke holdninger til rusmiddelbruk, samt minske bruk av alkohol og illegale rusmidler og utsette alkoholdebut eller påvirke til avholdenhet.

Målsetningene til rusforebyggende tiltak kan avhenge av hvilken målgruppe de skal gjennomføres for, og da spesielt i forhold til målsetningen om utsettelse av alkoholdebut (Andreassen et al, 2009; Midford, 2010). Utsettelse av debutalder ser for eksempel ut til å være en målsetning som en gruppe elever fra videregående skole anser som urealistisk i rusforebyggende tiltak rettet mot eldre ungdommer. Utsettelse av alkoholdebut er derfor kanskje en mer aktuell målsetning når det kommer til rusforebyggende tiltak blant yngre ungdommer (Andreassen et al, 2009).

Nulltoleranse for å innta alkohol har tidligere ofte vært en målsetning i rusforebyggende arbeid (Marlatt & Witkiewitz, 2002). Marlatt og Witkiewitz (2002) har imidlertid stilt seg spørsmål om nulltoleranse er en hensiktsmessig og nødvendig målsetning i forhold til alkoholbruk. Ifølge Andreassen et al (2009) opplever en rekke ungdom det som ugjennomførbart å hindre ungdom å drikke alkohol. Informantene i Andreassen et als (2009) forskning hevdet det var mer hensiktsmessig å fokusere på kritisk bruk av alkohol, fremfor nulltoleranse av alkoholbruk blant eldre ungdommer. Ut i fra tidligere forskning kan det derfor se ut til at det er hensiktsmessig å ha en målsetning om å utsette alkoholdebut blant yngre ungdommer, mens målsetningen i forhold til eldre ungdommer bør rettes mot utvikling av sunne holdninger og kritisk bruk av alkohol (Andreassen et al, 2009; Lie, 2010). I motsetning til alkohol er cannabis et illegalt rusmiddel (Espnes & Smedslund, 2009; Narkotikalistene, 2010; Vedøy & Skretting, 2009). Dette belyser at forholdet mellom nulltoleranse og moderasjon avhenger av hvilke rusmidler det er snakk om.

Som kapitlet belyser er det knyttet en rekke utfordringer i forhold til rusforebyggende arbeid. Det er også en rekke mangler i forhold til kunnskapsgrunnlaget på området (Nesvåg et al., 2007; Peterson, 2010). Det belyses også at rusforebyggende tiltak ofte har målsetninger som knyttes opp mot ungdommers holdninger (Andreassen et al, 2009; Forebyggingstiltak.no).

Holdningsteori ser dermed ut til å være relevant for å belyse viktige elementer i rusforebyggende arbeid.

2.2.2 utfordringer knyttet til bygd og by perspektivet i rusforebyggende arbeid

Espnes og Smedslund (2009) sier at en viktig del av rusforebyggende arbeid er å fokusere på å dyrke frem høy selvfølelse blant ungdom. Høy selvfølelse dyrkes ved at ungdom ser seg selv som verdifull, opplever mestring og kontroll i livet og føler tilhørighet til samfunnet rundt seg. Spesielt i forhold til tilhørighet i samfunnet har bosted innvirkning. Det er for eksempel enklere å oppleve tilhørighet i ei bygd enn i en by, men om man først ikke opplever tilhørighet i ei bygd kan det være en større påkjenning enn i en by (Espnes & Smedslund, 2009).

Ifølge Hendry et.al (1998) er drikking av alkohol noe ungdom er opptatt av og anser som en viktig del av ungdomskulturen, spesielt i landlige strøk (Ref., Coleman & Hendry, 1999, s. 125). Å være bosatt i ei bygd gjør ifølge Johnson et.al. (2008) ikke ungdom mindre utsatt for risiko forbundet med rusmiddelbruk, det kan imidlertid være en risikofaktor i seg selv å være bosatt på et lite sted. Det er derfor viktig at rusforebyggende tiltak også gjennomføres i bygdesamfunn (Johnson et al., 2008). Rusforebygging i bygder kan ifølge Druginfo (2008) møte på en rekke andre utfordringer enn i byer. Slike utfordringer kan være dårlig rekruttering av kvalifisert helsepersonell til å iverksette rusforebyggende tiltak, lange fysiske avstander og bekymringer i befolkningen knyttet til anonymitet og fortrolighet på bakgrunn av at samfunnene er mindre (Druginfo, 2008). Inkludering av familier som anses å være risikoutsatte i forhold til rusmiddelbruk kan være en utfordring i rusforebyggende arbeid, og da spesielt i bygdesamfunn. Dette på bakgrunn av at ressursvake foreldre ofte blir tydeligere stigmatisert i slike små lokalsamfunn, fremfor i byer (Hauge & Knutheim, 2003).

Ut i fra dette kan det se ut til at det foreligger en rekke ulike utfordringer knyttet til rusforebyggende arbeid i mellom bygd og by. Dette medfører at rusforebyggende tiltak bør tilpasses lokalmiljøene de skal gjennomføres i (Peterson, 2010; Schancke, 2005).

2.2.3 Rusforebygging rettet mot eldre ungdommer

Rusforebygging er noe mange ungdommer har kjennskap til, og synspunkter om (Andreassen et al, 2009; Blanck et al, 2007; Peterson, 2010). Ungdom nevnes også ofte som den viktigste målgruppen i forhold til rusforebyggende tiltak (Blanck et al, 2007). I forhold til voksne er ungdom mer sårbare for de negative konsekvensene rusmiddelbruk kan medføre, noe som

gjør det hensiktsmessig å iverksette rusforebyggende tiltak rettet mot ungdomspopulasjonen (Rossow & Klepp, 2009; Sørli, 2000). Peterson (2010) viser til at ungdom opplever at rusforebyggende tiltak i stor grad rettes mot yngre ungdommer, og ikke tilstrekkelig mot eldre ungdommer. Ifølge Nesvåg et al (2007) kunnskapsoppsummering er den forskningsbasert kunnskapen i forhold til eldre ungdommer og rusforebygging mangelfull. Dette er en svakhet i kunnskapsgrunnlaget, og urovekkende på bakgrunn av økt alkoholforbruk og antallet brukere av cannabis blant eldre ungdommer (Nesvåg et al, 2007). Eldre ungdommer synes ut i fra dette til å være en viktig målgruppe både i forskning og gjennomføring av rusforebyggende tiltak.

2.2.4 Inkludering av ungdom i utformingen av rusforebyggende tiltak

Ut i fra Schanckes (2005) kunnskapsoppsummering er inkludering av ungdom en viktig forutsetning for å skape virkningsfulle tiltak i rusforebyggende arbeid. “Det som virker fornuftig for en voksen, virker nemlig ikke alltid like fornuftig for en ungdom, og motsatt” (Hauge & Knutheim, 2003, s. 216). Inkludering av ungdom i rusforebyggende arbeid er imidlertid ikke ansett som uproblematisk av alle. En årsak til at enkelte anser det som problematisk å inkludere ungdom i utformingen av rusforebyggende tiltak skal være manglende tiltro til at ungdom er tilstrekkelig reflektert og har gode holdninger i forhold til hva rusforebyggende tiltak bør omfatte, og hvordan de bør gjennomføres (Blanck et al, 2007; Peterson, 2010). Et slikt syn er en kontrast i forhold til den rusmiddelpolitikken som Norge ønsker å basere seg på ut i fra opptrappingsplanen for rusfeltet (Helse og omsorgsdepartementet, 2008). Ut i fra denne planen skal ungdom inkluderes i rusforebyggende arbeid både i formidlingen, utformingen og gjennomføringen av rusforebyggende tiltak. Det antas også ut i fra denne planen at inkludering av ungdom i rusforebyggende arbeid vil bidra til økt bevisstgjøring og engasjement hos ungdom (Helse og omsorgsdepartementet, 2008). I kontrast til Blanck et al (2007) sin forskning sier også Checkoway og Gutiérrez (2006) at ungdom må ses på som ressurser fremfor problemer i forhold til inkludering i rusforebyggende tiltak. Ifølge Checkoway og Gutiérrez (2006) er det viktig å inkludere ungdom i avgjørelser som påvirker dem for å styrke deres sosiale utvikling og skape positive forandringer i samfunnet. I forhold til rusforebyggende arbeid i skolen ser inkludering av elever ut til å være et sentralt hovedelement med tanke på virkningsfulle forebyggingstiltak (NOU, 2003: 4; Schancke, 2005). Det er særlig virkningsfullt ifølge Schancke (2005) å betrakte elever som ressurspersoner og fokusere på elevenes kunnskap og refleksjoner i forhold til å forebygge rusmiddelrelaterte problemer (Schancke, 2005). Den

rusforebyggende kampanjen “rolig nå” baseres på at ungdom er aktivt deltagende i formidlingen av rusforebyggende budskap til andre ungdommer (Lie 2010). Lie (2010) hevder at denne kampanjen belyser at det er mulig å la ungdom drive rusforebyggende kampanjer med godt resultat. “Unge og rus” er et annet rusforebyggende tiltak som baseres på ungdommers aktive deltakelse (Andreassen et al, 2009). Dette belyser at flere rusforebyggende tiltak er opptatt av å belyse ungdommers synspunkter og å inkludere dem i planleggingen og utførelsen av slike tiltak (Andreassen et al, 2009; Checkoway & Gutiérrez, 2006; Lie 2010; NOU, 2003: 4; Schancke, 2005).

Til tross for ulike synspunkter angående ungdommers inkludering i rusforebygging ser det ut til å være flere fordeler enn ulemper med å inkludere ungdom både i forskning og i utførelsen av rusforebyggende tiltak (Checkoway & Gutiérrez 2006; Helse og omsorgsdepartementet, 2008; Schancke, 2005). Å inkludere ungdom i utformingen og gjennomføringen av rusforebyggende tiltak er dermed trolig hensiktsmessig og kan muligens bidra til å øke kunnskapen om hvordan rusforebygging kan bli mer målrettet mot eldre ungdommer.

2.2.5 Ungdom om rusforebygging

Få forskningsprosjekter fokuserer på ungdommers holdninger knyttet til rusforebygging og hvilke tiltak de anser som virkningsfulle i forhold til rusforebygging (Blanck et al, 2007; Peterson, 2010). Studier som imidlertid har fokusert på ungdommers holdninger og erfaringer i forhold til rusforebygging viser blant annet at ungdom opplever å få inkonsekvent informasjon om temaet, noe som preger ungdommers holdninger og atferd i forhold til rusmidler og rusforebyggende tiltak (Peterson, 2010). Ungdommene i Petersons (2010) forskning opplevde det som viktig at foreldrene var konsekvente og opptrådte som gode rollemodeller for ungdom ved å være tydelig på sine forventninger og grenser i forhold til rusmiddelbruk.

Mange ungdommer opplever de tradisjonelle forebyggingstiltakene, som tavleundervisning, som lite virkningsfulle. Ungdom beskriver slike tiltak som irrelevante, kjedelige og umoderne (Peterson, 2010). Ut i fra Petersons (2010) forskning kommer det frem at ungdom anser rusforebyggende tiltak som viktig, men at de savner forebyggingsprogrammer som er mer relevante enn de tradisjonelle tiltakene som nå gjennomføres. Et nyttig virkemiddel for å sørge for mer virkningsfulle rusforebyggende tiltak, er ifølge en rekke ungdommer derfor å gjennomføre tiltak som er mer modernisert ut i fra aktuelle utfordringer i dagens samfunn (Peterson, 2010).

En faktor som en rekke ungdom beskriver som rusforebyggende er skremselsmomentene ved rusmiddelbrukens negative konsekvenser. Informasjon om de negative konsekvensene knyttet til rusmiddelbruk kan virke skremmende på ungdom, og anses derfor, ifølge en rekke ungdommer, som en rusforebyggende faktor. Et hjelpemiddel i forhold til å få formidlet slik informasjon kan være at ungdom får høre virkelige historier de kan relatere seg til. Informasjon og erfaringer om at rusmiddelbruk kan ha negative konsekvenser i forhold til familieliv, aktiviteter som idrett, og påvirke ungdommenes livsmål kan også ifølge en rekke ungdommer ha rusforebyggende effekter (Peterson, 2010).

Mange, og da spesielt mange ungdommer, er opptatt av foreldres rolle i forhold til rusforebygging (Blanck et al, 2007; Peterson, 2010). Et funn i Petersons (2010) forskning var at rusforebyggende tiltak også burde rettes mot foreldrene for å forbedre deres foreldreferdigheter. Dette var ønskelig fra ungdommenes side for å styrke foreldrenes evner til å være gode forbilder (Peterson, 2010). For at foreldre skal lykkes med rusforebyggende strategier er det ifølge Hauge og Knutheim (2003) viktig at de har en åpen dialog, og er tydelige i grensesettingen av ungdommers rusmiddelbruk. Dette forutsetter gjensidig tillit mellom ungdommer og deres foreldre (Hauge og Knutheim, 2003). Det er ifølge en rekke ungdommer viktig at foreldre engasjerer seg, og får større innsikt i hva som opptar ungdom i dagens samfunn, for å bidra til å forebygge rusmiddelbruk. Foreldre bør derfor få en mer aktiv rolle i rusforebyggende arbeid (Blanck et al, 2007; Peterson, 2010).

Ut i fra Petersons (2010) forskning mener ungdom også at rusforebyggende tiltak kan forbedres ved at engasjementet mot rusforebyggende arbeid blir større fra både samfunnet, skole, media og foreldre. Petersons (2010) forskning viser ut i fra dette at ungdom har mange synspunkter knyttet til temaet rusforebygging. Forskningen belyser også at ungdom har en rekke forslag på hvordan rusforebygging både kan bli mer målrettet mot ungdomspopulasjonen og virkningsfull for å hindre rusmiddelmisbruk (Peterson, 2010).

Dette kapitlet har gjennomgått litteratur som er ansett som relevant for å belyse prosjektets problemstillinger. Kapitlet belyser både årsaker til og konsekvenser av rusmiddelbruk. Eksempler på rusforebyggende strategier og tiltak er også presentert i dette kapitlet. Ungdommers inkludering og deres synspunkter knyttet til tematikken er andre elementer som har preget denne litteraturgjennomgangen.

3.0 HOLDNINGSTEORI

Som funn presentert i senere kapittel vil belyse, er holdninger et sentralt aspekt i prosjektet. Den teoretiske referanserammen jeg benytter i prosjektet omhandler derfor holdningsteori. Valg av teoretiske referanseramme kom som en naturlig utvikling i analyseringsprosessen. Jeg vil i dette kapitlet derfor definere begrepet holdninger og presentere holdningsteori. Teorien som presenteres vil være et av grunnlagene i diskusjonen av analysefunnene. Jeg velger å avgrense teorikapitlet ved å ikke presentere teorien i sin helhet. De elementene jeg velger å presentere i kapitlet er utvalgt på bakgrunn av at jeg opplever de kan bidra til å øke forståelse av analyseresultatene.

3.1 Definisjon

Begrepet holdninger kan defineres på flere måter, og inndeles ofte etter antall komponenter (Hogg & Vaughan, 2011; Raaheim, 2002). En tredimensjonal inndeling av holdningsbegrepet er mye anvendt (Aronson, Wilson, & Akert, 2010; Eagly & Chaiken, 1993; Myers, Abell, Kolstad, & Sani, 2010; Pennington, Gillen & Hill, 1999; Raaheim, 2002; Taylor, Peplau, & Sears, 2006). En definisjon av begrepet holdninger ut i fra tre komponenter er denne:

“Attitude is a psychological tendency that expressed by evaluating a particular entity with some degree of favor or disfavor... psychological tendency refers to a state that is internal to the person, and evaluating refers to all classes of evaluating responding, whether overt or covert, cognitive, affective, or behavioral.” (Eagly & Chaiken, 1993, s. 1).

Holdninger består ut i fra denne definisjonen av en kombinasjon av tre ulike reaksjoner på en hendelse, et fenomen eller en medmenneskelig reaksjon. Komponentene er tanke-, følelses- og atferdsmessige reaksjoner (Aronson et al, 2010; Eagly & Chaiken, 1993; Raaheim, 2002). Den tankemessige (kognitive) komponenten omhandler hvilke tanker en person har om ulike holdningsemner, innenfor deres tro og kunnskapsfelt. Den følelsesmessige (affektive) komponenten viser til personens emosjonelle påvirkninger mot positive eller negative hendelser. Den atferdsmessige komponenten knyttes til menneskers handlinger. I enkelte tilfeller kan den ene av komponentene være mer fremtredende enn de andre. På bakgrunn av at komponentene ikke alltid er i sterk forbindelse til hverandre er det viktig å vurdere alle tre aspektene i holdningsrelaterte spørsmål (Taylor et al, 2006). For å kunne se funnene i lys av et

holdningsmessig bredt spekter, valgte jeg ut i fra begrunnelsen ovenfor, derfor å ta utgangspunkt i en tredimensjonal definisjon av holdningsbegrepet.

3.2 Holdningsdannelse

Genetikk er hevdet å ha en viss betydning i holdningsdannelsen (Aronson et al, 2010; Hogg & Vaughan, 2011; Pennington et al, 1999). I tråd med Eagly og Chaikens (1993) definisjon av holdningsbegrepet mener flere imidlertid at sosiale faktorer spiller en sentral rolle i holdningsdannelsen (Aronson et al, 2010, Baron, Byrne & Branscome, 2006; Hogg & Vaughan, 2011). Med utgangspunkt i oppgavens valg av holdningsdefinisjon, vil de sosiale aspektene ved holdningsdannelsen derfor være grunnlaget for videre presentasjon av teori og diskusjon av analysefunn.

Ut i fra et sosialpsykologisk perspektiv er sosial læring³ et viktig element i dannelsen av holdninger (Baron et al, 2006; Hogg & Vaughan, 2011). Hovedelementene i Eagly og Chaikens (1993) definisjon av holdningsbegrepet kan også anvendes for å forklare hvordan holdninger dannes (Aronson et al, 2010). Kognitiv baserte holdninger dannes hovedsakelig på bakgrunn av menneskers tanker, kunnskap og vurderinger av mulighetene knyttet til ulike hendelser, fenomener eller medmenneskelige reaksjoner. Ved denne type holdningsdannelse klassifiserer mennesker egenskaper som positive og/eller negative, noe som bidrar til å danne holdninger mot ulike objekter (Aronson et al, 2010; Fazio & Olson, 2003). Eksempelvis hvilke holdninger den enkelte har om ulike bilmerker på bakgrunn av opparbeidet kunnskap. Disse holdningene er med å prege hva som vektlegges ved for eksempel bilkjøp. Til tross for at mennesker har kunnskap om negative aspekter ved ulike objekter, kan følelser bidra til å overskygge de negative sidene. Holdninger dannes da på bakgrunn av følelsesmessige betraktninger (Aronson et al, 2010; Fazio & Olson, 2003). Eksempler på dette kan være holdninger knyttet til alkoholbruk. Risikoen ved alkoholbruk kan være kunnskap mennesker har opparbeidet seg. Allikevel kan følelsene til den enkelte overskygge risikoen, og de velger å innta alkohol på tross av opparbeidet kunnskap. Atferdsmessige prosesser kan også bidra til å danne menneskers holdninger. Holdninger kan da komme på bakgrunn av observasjon av atferd. Derav hvilke valg og handlinger mennesker tar i ulike situasjoner (Aronson et al, 2010;

³ Sosial læring omhandler prosesser hvor mennesker tilegner seg ny informasjon, og lærer ulike former for atferd eller holdninger via andre mennesker (Ref. Baron et al, 2006, s 127).

Fazio & Olson, 2003). Erfaringer er dermed sentralt i holdningsdannelsen, spesielt med utgangspunkt i atferdsmessige prosesser (Fazio & Olson, 2003).

Ut i fra dette kan man si at holdninger læres av direkte eller indirekte opplevelser og erfaringer, i interaksjoner med andre, eller som et produkt av tankemessige prosesser (Aronson et al, 2010; Hogg & Vaughan, 2011; Pennington et al, 1999).

3.2.1 Påvirkning av holdninger

Konkrete faktorer som trekkes frem som viktige i å forme og definere menneskers holdninger er foreldre, familie, jevnaldrende, innflytelsesrike mennesker og kulturelle normer (Hogg & Vaughan, 2011; Pennington et al, 1999; Raaheim, 2002). Alder har tilsynelatende betydning for hvor mye foreldre påvirker barns og unges holdninger. Blant videregående skoleelever er ungdommers holdninger i mange tilfeller i opposisjon til foreldrenes holdninger. Dette kan komme av at mange ungdommer i denne aldersgruppen tilegner seg holdninger som er motstridende med foreldrenes holdninger (Hogg & Vaughan, 2011). Hogg og Vaughan (2011) hevder at dette kan komme som en naturlig del av ungdomstiden.

Hendelser i omgivelsene vil også kunne påvirke våre holdninger (Raaheim, 2002). Hvilket miljø barn vokser opp i påvirker for eksempel holdninger også i voksen alder (Hogg & Vaughan, 2011). Media påvirker også menneskers holdninger, og da spesielt fjernsyn (Hogg & Vaughan, 2011). Reklame har for eksempel vist å være effektivt når det kommer til å påvirke holdninger (Aronson et al, 2010).

3.3 Holdningers funksjoner

Ifølge Aronson et al (2010) er holdninger viktige på bakgrunn av at de gir oss innblikk i hvordan mennesker handler. Holdninger har imidlertid flere ulike funksjoner (Baron, et al, 2006; Hogg & Vaughan, 2011; Myers et al, 2010; Pennington et al, 1999; Raaheim, 2002). For å belyse dette vil jeg kort presentere Daniel Katzs (1960) mye anvendte inndeling av holdningers funksjoner (Hogg & Vaughan, 2011; Myers et al, 2010; Pennington et al, 1999; Raaheim, 2002). Ut i fra Katzs (1960) inndeling har holdninger en kunnskapsfunksjon, instrumentellfunksjon, egoforsvarfunksjon og verdiuttrykksfunksjon (Hogg & Vaughan, 2011; Myers et al, 2010). Kunnskapsfunksjonen gjør mennesker i stand til å sortere informasjon, forstå og evaluere verden ut i fra deres opparbeide kunnskap. Instrumentellfunksjonen

omhandler holdningers nytteverdi og hvilke tilbakemeldinger man får på ulik atferd. Denne funksjonen betyr at holdninger dermed tilpasses noe ut i fra hvilken respons mennesker ønsker å få på sine holdninger, på bakgrunn av at man evaluerer konsekvenser som positive eller negative for seg selv. Holdningers egofunksjon opptre som en beskyttelse mot trusler mot menneskers selvbilde. Verdiekspressivfunksjonen bidrar til å gjøre mennesker i stand til å uttrykke de unike karakterene som identifiserer og definerer den enkelte, og det som er viktig for dem (Hogg & Vaughan, 2011; Myers et al, 2010). Ifølge Katz (1960) kan flere av funksjonene opptre samtidig (Ref. Myers et al, 2010, s 149). I tråd med Eagly og Chaikens (1993) definisjon har holdninger imidlertid også sosiale funksjoner (Baron et al, 2006; Myers et al, 2010).

Selv om den presenterte teorien kan gi inntrykk av at holdninger er konkrete og bestående av enkeltfaktorer, er ikke bildet så entydig og svart hvitt. Holdningsrelaterte spørsmål blir i mange tilfeller evaluert som både positive og negative. Menneskers holdninger kan derfor i enkelte tilfeller beskrives som ambivalente (Baron et al, 2006; Fazio & Olson, 2003). Holdninger er dermed ikke alltid enten eller, men en kombinasjon av ulike aspekter (Fazio & Olson, 2003). Dette kompliserer fremstillingen av menneskers holdninger. Nok et moment som kompliserer bildet av holdninger er at de kan både være bevisste og ubevisste. De bevisste holdningene er mennesker oppmerksomme og tydelige på at de innehar. Et eksempel på bevisste holdninger er hvilke tanker og evalueringer mennesker gjør seg når de stilles spørsmål som "hva forbinder du med begrepet rusforebygging?". De ubevisste holdningene er individet selv ikke klar over at de har. Slike holdninger kan dermed gjøre det vanskelig å få et helhetlig bilde av menneskers holdninger (Arosen et al, 2010).

Teorikapitlet har nå belyst at holdningsteori er et komplekst og omfattende område. Mange faktorer spiller for eksempel inn på dannelsen av menneskers holdninger. De aspektene ved holdningsteorien som er presentert vil i senere kapitler benyttes i diskusjon av analysefunnene.

4.0 METODE

Dette kapitlet vil omfatte en gjennomgang og begrunnelse av de metodologiske valgene som er tatt for å besvare prosjektets problemstilling. Første del av kapitlet vil inneholde en innføring i metodevalg. Deretter kommer beskrivelser av utvalget, innsamling og analyse av datamaterialet. Avslutningsvis vil kapitlet inneholde en fremstilling av etiske vurderinger og en kort kritisk gjennomgang av prosjektet.

4.1 Kvalitativ metode

Prosjektet har benyttet kvalitativ metode i innsamlingen og bearbeidelsen av datamaterialet. Kvalitativ metode blir beskrevet som egnet til å innhente opplysninger om blant annet menneskers erfaringer, holdninger, og refleksjoner (Brinkmann & Tanggaard, 2010; Creswell, 2007; Johannessen, Tufte & Kristoffersen, 2010; Kvale & Brinkmann, 2009; Malterud, 2008). Denne metoden var dermed hensiktsmessig for å belyse studiens problemstilling.

4.1.1 Semistrukturerte individuelle intervjuer.

Få forskningsprosjekter, med lignende problemstillinger som dette prosjektet, har benyttet seg av individuelle intervjuer for å innhente data. Flere prosjekter har imidlertid benyttet seg av fokusgruppeintervjuer for å samle inn denne type data (Blanck et al, 2007; Peterson, 2010). Individuelle intervjuer vil derfor være en lite benyttet metode for å innhente kunnskap om eldre ungdommers holdninger i rusforebyggende arbeid. Med utgangspunkt i hvordan lignende prosjekter har innhentet data tidligere, og at prosjektet skulle gå i dybden på hvilke holdninger en gruppe ungdommer hadde om temaet rusforebygging, ble data innhentet med individuelle semistrukturerte intervjuer.

Før intervjuene startet gjentok jeg informasjonen som informantene tidligere hadde fått om prosjektet. Dette for å sikre at deltakerne visste hva prosjektet omhandlet, og at de fortsatt ønsket å delta. Etter at denne informasjonen var gitt fikk informantene anledning til å stille spørsmål om prosjektet. De fleste av informantene hadde ingen spørsmål om prosjektet før intervjuene startet. De spørsmålene som noen av informantene imidlertid stilte i forkant av intervjuene var knyttet til anonymisering og intervjuguiden.

I forkant av intervjuene ble det foretatt et prøveintervju av en person i samme aldersgruppe som informantene. Dette ble gjort for å kartlegge om det måtte gjøres endringer i forhold til intervjuguiden før intervjuene startet. Prøveintervjuet ble også en øvelse i å intervju, noe som gjorde intervjuer mer forberedt og trygg da intervjuene skulle gjennomføres.

Intervjuene ble foretatt i februar 2011, og varte fra 45-60 minutter. Intervjuene foregikk på de utvalgte skolene med kun intervjuer og informant til stede. Intervjuene ble gjennomført på rom som kunne lukkes slik at samtalene ikke ble overhørt av andre. Dette var viktig for å sikre informantene anonymitet. I flere av intervjuene var det noe bakgrunnsstøy i form av byggingsarbeid. Ut i fra mine observasjoner og gjennomgang av materialet fikk jeg imidlertid inntrykk av at dette ikke hadde negativ innvirkning på informantene. Et av intervjuene ble avbrutt på grunn av at klassekontakt kom inn og ga informanten en beskjed. Intervjuet fortsatte etter denne avbrytelsen, men forstyrrelsen preget intervjuet noe, da eleven så ut til å bli stresset som følge av avbrytelsen. Dette hadde muligens sammenheng med at informanten skulle direkte på en undervisningstime da intervjuet var avsluttet. Informantens svar var imidlertid relevant for å belyse prosjektets problemstilling. Jeg vurderte det derfor ikke som nødvendig å gjennomføre flere intervjuer på grunn av denne avbrytelsen.

Det jeg opplevde som mest utfordrende i løpet av intervjuene var å ha en balansegang mellom å komme igjennom de temaene jeg ønsket informasjon om, og samtidig ikke styre intervjuene i en slik grad at informantenes egne holdninger ikke ble synliggjort.

4.2 Utvalg

Utvalget besto av 8 ungdommer, fem jenter og tre gutter, i aldersgruppen 17-18 år. Alle deltakerne var elever i andre klasse på videregående skole, på studieretningen studiespesialisering. Ifølge Malterud (2008) kan et tilfeldig utvalg i kvalitative studier svekke gyldigheten av resultatene, noe som gjør det viktig å avgrense utvalget. For å avgrense utvalget ble derfor informantene kun hentet fra to klasser og én studieretning. Jeg valgte å innhente informanter fra videregående skole på grunn av at skolen er en mye benyttet arena for rusforebyggende arbeid og antok derfor at skoleelever hadde erfaringer og synspunkter i forhold til tematikken (NOU, 2003: 4; Hauge & Knutheim, 2003; Haugland, 2009; Peterson, 2010; Rossow & Klepp, 2009; Schancke, 2005; Sørli, 2000).

Halvparten av deltakerne ble hentet fra en skole i en by, mens resten av deltakerne ble hentet fra en skole i ei bygd. Dette ble gjort for å se om skolens plassering hadde innvirkning på informantenes synspunkter i forhold til rusforebygging. En av årsakene til valg av dette fokuset var at holdninger og bruk av rusmidler kan variere noe fra bygd og by (Peterson, 2007; Vedøy & Skretting, 2009). Valg av steds plassens innvirkning som fokus i prosjektet ble

også gjort på bakgrunn av at flere hevder det er ulike utfordringer knyttet til rusforebyggende arbeid i bygd og by (Druginfo, 2008; Espnes & Smedslund, 2009; Hauge & Knutheim, 2003).

4.2.1 Utvalgsstrategi

For å komme i kontakt med informanter til dette prosjektet ble opplæringsdirektøren i en av landets fylkeskommuner først kontaktet. Denne kontakten skjedde skriftlig med brev (Vedlegg 1). Dette ble gjort for å innhente tillatelse til å kontakte og gjennomføre prosjektet ved to videregående skoler i fylket. Tillatelsen fra fylkeskommunen ble gitt via telefon. Da tillatelsen fra fylkeskommunen var innhentet ble to tilfeldig utvalgte videregående skoler invitert til å delta. Den første kontakten med skolene ble også gjort via brev (Vedlegg 2). Brevene var adressert til rektor ved skolene. Brevene som ble utsendt til skolene ble besvart med e-post. Begge skolene som ble kontaktet var interessert i å delta i prosjektet. Kontaktlærerne i de aktuelle klassene fikk informasjon av rektor om prosjektet. Kontaktlærerne informerte klassene om prosjektet og innhentet informanter. Av de elevene som ønsket å delta i prosjektet ble fire elever i hver av de to klassene utvalgt. I en av klassene var det flere enn fire elever som ønsket og delta. De fire første som meldte interesse for prosjektet ble av klassekontakten derfor utvalgt til å delta. Deltakerne fikk utdelt et informasjonsskriv om prosjektet (Vedlegg 3). For å delta i prosjektet måtte informantene også signere en samtykkeerklæring. Jeg mottok samtykkeerklæringene samtidig som intervjuene ble foretatt.

Ved den ene skolen ble intervjutidspunkt avtalt på e-post mellom meg og kontaktlæreren i den utvalgte klassen. Den andre skolen ønsket et møte med undertegnede i forkant av intervjuene. Under dette møtet ble jeg presentert for både klassekontakten og de fire deltakerne fra denne skolen. Intervjutidspunkt ble under dette møtet avtalt mellom meg og deltakerne. Ved begge skolene ble intervjutidspunktene avklart ut i fra informantenes timeplaner. Dette ble gjort slik at intervjuene ikke skulle medføre at informantene mistet viktig undervisning som følge av deltakelse i prosjektet.

4.3 Intervjuguide

Intervjuguiden til prosjektet var semistrukturert. Spørsmålene som ble stilt i intervjuet omhandlet hvilke assosiasjoner informantene hadde med rusforebyggende arbeid, hvordan de

mente rusforebygging burde organiseres og hvilke rusforebyggende tiltak informantene anså som effektive for å forebygge rusmiddelmisbruk. Jeg valgte å organisere spørsmålene til å først omhandle informantenes erfaringer i forhold til rusforebyggende arbeid. De neste spørsmålene var knyttet til hvilke holdninger informantene hadde i forhold til ulike aspekter ved rusforebyggende arbeid. Rusforebyggende tiltak var deretter temaet for de videre spørsmålene i intervjuguiden. Enkelte av spørsmålene som ble stilt i intervjuene var basert på noen av spørsmålene Peterson (2010) benyttet i sitt forskningsprosjekt. Jeg valgte å anvende noen spørsmål fra Petersons (2010) forskning for å få et bedre sammenligningsgrunnlag av resultatene i analyseprosessen. De andre spørsmålene i intervjuguiden, som ikke var basert på Petersons (2010) forskning, var utarbeidet på bakgrunn av annen forskning og litteratur som ble gjengitt i forrige kapittel.

I tråd med Malteruds (2008) anbefalinger ble det i løpet av intervjuperioden kontinuerlig vurdert om det var nødvendig å gjøre om og tilføye spørsmål i intervjuguiden. Etter at data fra fire intervjuer var innhentet ble det også gjort en foreløpig analyse for å kartlegge blant annet intervjuguidens relevans. Ifølge Malterud (2008) kan foreløpige analyser bidra til å kartlegge om de resterende intervjuene bør fokusere på andre vinklinger eller spesielle oppfølgingsspørsmål. Etter at den foreløpige analysen var foretatt, valgte jeg å tilføye to oppfølgingsspørsmål i intervjuguiden. Dette gjorde jeg på bakgrunn av at jeg hadde kommet inn på elementer ved disse spørsmålene i løpet av de intervjuene som allerede var gjennomført. Siden informantene hadde nevnt elementer ved de tilføyde spørsmålene valgte jeg derfor å ikke gjennomføre re-intervju av deltakerne som allerede var intervjuet. Spørsmålene som ble tilføyd i denne prosessen omhandlet hva informantene mente var karakteristisk for ungdom som ikke misbruker fremfor de som misbruker rusmidler. Den fullstendige intervjuguiden ligger vedlagt (Vedlegg 4). Ut i fra de foreløpige analysene erfarte jeg også at videregående skoleelever hadde mye å si om temaet rusforebygging, og at de derfor var gode informasjonskilder til å belyse prosjektets problemstillinger. Etter at analysene var gjennomført opplevde jeg å ha tilstrekkelig materiale for å besvare problemstillingene. Jeg valgte derfor å ikke utvide det opprinnelige utvalget.

Alle informantene fikk på slutten av intervjuene mulighet til å tilføye informasjon de anså som viktig å belyse i forhold til rusforebyggende arbeid og som de opplevde og ikke ha fått frem gjennom de foregående spørsmålene. Avslutningsvis i intervjuet fikk informantene mulighet til å evaluere intervjuet og intervjuer. Dette ble gjort slik at intervjuer hadde mulighet til å forbedre både intervjuguiden og sin intervjuteknikk underveis i prosjektet.

4.4 Dataanalyse

4.4.1 Transkribering

Alle intervjuene ble tatt opp med digital diktafon. Intervjuene ble transkribert fortløpende innen en uke etter at de ble foretatt. Transkriberingen ble gjennomført av samme person som også foretok intervjuene. Ifølge Malterud (2008) er det en fordel at den samme som har gjennomført intervjuene også foretar transkriberingen. En årsak til dette skal være at intervjuer muligens husker elementer fra intervjuene som er viktig å dokumentere og er av betydning for tekstens mening. Intervjuer får da også mulighet til å gjenoppleve erfaringene fra intervjuene (Malterud, 2008).

I det transkriberte materialet ble alle informantene kalt NN. Det intervjuer sa i løpet av intervjuet ble merket med bokstaven I. Lydopptakene var alle tydelige til tross for at det, som nevnt ovenfor, var noe bakgrunnsstøy under flere av intervjuene. Denne støyen kom imidlertid ikke frem på lydopptakene. Ved et tilfelle kunne jeg imidlertid ikke høre hvilket ord informantene benyttet. Dette ble i tråd med Kvale og Brinkmanns (2009) anbefalinger, merket med tomme parenteser i transkripsjonen. For å aidentifisere datamaterialet ble intervjuene ikke transkribert på dialekt, men omformet til en mer formell skriftlig stil. Språklige særpreg som kunne ha bidratt til og identifisere informantene ble derfor eliminert i transkriberingen. Pauser på over fem sekunder ble markert i transkriberingen. Små ord som ”eh” og ”hm” ble ikke transkribert på grunn av at de ble ansett som uviktige for å besvare problemstillingene. Emosjonelle aspekter i intervjuene som latter, sukk, oppgitt stemme etc. ble imidlertid transkribert på grunn av at det kan si mye om samspillet mellom intervjuer og informantene (Malterud, 2008).

4.4.2 Systematisk tekstkondensering

Som fremgangsmåte i analysene av materialet benyttet jeg systematisk tekstkondensering, som baseres på Giorgis fenomenologiske analyse (Malterud, 2008). Analysearbeidet fulgte derfor fire punkter som ifølge Malterud (2008) utgjør hovedstrukturen i systematisk tekstkondensering:

1. Skaffe seg et helhetsinntrykk over materialet
2. Identifisere meningsbærende enheter

3. Kondensering
4. Sammenfatting

(Brinkmann & Tanggaard, 2010; Johannessen et.al, 2010; Malterud, 2008).

Første del av analyseprosessen ble, ut i fra disse punktene, å lese over, samt skaffe seg et helhetsinntrykk av datamaterialet (Brinkmann & Tanggaard, 2010; Johannessen et.al, 2010; Malterud, 2008). I denne delen av analyseprosessen fikk jeg et grovt overblikk og helhetsinntrykk over materialet som gjorde at jeg fant hovedtema som utpekte seg i de enkelte intervjuene. I analysens andre del ble materialet kodet med små nøkkelord som beskrev tekstens innhold. Jo dypere jeg kom inn i stoffet, jo flere koder så jeg var anvendelige for flere av intervjuene. Kodeordene jeg benyttet i denne prosessen kom på bakgrunn av det overblikket jeg hadde fått i første del av analyseprosessen. Etter at materialet var kodet ble det organisert i en matrise ut i fra de temaene som kom frem i kodingsprosessen. Materialet ble da i tråd med Malterud (2008) enklere å forholde seg til da det ble mer organisert og strukturert. Kategoriene jeg hadde i matrisen var erfaringer, steds plassens betydning for fokus, ansvar, medmenneskelighet, hvor bør rusforebygging foregå, målgruppe, formidling, gjennomføring, opplysning, påvirkning, budskap, sosiale relasjoner og rusmidler. Da matrisen var utfylt så jeg imidlertid at jeg kunne slå sammen flere av de ulike kategoriene. Etter sammenslåingen ble jeg sittende med fem overordnede kategorier. Disse kategoriene valgte jeg å kalle erfaringer, tiltak, steds plassens innvirkning, påvirkning og virkningsfulle budskap. Disse kategoriene ble deretter grunnlaget for struktureringen av analysekapitlet. I analysens siste del ble materialet satt sammen til en sammenhengende tekst som sammenfattet det informantene hadde sagt i intervjuene (Johannessen et.al, 2010; Malterud, 2008).

4.4.2.1 Fenomenologiske hensyn

Systematisk tekstkondensering baseres på fenomenologisk analyse (Malterud, 2008). For å begrunne mitt valg av systematisk tekstkondensering som analysemetode vil jeg nå derfor presentere enkelte viktige aspekter ved fenomenologisk analyse.

Innenfor kvalitativ forskning benyttes fenomenologi som et begrep som omhandler interesser og forstå sosiale fenomener ut i fra forskningsdeltakernes egne perspektiver og livserfaringer (O'Leary, 2010; Svenaeus, 2005). Fenomenologi brukes derfor i kvalitativ metode til å fremheve menneskers erfaringer og opplevelser for å få økt forståelse av ulike fenomener (Brinkmann & Tanggaard, 2010; Creswell, 2007; Malterud, 2008; O'Leary, 2010; Postholm,

2010; Svenaeus, 2005). Hovedformålet med å benytte fenomenologisk analyse er å finne fellestrekk, forskjeller, mønstre og mening i et datamateriale for å kunne beskrive et fenomen (Creswell 2007; Johannessen et.al, 2010). Analysen i dette prosjektet bestod derfor i å fortolke, og gå i dybden for å finne mening i informasjonen som informantene bidro med. På bakgrunn av dette er analysene i prosjektet, det Malterud (2008) beskriver som datastyrte. Informantenes svar har dermed vært utgangspunktet for analysene av dette datamaterialet.

4.5 Etiske vurderinger

Informert samtykke, fortrolighet, konsekvenser og forskerens rolle er fire punkter flere trekker frem som sentrale etiske vurderinger i forskning (Brinkmann & Tanggaard, 2010; Kvale og Brinkmann, 2009). Disse punktene og Helsinkideklarasjonen vil være utgangspunktet for gjennomgangen av de etiske vurderingene som gjelder dette prosjektet.

Prosjektet ble forhåndsgodkjent av Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk i Midt-Norge. Godkjenningen ligger vedlagt (Vedlegg 5).

4.5.1 Informert samtykke

I tråd med Moustakas (1994) anbefalinger fikk klassene muntlig informasjon om prosjektet før noen av elevene ble utvalgt til å delta (Ref., Postholm, 2010, s.147). Dette for å sikre informert samtykke. Som tidligere belyst informerte kontaktlærerne om prosjektet i begge klassene. Informasjonen ble gitt på denne måten for at elevene ikke skulle føle seg forpliktet til å delta, noe de muligens hadde opplevd om jeg som skulle gjennomføre prosjektet hadde gitt informasjonen på dette tidspunktet. Etter at den muntlige informasjonen var gitt, delte kontaktlærerne ut et informasjonsskriv om prosjektet (Vedlegg 3). Før intervjuet startet gjentok intervjuer informasjonen i dette skrevet. Informantene fikk i forkant av intervjuene både skriftlig og muntlig beskjed om at det ville bli tatt opptak av intervjuene. Ingen av informantene utrykte at de opplevde dette som problematisk. Informantene fikk beskjed både når opptakene startet og ble avsluttet.

Ifølge Postholm (2010) kan det være utfordrende å sikre at deltakere i kvalitative studier får fullstendig informasjon. Dette kommer av at man i slike prosjekter kan få ny kunnskap og forståelse i løpet av forskningsarbeidet, noe som kan medføre at det blir gjort endringer underveis i forskningsprosessen. I dette prosjektet ble det imidlertid ikke gjort noen endringer

i forhold til den opprinnelige planen. Det er derfor nærliggende å tro at informantene hadde tilstrekkelig innsikt i hva deres deltakelse i prosjektet innebar.

4.5.2 Konfidensialitet

I informasjonsskrivet (Vedlegg 3), ble deltakerne, med tanke på konfidensialiteten, informert om at all informasjon de bidro med i prosjektet ville bli behandlet anonymt. Informantene fikk både skriftlig og muntlig informasjon om hvordan intervjuene skulle benyttes og oppbevares. Dette ble gjort i henhold til anbefalinger fra Malterud (2008) for å sikre at deltakerne følte seg trygge på at konfidensialiteten ble ivaretatt i prosjektet.

For å sikre anonymitet er utelatelse av spesielle karakteristika blitt anvendt i tilfeller der sitat er benyttet for å underbygge analysene i oppgaven. Av konfidensielle hensyn vil det, bortsett fra om informantene kom fra bygd eller by, ikke presiseres hvilke informanter som har sagt hva. Intervjupersonene omtales derfor som han/hun, informant eller deltaker. Stedsnavn og navn på de skolene som har deltatt i prosjektet vil heller ikke nevnes for å sikre anonymitet.

4.5.3 Konsekvenser

Etiske refleksjoner og vurderinger som ble gjort i forkant av prosjektet omhandlet blant annet om temaet kunne oppleves belastende å snakke om. I forkant av intervjuene ble det antatt at temaet kunne oppleves belastende å snakke om i tilfeller der informantene, eller noen i deres nære omgangskrets, hadde rusmiddelrelaterte problemer. På bakgrunn av dette, og for å hindre belastninger i forbindelse med intervjuene, ble det i informasjonsskrivet til informantene konkretisert at temaet for undersøkelsen var rusforebygging, og at det ikke ville bli stilt noen spørsmål i forhold til deres rusmiddelbruk. Det ble også presisert i informasjonsskrivet at informantenes eget forhold til rusmidler kun ville bli nevnt om informantene selv kom inn på det i løpet av intervjuet (Vedlegg 3).

I tråd med Richards og Schwartz (2002) sine anbefalinger for å forhindre forskningsrelaterte belastninger fikk informantene tilbud om oppfølging i etterkant av prosjektet. Begge skolene som deltok i prosjektet hadde helsesøster tilknyttet skolen. I forkant av intervjuene fikk derfor helsesøstrene ved skolene informasjon om prosjektet via e-post. Informantene ble i informasjonsskrivet gjort oppmerksom på at helsesøster var kjent med prosjektet og at de kunne ta kontakt med henne om de skulle ha behov for det i etterkant av intervjuet (Vedlegg 3).

Fra anbefalinger i opptrappingsplan for rusfeltet antas synliggjøring av en gruppe ungdommers holdninger og erfaringer i forhold til rusforebyggende arbeid å være positive konsekvenser av studien (Helse og omsorgsdepartementet, 2008).

4.5.4 Forskerens rolle og forforståelse

Forskerens rolle og forforståelse er to elementer som påvirker forskningen (Malterud, 2008). Jeg vil nå derfor belyse hvilke mulige innvirkninger disse elementene hadde på dette prosjektet.

4.5.4.1 Forskerens rolle

I kvalitative studier har den som gjennomfører forskningsprosjekter en aktivt deltakende rolle i å innhente og kartlegge ny vitenskapelig kunnskap. Dette ved at forskeren bruker sine erfaringer til å observere, stille spørsmål og lytte etter svar (Brinkmann & Tanggaard, 2010; Malterud, 2008). Forskning vil alltid i noen grad preges av den som gjennomfører prosjektet. Det er imidlertid viktig at forskeren ikke overskygger informantenes synspunkter (Johannessen et al., 2010; Malterud, 2008; Postholm, 2010). For å hindre at min egen forskerrolle skulle overskygge informantenes holdninger var det, i tråd med Malteruds (2008) anbefalinger, viktig i løpet av intervjuene å ikke spørre ledende spørsmål. Jeg forsøkte derfor i løpet av intervjuene å holde meg i bakgrunnen og vente på informantenes svar, samt følge opp eventuelle uklarheter med spørsmål som: “Skjønner jeg deg riktig om”?

4.5.4.2 Forforståelse

Selv om informantenes synspunkter er i fokus vil kvalitativ forskning alltid også i en viss grad preges av forskerens forforståelse (Johannessen et al, 2010; Malterud, 2008; Postholm, 2010). Forskerens forforståelse vil for eksempel kunne påvirke hva som observeres og hvordan disse observasjonene blir vektlagt og tolket (Johannessen et al., 2010; Malterud, 2008). En bevisstgjøring av forforståelsen vil kunne bidra til at den som gjennomfører forskningsprosjekter ikke ser på datamaterialet med begrenset syn (Malterud, 2008). På bakgrunn av dette vil jeg nå komme inn på min egen forforståelse i forhold til prosjektets tema. Jeg velger å reflektere over min egen forforståelse ut i fra Malteruds (2008) anbefalinger om bevisstgjøring av forforståelse.

I likhet med mange har jeg vært borti ulike rusforebyggende tiltak, hovedsakelig i skolesammenheng. Min kunnskap angående slike tiltak var i forkant av prosjektet derfor

basert på personlige erfaringer og samtaler med flere mennesker som arbeidet med ulike rusforebyggende tiltak. Min yrkesbakgrunn som sykepleier preget også min forforståelse i forhold til rusforebyggende arbeid. Personlig har jeg ikke jobbet målrettet med rusforebygging blant ungdom. Min arbeidserfaring som sykepleier har imidlertid omfattet kontakt med mennesker som er blitt syke som følge av overforbruk av rusmidler. Min sykepleiererfaring kommer i stor grad fra sykehus og en arbeidshverdag som preges av biomedisinske oppfatninger der sykdom og behandling av sykdom er hovedmålsettinger (Brannon & Feist, 2004; Espens & Smedslund, 2009; Nettleton, 2006). Med mange reinnleggelser med rusmiddelrelaterte problemer har jeg fått inntrykk av at de tiltakene som gjennomføres for å hjelpe denne gruppen mennesker ikke fungerer optimalt, og at et biomedisinsk perspektiv kanskje er et snevert perspektiv i forhold til denne problematikken (Edland-Gryt et al., 2009). Ofte har jeg derfor tenkt på hvilke tiltak som kunne vært gjort forebyggende for at de pasientene jeg møter i min arbeidshverdag ikke skulle hatt de plagene de har fått som følge av rusmiddelmisbruk. Ut i fra mine personlige erfaringer som følge av min yrkesbakgrunn, har jeg derfor fått et engasjement i forhold til hvordan jeg kan arbeide målrettet for rusforebyggende arbeid. Forforståelsen min har dermed bidratt som motivasjon til å gjennomføre dette prosjektet, noe som ifølge Malterud (2008) er vanlig.

Ut i fra ulike sykepleieteorier, og de yrkesetiske retningslinjene, skal sykepleiere både imøtekomme menneskers behov og respektere deres selvstendighet (Kristoffersen, Nortvedt & Skaug, 2005; NSF, 2008). I forhold til forebyggingsperspektivet tolker jeg dette slik at hver enkelt har best innsikt i sine egne behov og hvordan de kan imøtekommes. Denne forforståelse var dermed en av årsakene til at jeg valgte å fokusere på ungdommers egne synspunkter knyttet til rusforebyggende tiltak i prosjektet.

4.5.5 Oppbevaring av data

Alt skriftlig materiale som har tilhørt prosjektet har blitt lagret på en personlig passord-beskyttet pc. Det er kun undertegnede som har hatt tilgang til passordet til denne PC-en. Intervjuene er ikke blitt oppbevart sammen med det skriftlige materialet. I skriveprosessen ble intervjuene oppbevart på en minnepenn, innelåst ved NTNU. Kun jeg hadde tilgang til skapet hvor dette materialet ble oppbevart. Skapet var plassert på en lesesalsplass med begrenset tilgang. I tråd med Helseforskningsloven (2009) og i henhold til den regionale komiteen for medisinsk og helsefaglig forskningsetikks reglement vil alle data i etterkant av prosjektet lagres i fem år og deretter slettes.

4.6 Pålitelighet, gyldighet og overførbarhet

I forskningssammenheng snakkes det mye om pålitelighet (reliabilitet) og gyldighet (validitet) (Johannessen et al., 2010; Malterud, 2008; Postholm, 2010). I kvalitativ forskning er det viktig med en balansegang når det kommer til pålitelighet. På den ene siden er det i kvalitativ forskning ønskelig med høy reliabilitet for å hindre at forskningen blir bestående av forskerens subjektive synsinger, samtidig som man ikke ønsker for faste rammer som utelukker kreativ tenking og variasjon (Kvale & Brinkmann, 2009). Ifølge Malterud (2008) vil omforming fra tale til tekst alltid imidlertid inneholde en fordreining av hendelsen. Dette utfordret dermed påliteligheten til dette prosjektet. Til tross for at intervjumaterialet ble omformet til en mer formell skriftlig stil, ble det samtidig prioritert å ikke forandre så mye på setningene slik at intervjuene mistet sitt opprinnelige innhold. Intervjuene ble derfor omskrevet ordrett med noen justeringer i forhold til ordplasseringer på grunn av forskjell mellom dialektene og den formelle skriftlige stilen.

Forskningsprosjekters gyldighet kan vurderes ut i fra flere faktorer. Relevans i forhold til for eksempel metodevalg er en vurdering som må foretas i forhold til å vurdere forskningens validitet (Malterud, 2008). Ut i fra begrunnelsene gjengitt tidligere i kapitlet ble kvalitativ metode med individuelle semistrukturerte intervjuer ansett som relevant for å besvare prosjektets problemstillinger. Tidligere forskning viser imidlertid at også fokusgruppeintervjuer kan innhente lignende forskningsbasert kunnskap (Blanck et al, 2007; Peterson 2010). Denne studien vil imidlertid kunne belyse om individuelle intervjuer også kan benyttes i innsamling av slike data.

Overførbarhet er en annen faktor som kan være med på å kartlegge forskningsprosjekters validitet (Malterud, 2008). Resultatene fra dette prosjektet kan muligens benyttes til å belyse forskningsbehovet på rusforebyggende arbeid i forhold til eldre ungdommer og deres synspunkter. Prosjektet kan også muligens bidra til å synliggjøre behovet for inkludering av ungdom i rusforebyggende arbeid. Avslutningsvis i oppgaven vil undersøkelsens pålitelighet, gyldighet og overførbarhet belyses ytterligere.

4.6.1 Kritisk vurdering

Ifølge Malterud (2008) kan det være en svakhet at kun en person analyserer datamaterialet i et forskningsprosjekt. Dette kan dermed være en svakhet i forhold til dette prosjektet.

Samspeilet mellom intervjuer og informant spiller også en stor rolle i kvalitative studier (Kvale & Brinkmann, 2009; Malterud, 2008). Individuelle intervjuer kan skape en trygghet mellom intervjuer og informantene, noe som kan gjøre det lettere for informantene å dele informasjon om et tema. Om samspeilet mellom informant og intervjuer imidlertid er dårlig vil også dette kunne påvirke datamaterialet og dermed resultatene av prosjektet (Malterud, 2008). Min personlige oppfattelse av samspeilet mellom meg og informantene var positivt. Dette inntrykket fikk jeg ved å tolke informantenes kroppsspråk. Samtidig som informantenes svar på spørsmålene indikerte at de ikke så ut til å ha problemer med å dele informasjonen med meg. Informantene fikk også spørsmål om de mente intervjuer kunne gjort noe annerledes i løpet av intervjuet. Svarene fra disse spørsmålene tydet på at mine observasjoner og opplevelser av samspeilet var i tråd med informantenes oppfatninger.

Fenomenologisk analyse streber etter å utvikle kunnskap om informantenes erfaringer, der forskerens tolkninger optimalt sett skal tilsettes (Malterud, 2008). Dette er ifølge Malterud (2008) imidlertid en umulighet. Det blir dermed trolig riktigere å si at prosjektet fulgte enkelte fenomenologiske prinsipper fremfor å kalle prosjektet en fenomenologisk studie.

5.0 FUNN OG FORTOLKNINGER

Informantene hadde mange synspunkter angående rusforebyggende arbeid, og hvordan tiltak bør organiseres for å være virkningsfulle. Dette kapitlet vil inneholde presentasjon og diskusjon av prosjektets funn. Analysene vil diskuteres ut i fra tidligere gjennomgått litteratur og teori. Som en bakgrunn for informantenes holdninger presenteres informantenes erfaringer i første del av kapitlet. Hvilke rusforebyggende tiltak informantene opplevde som virkningsfulle vil deretter beskrives og diskuteres. Resten av kapitlet vil inneholde fremstilling og diskusjon av informantenes holdninger om hvilke faktorer de opplevde som sentrale å ta hensyn til i utarbeidelsen av virkningsfulle rusforebyggende tiltak.

I fremstillingen av analysene vil sitat benyttes for å illustrere undersøkelsens funn. I ulik grad og på ulike områder er bidrag fra alle deltakerne benyttet for å besvare prosjektets problemstilling. I tråd med prosjektets underproblemstilling vil forskjellene og likhetene mellom bygd og by belyses for å danne grunnlag for diskusjon videre i kapitlet.

5.1 Erfaringer

Deltakernes erfaringer med rusforebyggende arbeid var ikke hovedtema i undersøkelsen. Informantenes erfaringer med rusforebyggende tiltak kan imidlertid belyse deres forforståelse i forhold til hvilke tiltak de anså som virkningsfulle i rusforebyggende arbeid. Som et grunnlag for den videre gjennomgangen av funnene vil kapitlet derfor innledes med informantens assosiasjoner med begrepet rusforebygging og deres erfaringer med rusforebyggende tiltak.

5.1.1 Assosiasjoner med begrepet rusforebygging

Funnene viste at informantene var todelt i sine assosiasjoner til begrepet rusforebygging. Bosted syntes ikke å påvirke disse assosiasjonene. Den ene assosiasjonen omhandlet rusforebyggende tiltak for å hindre at rusmiddelrelaterte problemer skulle oppstå, såkalte primærforebyggende tiltak (Cuijpers, 2003; Hauge & Knutheim, 2003; Mikkelsen, 2005; Schancke, 2005). Et sitat som illustrer dette er: *“Jeg assosierer rusforebygging med tiltak som skal hindre at ungdom skal begynne med rusmidler”*. Den andre assosiasjonen omhandlet tiltak mot risikoutsatte grupper, og behandling av allerede oppståtte rusmiddelrelaterte problemer, såkalte sekundær og tertiærforebyggende tiltak. Sekundærforebyggende tiltak rettes mot risikoutsatte grupper, mens tertiærforebyggende tiltak rettes mot mennesker med

etablerte rusmiddelrelaterte problemer (Cuijpers, 2003; Hauge & Knutheim, 2003; Mikkelsen, 2005; Schancke, 2005). Eksempel på slike assosiasjoner belyses i følgende sitat:

“Med rusforebyggende tiltak assosierer jeg tiltak for å stoppe rus... både til mindreårige og de som ikke burde ha det... de som har hatt mye uføre, og de som allerede har hatt tilgang til det som har kommet litt for langt.”

Disse funnene belyser at informantene assosierte rusforebyggende arbeid både med tiltak for å hindre negative atferd og begrense uheldige konsekvenser som følge av rusmiddelbruk. Begge assosiasjonene er dermed i tråd med Befring et al (2010) definisjon på forebyggende arbeid. Funnene tyder dermed på at informantene hadde et bredt syn i forhold til hva rusforebyggende arbeid innebærer.

5.1.2 Erfaringer fra rusforebyggende tiltak

De fleste av informantene, uavhengig av bosted, uttrykte i utgangspunktet at de hadde få erfaringer med rusforebyggende tiltak. I løpet av intervjuene kom det imidlertid frem at informantene hadde mange erfaringer knyttet til tematikken.

De rusforebyggende tiltakene som informantene hadde erfaringer med var hovedsakelig skolebaserte tiltak. De fleste informantene ved byskolen nevnte tiltaket “Unge og rus”. Ifølge Andreassen et al (2009) er “Unge og rus” en sosial-kognitiv strategi rettet mot barn og unges holdninger til alkoholbruk. Et viktig prinsipp i “Unge og rus” er aktiv elevdeltakelse (Andreassen et al, 2009). “Unge og rus” ble ikke nevnt av noen av informantene ved bygdeskolen. To av elevene ved bygdeskolen nevnte imidlertid programmet “MOT” som et rusforebyggende tiltak de hadde erfaringer med. Ifølge “MOTs” hjemmesider er dette en organisasjon som driver med generell holdningsskapende arbeid for ungdom. Tiltaket organiseres med aktiv elevdeltakelse. Målsetninger ved tiltaket er å skape trygge oppvekstmiljø og bidra til at ungdom tar valg som gjør dem bedre i stand til å mestre livet og dets utfordringer (MOT, 2010). Ingen av deltakerne fra byskolen nevnte tiltaket “MOT”. Informantene fra de ulike skolene hadde dermed kjennskap til forskjellige rusforebyggende program. En mulig forklaring på dette kan være lokal tilpasning av rusforebyggende tiltak. Skolene velger dermed muligens å iverksette rusforebyggende tiltak som vurderes som hensiktsmessige for å imøtekomme lokale behov. Om dette er tilfelle, støttes disse vurderingene av tidligere forskning som hevder at rusforebyggende tiltak bør tilpasses de lokale miljøene de skal gjennomføres i for å være virkningsfulle (Peterson, 2010).

Flere informanter hadde også erfaring med forebyggingstiltak opplagt som tradisjonell tavleundervisning. Dette ble nevnt av informanter ved begge skolene. *“I naturfag der vi snakket om cannabis, men vi lærte ingenting av det.”* I likhet med denne informanten vurderte flere av dem rusforebyggende tiltak organisert som tavleundervisning som lite virkningsfulle. Ut i fra holdningsteori og kognitivt baserte holdninger, er det nærliggende å tro at dette preget informantens syn på hvilke rusforebyggende tiltak de anså som virkningsfulle. Dette ved at flere informanter, illustrert i forrige sitat, benyttet sine erfaringer, og derav kunnskap og refleksjon, for å vurdere tavleundervisnings rusforebyggende effekter (Arosen et al, 2010; Fazio & Olson 2003).

I tråd med litteratur viser informantenes erfaringer med dette at skolen er en mye benyttet arena for gjennomføring av rusforebyggende tiltak (NOU, 2003: 4; Hauge & Knutheim, 2003; Haugland, 2009; Nordahl et al., 2006; Rossow & Klepp, 2009; Sørli, 2000). Selv om skolebaserte tiltak var de tiltakene informantene hovedsakelig hadde erfaringer med ble også flere tiltak nevnt. Lovreguleringer som *“aldersgrenser”* er eksempel på rusforebyggende tiltak flere også henviste til. *“Vi har jo lovgivning og da. Lover som regulerer. Du kan jo bli straffet for enkelte ting som har med rus å gjøre.”* Siden slike tiltak er universelle for hele befolkningen er det ikke unaturlig at også informantene hadde erfaringer med denne type rusforebyggende tiltak (Cuijpers, 2003; NOU, 2003: 4; Schancke, 2005).

Medier som *“internett, radio, tv og aviser”* ble beskrevet som kilder informantene hadde erfaring med å få informasjon om rusforebyggende budskap fra. Ifølge flere var internett det mest anvendte mediet, noe dette sitatet belyser: *“Hvis jeg skal finne informasjon om noe så drar jeg på internett”*. Internettsider som ble nevnt som rusforebyggende opplysningskilder var *“nettaviser”*, *“ung.no”* og nettsamfunnet *“facebook”*. Informantene hadde også erfart at foreldre og venner hadde opptrådt som formidlere av rusforebyggende budskap.

Disse funnene viser, som tidligere antydte, at informantene hadde flere erfaringer knyttet til rusforebyggende arbeid. Erfaringene indikerte at informantene trolig kunne bidra til å besvare prosjektets problemstilling. Kognitivt baserte holdninger kan være med på å forklare dette, siden de dannes på bakgrunn opparbeidet kunnskap og vurderinger, som er noe av grunnlaget for menneskers erfaringer (Arosen et al, 2010; Baron et al, 2006; Fazio & Olson 2003; Hogg & Vaughan, 2011). Informantenes erfaringer består dermed, ut i fra det kognitive aspektet ved holdninger, av opparbeidet kunnskap og vurderinger. I dette tilfellet omhandler det kunnskap og vurderinger om rusforebyggende arbeid. Holdningers kunnskapsfunksjon blir ut i fra dette

dermed sentralt for å besvare prosjektets problemstilling, da denne funksjonen belyser hvordan informantene evaluerte rusforebyggende aspekter ut i fra opparbeidet kunnskap (Hogg & Vaughan, 2011; Myers et al, 2010).

Som en innledning til de resterende analysene er nå informantenes erfaringer om rusforebyggende arbeid blitt belyst. Videre vil hvilke tiltak og bidrag informantene anså som sentrale i utarbeidelsen av virkningsfulle rusforebyggende tiltak presenteres og diskuteres. De videre funn og fortolkninger vil utgjøre hoveddelen av analysene og bidra til å besvare problemstillingen mer spesifikt.

5.2 Tiltak

I denne delen av kapitlet vil det belyses og diskuteres hvilke tiltak informantene anså som virkningsfulle i rusforebyggende arbeid. Jeg velger å starte hoveddelen av dette kapitlet med presentasjon av tiltak på bakgrunn av at det i størst grad bidrar til å belyse prosjektets problemstilling.

Tiltakene informantene trakk frem som virkningsfulle var hovedsakelig, ut i fra Schanckes (2005) inndeling, etterspørselsreducerende tiltak. Jeg begynner derfor med å presentere og diskutere de etterspørselsreducerende tiltakene informantene anså som virkningsfulle. De etterspørselsreducerende tiltakene informantene anså som virkningsfulle var informasjonsbaserte tiltak, affektive strategier, sosial-kognitive strategier og alternative tiltak. Etter at de etterspørselsreducerende tiltakene er belyst vil informantenes synspunkter om tilbudsreducerende tiltak, i form av lovgivninger, presenteres og diskuteres. Denne delen av kapitlet avsluttes med informantenes holdninger om rusforebyggende effektene ved generelle forebyggingstiltak.

5.2.1 Etterspørselsreducerende tiltak

De tiltakene informantene anså som virkningsfulle for å forebygge rusmiddelrelaterte problemer var hovedsakelig etterspørselsreducerende tiltak.

5.2.1.1 Informasjonsbaserte tiltak

Informasjonsbaserte tiltak ble av informantene evaluert positivt. Det “å gi informasjon” var et tiltak som alle informantene ved begge skolene anså som viktig da de beskrev hvilke

rusforebyggende tiltak de opplevde som virkningsfulle. Bortimot alle opplevde det også som sentralt å iverksette flere informasjonsbaserte tiltak, enn det som gjennomføres i rusforebyggende arbeid i dag. Dette illustrert i følgende sitat: *“Det bør komme mer informasjon om rusforebyggende tiltak.”* Hva informantene anså som viktige informasjonsbudskap vil belyses senere i kapitlet. Dette tyder på at informantene ønsket mer rusmiddelrelatert kunnskap, noe som samsvarer med tidligere forskning om eldre ungdommer og deres holdninger til rusforebyggende arbeid (Peterson, 2010). Funnet kan trolig også ses i sammenheng med tidligere presenterte funn om at informantene opplevde å ha få erfaring med rusforebyggende tiltak. Ut i fra dette kan det tyde på at informantene benyttet sine erfaringer, eller manglede erfaringer, da de beskrev informasjonsbaserte tiltak som virkningsfulle i rusforebyggende arbeid.

Informasjonsbaserte tiltak har ifølge tidligere forskning preget det tradisjonelle rusforebyggende arbeidet (NOU, 2003: 4; Schancke, 2005). Ulike kunnskapsoppsummeringer ser imidlertid ikke ut til å støtte informantenes synspunkter om at informasjonsbaserte tiltak er virkningsfulle (NOU, 2003: 4; Schancke, 2005). Ifølge både NOU (2003: 4) og Schancke (2005) foreligger det lite dokumentasjon på at informasjonsbaserte tiltak er virkningsfulle for å forebygge rusmiddelrelaterte problemer. Det som en del ungdommer anser som virkningsfullt, samsvarer dermed ikke alltid med det som ut i fra forskningsbasert kunnskap blir beskrevet som virkningsfulle tiltak.

5.2.1.2 Affektive strategier: følelsesmessig engasjement

Syv av åtte informanter hevdet at affektive strategier med fokus på følelsesmessig engasjement var virkningsfulle rusforebyggende tiltak. Dette belyste de ved å beskrive historier fortalt av mennesker med negative erfaringer knyttet til rusmiddelbruk som virkningsfulle rusforebyggende tiltak. For å illustrere hva informantene mente da de henviste til virkelige historier brukte tre av dem konkrete eksempler der de sammenlignet rusforebyggende tiltak med andre forebyggende tiltak. Dette eksemplifiseres i følgende sitat om forebyggende tiltak knyttet til trafikkikkerhet: *“Når politiet var på skolen og informerte om trafikkikkerhet, var det med to stykker som hadde vært med i trafikkulykke, og fortalte om at de hadde venner som døde i trafikkulykken. Det påvirket veldig.”* Sitatet illustrerer hvordan enkelte informanter eksemplifiserte hvordan rusforebyggende tiltak kan organiseres for å være virkningsfulle ved å benytte sine erfaringer fra andre forebyggende tiltak.

Formidlere av affektive strategier kunne være *“ungdom som har vokst opp med foreldre som har vært rusmisbrukere, ungdom som selv har kommet i et feil miljø”*. Eller *“aller helst noen som har vært det, men som har kommet seg ut av det.”* En annen hevdet det var viktig at de som skulle fortelle ungdom om rusmiddelbrukens skyggeside måtte fortsatt ha rusmiddelrelaterte problemer. *“Vi bør ikke få informasjon av en som er kommet over rusmisbruket. Det bør være en som fortsatt bruker det.”* Dette på bakgrunn av at om ungdom fikk informasjon fra en som hadde arbeid seg gjennom problemene ville ungdom tenke *“om jeg havner på kjøret nå så kan jeg klare å komme meg ut av det igjen”* ifølge informanten. Informantene anså trolig med dette slike mennesker som det holdningsteorien benevner som innflytelsesrike mennesker (Hogg & Vaughan, 2011; Pennington et al, 1999; Raaheim, 2002).

Funnene belyser at informantene, uavhengig om de bodde i by eller bygd, anså tiltak med fokus på følelsesmessig engasjement som virkningsfulle rusforebyggende tiltak. En mulig forklaring på hvorfor slike tiltak oppleves som virkningsfulle kan være assosiasjoner, der ungdom relaterer seg til andres historier. Dette belyses i følgende sitat: *“For da kan vi prøve å sette oss inn i det selv og tenke at det der kunne vært meg”*. Ut i fra holdningsteorien kan muligens alle hovedkomponentene ved holdningsbegrepet bidra til og forklare hvorfor slike tiltak kan påvirke ungdom. Den kognitive komponenten ved at informantene danner kunnskap og tanker på bakgrunn av historiene de får formidlet (Arosen et al, 2010; Fazio & Olson 2003). Den følelsesmessige komponenten ved at slike tiltak har som målsetning å skape følelsesmessig engasjement (Arosen et al, 2010; Fazio & Olson 2003; Schancke, 2005). Den atferdsmessige komponenten ved at informantene observerer hvilke konsekvenser ulik rusmiddelrelatert atferd kan ha på deres liv på grunn av at de assosierer seg med andre mennesker (Arosen et al, 2010; Fazio & Olson 2003).

Tidligere forskning viser også til at ungdom anser affektive strategier som virkningsfulle i rusforebyggende arbeid (Peterson, 2010). Ut i fra Schankes (2005) kunnskapsoppsummering er effektene av slike tiltak imidlertid varierende. Schancke (2005) er på bakgrunn av tidligere forskning noe kritisk til gjennomføring av slike tiltak. Dette på grunn av at tiltakene kan medføre belastninger om de arrangeres alene og uten tilrettelagt oppfølging (Schancke, 2005). Informantenes opplevelse av affektive strategier var dermed noe forskjellig fra evalueringer av slike tiltak i tidligere forskning.

5.2.1.3 Sosial-kognitive strategier

Aktiv deltakelse av ungdom var et element informantene anså som sentralt i rusforebyggende arbeid. Sosialt-kognitive strategier ble dermed ansett som virkningsfulle tiltak blant informantene i prosjektet.

Informantene ved byskolen med erfaring fra tiltaket “Unge og rus” benyttet dette som et konkret eksempel på sosial-kognitive strategier de anså som virkningsfulle. “Unge og rus” er “definitivt” en god måte å inkludere ungdom i rusforebyggende arbeid hevdet en av informantene. “Unge og rus” ble også beskrevet som ”*veldig lærerikt*”. Informantene som hadde deltatt på tiltaket benyttet dermed sine erfaringer når det kom til å belyse hvilke rusforebyggendetiltak de anså som virkningsfulle. Ut i fra holdningsteorien er dette naturlig da erfaringer er med på å prege menneskers holdninger (Arosen et al, 2010; Fazio & Olson, 2003). Organiseringen av “Unge og rus” ble blant annet beskrevet slik:

“Da vi hadde “Unge og rus,” styrte vi jo hele opplegget. Vi fikk bare noen retningslinjer på hva vi skulle gå innom, men vi fikk styre selv hvordan vi skulle legge det opp... Da snakket man om, gikk igjennom oppgaver og hvordan ting etter våre egne meninger og hva vi trodde, erfaringer. Det var veldig bra... Og da inkluderer man ungdommen veldig bra.”

Å organisere rusforebyggende tiltak på denne måten syntes dermed å være virkningsfullt ifølge flere informanter. Selv om informantene med erfaringer fra tiltaket “Unge og rus” var tydelige på at de opplevde tiltaket som positivt, anså en av informantene imidlertid tiltaket som mest virkningsfullt i forebygging av bruk av narkotiske stoffer.

“Til en viss grad tror jeg at det har en virkning, når man tenker på litt sterkere stoffer. Men om man tenker på hasj og slikt så tror jeg ikke at det hjelper så veldig mye for folk synes jo ikke at det er noe farlig. Ikke at jeg vet det, men jeg tror det”.

Dette er et interessant perspektiv siden tiltaket ifølge Andreassen et al (2009) hovedsakelig konsentreres rundt ungdommers alkoholbruk. Dette kan tyde på at informantene anså “Unge og rus” som virkningsfullt på flere områder enn kun tiltakets opprinnelige intensjon. Til tross for at sosialt kognitive strategier ble, av noen informanter, ansett som mest virkningsfullt mot narkotiske stoffer, ble det hevdet at det var nyttig å iverksette flere sosial-kognitive strategier i

rusforebyggende arbeid. Dette belyses i følgende sitat: *“Hvis vi forteller de voksne at vi påvirkes mest av ungdom da bør de jo starte opp flere tiltak som for eksempel “Unge og rus.”* Sitatet belyser ikke kun at informantene anså det som viktig å iverksette sosial-kognitive strategier, men også at voksne bør få informasjon om og ta hensyn til at eldre ungdommer påvirkes av sosial-kognitive strategier. Dette understreker funn som presenteres og diskuteres senere i kapitlet om at voksne bør være en målgruppe for rusforebyggende tiltak, for at de skal kunne videreformidle rusforebyggende budskap til ungdom.

Til tross for at kun informanter fra byskolen hadde erfaringer med tiltaket “Unge og rus” viste øvrige funn at også informantene fra bygdeskolen opplevde sosial-kognitive strategier som virkningsfulle rusforebyggende tiltak. Dette kommer frem i følgende sitat:

“Jeg tror at meningene til ungdom er veldig viktig... Hvis man er 30 stykker i en klasse så kjenner man de såpass godt etter å ha gått skole med dem. Så da tror jeg man kjenner dem såpass godt at man kan snakke og si meningene sine innad i klassen.”

Sitatet belyser at sosial-kognitive strategier var noe informantene ved bygdeskolen også var opptatt av siden slike strategier ofte gjennomføres som problembasert læring i grupper (Schancke, 2005). Skoleklasser kan ut i fra dette også være et eksempel på en gruppe hvor slike tiltak kan gjennomføres for. Sitatet trekker også frem et annet viktig aspekt ved slike strategier, nemlig aktiv deltakelse av ungdommer (Schancke, 2005). Å ytre egne meninger krever aktiv elevdeltakelse. En begrunnelse for at sosial-kognitive strategier anses som virkningsfulle kan ut i fra dette ses i sammenheng med holdningers verdiekspressivfunksjon. Dette ved at denne funksjonen bidrar til å la ungdom ytre sine meninger, som i dette tilfellet omhandler rusforebygging (Hogg & Vaughan, 2011; Myers et al, 2010). En annen målsetning informantene anså som sentrale i rusforebyggende arbeid var at ungdom *“ikke skal ta narkotika eller drikke alt for mye alkohol i helgene.”* Dette er også i tråd med målsetning til sosial-kognitive strategier om å styrke ungdommers tro og evner til å avslå tilbud om rusmidler (Schancke, 2005).

Ifølge Schancke (2005) evalueres sosial-kognitive strategier positivt ut i fra internasjonal forskning. I Schanckes (2005) kunnskapsoppsummering benyttes “Unge og rus” som eksempel på sosial-kognitive strategier som anses som virkningsfulle tiltak. Informantenes

holdninger om sosial-kognitive strategier ser med dette ut til å underbygge tidligere forskningsfunn.

5.2.1.4 Alternative tiltak: fritidsaktiviteter

Flertallet av informantene, fra både bygd og by, anså alternative tiltak som virkningsfulle i rusforebyggende arbeid. Eksempel på fritidsaktiviteter som kunne ha rusforebyggende effekter ifølge informantene var idrettsrelaterte aktiviteter som *“dans, turn og fotball”* samt *“musikk”* og *“teater”*. Ved å benytte fritidsaktiviteter som rusforebyggende arenaer ville man ifølge flere av informantene møte ungdom på steder der de tilbringer mye tid. En av informantene ved byskolen hevdet at *“fritidsklubber er et sted der ungdom er mye, og derfor et sted hvor rusforebyggende tiltak bør iverksettes.”* En annen informant ved samme skole mente at det var hensiktsmessig å gjennomføre rusforebyggende tiltak på *“ungdomsplasser der folk samles, for eksempel idrettslag.”* Dette samsvarer med tidligere litteratur som hevder at rusforebyggende tiltak bør formidles på arenaer der man kan nå ut til grupperinger av ungdommer (Hauge & Knutheim, 2003; Sørлие, 2000).

Ifølge en informant ved bygdeskolen var det viktig at voksne som skulle gjennomføre rusforebyggende tiltak rettet mot ungdom hadde innsikt i hva ungdommene var opptatt av. Hun mente at rusforebyggende aktiviteter derfor burde gjennomføres på arenaer som ungdom anså som underholdende. Dette eksemplifiserte hun med et tiltak der en voksen hadde arrangert *“billøp på glattkjøringsbane”* for ungdommer. Videre beskrev hun: *“der viser den voksne at hun bryr seg om ungdommen, og at hun forstår ungdommen... det synes jeg bør gjøres i forhold til rusmidler også.”* Dette kan tyde på at ungdom ønsker forståelse for deres interesser, og at voksne skal benytte disse aktivt for å nå inn til ungdom med rusforebyggende budskap.

En forklaring på hvorfor informantene anså fritidsaktiviteter som virkningsfulle for å forhindre rusmiddelrelaterte problemer var en oppfattelse av at fritidsaktiviteter kan holde ungdom unna rusmiddelbruk. Dette belyses i følgende sitat: *“Alle må jo ha noe å gjøre, en interesse eller noe å holde på med. Hvis man ikke har det kan man lett blandes bort i andre ting.”* Med dette hevdet flere av informantene at det var hensiktsmessig i rusforebyggende arbeid, at ungdom møtes på ulike sosiale arenaer, med en målsetning om å erstatte rusmiddelrelaterte aktiviteter. De sosiale arenaene ble beskrevet som *“fritidsklubber og slikt”*. En av informantene ved bygdeskolen mente at arbeid også kunne bidra til å holde ungdom bort fra rusmiddelrelaterte aktiviteter.

“Om ungdom har en jobb de skal gå til føler de seg kanskje litt mer voksen. Har man en jobb har man et visst ansvar for å møte opp der og gjøre jobben sin, også er man ofte litt sliten og kanskje vil ta det med ro i helgene i stedet. Eller at man har jobb i helgene. Jeg tror det blir mye enklere å si ja til en fest om man ikke har en jobb å gå til.”

Ut i fra tidligere forskning påpeker informantene her noe sentralt da risiko for rusmiddelmissbruk, og spesielt cannabismissbruk, øker om ungdom har lite å aktivisere seg med (Pedersen, 2007).

Kunnskap om rusmiddelbrukens negative konsekvenser på de fritidsaktivitetene ungdom verdsatte, ble trukket frem som viktige budskap i forhold til rusforebyggende arbeid. Dette ble antatt som et sentralt fokus på bakgrunn at det trolig ville medføre lavere interesse for rusmidler ifølge funn i materialet. Følgende sitat belyser dette: *“Jeg holder selv på med idrett og da har jeg den oppfatningen at hvis det kan ha negative innvirkninger på idretten så bør det utelates... alkohol og andre rusmidler blir derfor ikke så inkludert i hverdagen min.”* Dette samsvarer med tidligere forskning om at ungdom anser det som virkningsfullt at rusforebyggende tiltak formidler hvilke negative konsekvenser rusmiddelbruk kan ha for fritidsaktiviteter (Peterson, 2010). I tråd med litteratur illustrerer dette at organiserte aktiviteter ofte oppfattes som en beskyttelse mot at ungdom skal trekkes inn i miljøer preget av mye rusmiddelbruk (Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007). Tidligere forskning viser imidlertid at aktiv deltakelse i idrettsmiljø kan bidra til å øke forbruket av rusmidler blant ungdom, og da spesielt alkoholforbruket (Taylor & Turek, 2010; Terry-McElrath et al, 2011).

Ut i fra Schanckes (2005) kunnskapsoppsummering kan ikke slike alternative tiltak alene dokumentere rusforebyggende effekter. I tråd med funnene og annen litteratur ser det imidlertid ut til at alternative tiltak, i enkelte tilfeller, kan være viktige bidrag i å forebygge rusmiddelrelaterte problem blant ungdom (Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007; Schancke, 2005).

Tiltakene som nå er gjennomgått er alle etterspørselsreducerende tiltak. Informantene var enstemmige i at ulike varianter av etterspørselsreducerende tiltak var virkningsfulle for å forebygge rusmiddelrelaterte problemer. Ut i fra tidligere forskning er imidlertid tilbudsreducerende tiltak som lovreguleringer ofte beskrevet som mer virkningsfulle enn etterspørselsreducerende tiltak (NOU, 2003: 4; Schancke, 2005). Når det er sagt hevdes det

også at også etterspørselsreducerende tiltak kan være viktige bidrag i å skape virkningsfulle rusforebyggende tiltak (Schancke, 2005).

5.2.2 Likemannsarbeid

De fleste informantene ved begge skolene, opplevde likemannsarbeid som virkningsfulle rusforebyggende tiltak. *“Jeg er i hvert fall villig til å høre på hva andre ungdommer har å si,”* sa en av informantene. Ungdommers åpenhet ovenfor hverandre var begrunnelser som ble benyttet for hvorfor likemannsarbeid ble ansett som virkningsfulle tiltak. *“Ungdom har ganske ofte en tendens til å høre på andre ungdommer,”* hevdet for eksempel en av informantene. Flere anså også ungdommers ærlighet ovenfor hverandre som sentralt i slike tiltak.

“Ja, når de slipper å ha voksne rundt seg så slipper de å ha det presset for å lyve på en måte, hvis det faktisk er noe. Men hvis det bare er ungdom der så da er det ikke noe problem snakke ærlig for de fleste.”

Dette sitatet gir inntrykk av at ungdom er ærligere når det kommer til rusmiddelrelaterte spørsmål i samtale med annen ungdom enn voksne. Dette kan trolig forklares med at jevnaldrende er spesielt viktige påvirkningsfaktorer i forhold til ungdommers holdninger til rusmidler (Espnes & Smedslund, 2009; Hogg & Vaughan, 2011; Pedersen, 2007).

Ut i fra funn i materialet hadde kommunikasjon mellom ungdom mye å si for hvorfor likemannsarbeid ble evaluert positivt. *“Man snakker mye friere når det bare er ungdom til stede, da blir det kompisgjengsnakk... da blir det lettere å snakke sammen.”* Om voksne var tilstede, hevdet denne informanten at *“da må man legge om litt hvordan man snakker. Da blir det kanskje vanskeligere å få snakket om hva man mener, og erfaringer.”* Disse begrunnelsene samsvarer med ideologien til likemannsarbeid om at ungdom forstår bedre informasjon som gis av annen ungdom (Mellanby et al, 2000).

Selv om de fleste var enige i at likemannsarbeid var virkningsfulle rusforebyggende tiltak var en informant ved bygdeskolen kritisk til at ungdom skulle gjennomføre rusforebyggende tiltak for andre ungdommer. *“Jeg tror ikke det hjelper noe at ungdom selv snakker til ungdom. Jeg tror ikke vi skjønner ting noe bedre av den grunn. Vi bare kanskje distanserer oss litt fra de som har tatt andre valg.”* Dette hadde sammenheng med at han var skeptisk til om holdningene til ungdom som ønsket å bidra i formidlingen av rusforebyggende budskap ville representere og påvirke andre ungdommer. *“Jeg ser for meg litt sånn idealistiske “glad*

ungdom” som kommer, og de når ikke inn tror jeg. De har alt for høye mål.” Denne informantens holdninger kan dermed ses i sammenheng med Mellanby et al (2000) kritiske vurderinger av likemannsarbeid. Dette bekrefter at informantene ikke evaluerte rusforebyggende tiltak med ungdom i ledelsen som utelukkende positivt. Disse betraktningene er dermed i tråd med tidligere forskning som viser at flere er kritiske til å gi ungdom ansvar i rusforebyggende arbeid (Blanck et al, 2007; Peterson, 2010). De fleste av informantene var imidlertid enige i at likemannsarbeid hadde positiv betydning for virkningen av rusforebyggende tiltak.

5.2.3 Tilbudsreducerende tiltak

Informantene var i liten grad opptatt av tilbudsreducerende tiltak da de skulle beskrive hvilke rusforebyggende tiltak de anså som virkningsfulle. Enkelte informanter hevdet imidlertid at slike tiltak var virkningsfulle. Følgende sitat er med på å belyse dette: *“Vi har jo lovgivning og da. Lover som regulerer. Du kan jo bli straffet for enkelte ting som har med rus å gjøre. De fungerer jo til en viss grad.”* På bakgrunn av dette trakk noen av informantene frem informasjon om *“lover, regler og straffutmålinger”* som viktige formidlingsbudskap i rusforebyggende arbeid og tiltak. Ut i fra tidligere forskning er tilbudsreducerende tiltak ofte virkningsfulle, men upopulære tiltak (NOU, 2003: 4; Schancke, 2005). Det at få av informantene vektla slike tiltak, kan underbygge Schanckes (2005) synspunkter om at tilbudsreducerende tiltak ofte er upopulære i befolkningen. Ettersom få av informantene nevnte tilbudsreducerende tiltak er det vanskelig å kartlegge om det var forskjeller mellom bygd og by i forhold til disse holdningene. De to informantene som var mest opptatt av tilbudsreducerende tiltak var imidlertid elever ved bygdeskolen. Ut i fra holdningsteorien kan dette muligens forklares ut i fra sosial læring og oppvekstmiljø. Dette ved at sosial læring i informantenes oppvekstmiljø kan ha bidratt til å påvirke deres holdninger (Baron et al, 2006; Hogg & Vaughan, 2011; Raaheim, 2002). Siden få imidlertid nevnte tilbudsreducerende tiltak kan det også være tilfeldig at de to som var mest opptatt av slike tiltak kom fra bygdeskolen.

5.2.4 Generelle forebyggende tiltak

Halvparten av informantene, hovedsakelig fra byskolen, var opptatt av at generelle forebyggingstiltak også kunne ha rusforebyggende effekter. Rusforebyggende tiltak burde ifølge disse informantene ikke nødvendigvis kun relateres til rusmiddelproblematikk. Dette på grunn av at andre fokus også kunne ha indirekte effekt for å hindre rusmiddelrelaterte problemer.

Man bør se ungdom som en helhet og ikke kun fokusere på et problemområde, som Orusmiddelbruk, mente en informant. *“Man bør ikke fokusere på bare et tema, men ha overblikk... Om man fokuserer bare på et tema vil kanskje noe annet oppstå, og det merker man ikke da.”* Informanten var dermed opptatt av at enkeltfokus ikke skulle skjule andre problemområder, og danne grunnlaget for forekomst av andre problemer. En annen mente at for å skape virkningsfulle rusforebyggende tiltak var det viktig at helsesøster ble mer engasjert i slikt arbeid. Helsesøster behøvde nødvendigvis ikke kun å fokusere på rusmiddelproblematikk, men også forebygging av andre ungdomsrelaterte problemer.

“Helsesøster bør snakke mer om alt som har med henne å gjøre som sykdommer, jenteting og alkohol og alle farlige ting... Det er jo slik at hvis man ikke får hjelp med litt slike alvorlige ting da så kan det gå for langt og man begynner å ta stoffer og slikt.”

Dette sitatet belyser at helsesøster ble ansett som en viktig rusforebyggende aktør blant enkelte informanter. Helsesøster som aktør i rusforebyggende arbeid vil imidlertid bli diskutert senere i kapitlet. Sitatet danner også et bilde av at enkelte informanter var opptatt av årsakene til rusmiddelbruk, fremfor rusmiddelbruken i seg selv. Disse holdningene støttes av litteraturen (Pedersen, 2007; Rossow & Klepp, 2009). Tiltak burde ut i fra funnene og litteraturen dermed også rettes mot årsakene, fremfor å kun ha et utelukkende fokus på problemer relatert til rusmiddelbruk (Ibid).

Hvilke fokus slike generelle forebyggende tiltak burde vektlegge, og som indirekte kunne være virkningsfullt i forhold til rusmiddelrelaterte problemer, var ut i fra funn i materialet, styrking av vennskap. *“Man burde styrke vennskap i rusforebyggende arbeid... Vennskap, det er veldig viktig. Jeg føler ofte at det er de som ikke har så mange venner som havner mest på kjøret.”* Ut i fra litteraturen kan vennskap både ha positive og negative innvirkninger på rusmiddelbruk. I tråd med denne informantens synspunkter kan det imidlertid se ut til at styrking av positive sosiale relasjoner er nyttig for å hindre rusmiddelmisbruk blant ungdom (Coleman & Hendry, 1999; Kvalem & Wichstrøm, 2007). Fokus på godt skolemiljø var en annen faktor som kunne ha positiv og indirekte innvirkning på rusforebyggende arbeid.

“Jeg mener det er viktig at man har et bra skolemiljø. Hvis man trives tror jeg man greier å holde seg unna problemfaktorer, som for eksempel rusmidler... Jeg vil si det at hvis man lever i et sunt og godt miljø føler man seg bedre innvendig og får bedre

selvtillit... Mobbing tror jeg er en risikofaktor... Er man mobbet så er man kanskje mer utsatt for rusmidler.”

Rusmiddelproblematikk kan ut i fra dette ha mange ulike bakenforliggende årsaker der rusmiddelrelaterte problemer i tråd med litteraturen kan være en negativ konsekvens av at ungdom ikke får hjelp med sine problemer (Hammer & Vaglum, 1990; Pedersen, 2007; Vedøy & Skretting, 2009). Funnene var også i tråd med Hauges (1999) synspunkter i forhold til at det er vanskelig å skille rusforebyggende tiltak fra andre forebyggingstiltak. Dette på grunn av at forebyggende tiltak kan ha positive effekter på flere områder (Hauge, 1999). Å gjennomføre generelle forebyggingstiltak rettet mot eldre ungdommer synes ut i fra disse synspunktene ut til å være hensiktsmessige og underbygger dermed Hauges (1999) oppfatninger om at generelle forebyggende tiltak kan være virkningsfulle mot rusmiddelmisbruk.

En sammenfatning av informantenes synspunkter om virkningsfulle rusforebyggende tiltak er at etterspørselsreducerende tiltak ble ansett som virkningsfulle. Synspunktene er dermed ikke helt i tråd med forskningen som sier at effekten av etterspørselsreducerende tiltak er varierende (Schancke, 2005). Likemannsarbeid ble også ansett som virkningsfulle rusforebyggende tiltak. Dette hovedsakelig på bakgrunn av ungdommers forståelse for hverandre. Tilbudsreducerende tiltak ble nevnt, men lite vektlagt av informantene. Dette kan muligens forklares av at slike tiltak ofte er lite populære i befolkningen (Schancke, 2005). Generelle tiltak med fokus på andre problemområder enn kun rusmiddelrelatert atferd, ble også beskrevet som tiltak med rusforebyggende effekter. Holdningene om generelle rusforebyggende tiltak underbygger Hauges (1999) oppfatning om slike tiltaks rusforebyggende effekter.

5.3 Hvilke budskap bør rusforebyggende tiltak formidle?

Hvilke tiltak som informantene anså som virkningsfulle i rusforebyggende arbeid er nå blitt belyst. Videre vil informantens holdninger angående hvilke budskap de vurderte som hensiktsmessige å formidle gjennom de rusforebyggende tiltakene, bli presentert og diskutert.

5.3.1 Negative konsekvenser

Alle informantene, ved begge skolene, var enige i at rusmiddelbrukens negative konsekvenser var viktig å formidle i rusforebyggende arbeid, noe følgende sitat illustrer:

“Det er jo viktig å få informasjon om hvilken negativ innvirkning det kan ha på oss, og de rundt oss. For hvis vi ikke får informasjon om at det er negativt eller noe slik så ser vi jo bare det positive i det for vi har hørt at det er så “kult, det er så tøft”, og da er det bare å kaste innpå.”

Dette sitatet belyser også at økt kunnskap benyttes som en begrunnelse for hvorfor det er viktig å informere om negative konsekvenser som kan forekomme av rusmiddelbruk. Økt kunnskap om rusmiddelbrukens negative konsekvenser ville ut i fra dette sitatet bidra til å forebygge rusmiddelrelaterte problem blant ungdom. Ut i fra holdningsteorien kan dette funnet muligens tyde på at informantene anså det som virkningsfullt å rette noen av tiltakene i rusforebyggende arbeid mot holdningers kognitive funksjoner. Dette ved at de anså det som sentralt at ungdom får økt kunnskap om rusmiddelbrukens negative konsekvenser. Kunnskap er ut i fra holdningsteorien sentralt i både dannelsen og påvirkningen av holdninger (Arosen et al, 2010; Fazio & Olson, 2003; Taylor et al, 2006). Eksempler på hvilke negative konsekvenser informantene hevdet det var nyttig å informere om var *“rusmidlers virkninger”, “hvordan alkohol innvirker på kroppen, og hvordan hasj kan gjøre deg avhengig av mye verre ting.”* Andre negative konsekvenser som informantene anså som sentrale å belyse i rusforebyggende arbeid var: *“hva som faktisk kan skje hvis du blir rusmisbruker... Og hva man kan gjøre for å ikke begynne på det”*. I dette sitatet belyses også at informantene anså det som sentralt å få informasjon om hva ungdom kan gjøre for å hindre og bli utsatt for negative konsekvenser relatert til rusmiddelbruk. Det å styrke ungdommers kritiske holdninger og evner til å håndtere rusmiddelpåvirkninger på en hensiktsmessig måte, er viktige målsetninger i mange rusforebyggende tiltak (Andreassen et al, 2009; Forebyggingstiltak.no). Informantene påpekte her dermed noe sentralt i forhold til rusforebyggende tiltaks målsetninger, og støtter dermed flere rusforebyggende tiltaks mål og fokus (Ibid).

Flere var opptatt av at rusforebyggende tiltak også burde opplyse om rusmiddelbrukens mulige negative bieffekter, som for eksempel konsekvenser av å kjøre bil i beruset tilstand. *“Drikking og kjøring, det er jo en veldig viktig ting å informere om... på grunn av at det kan skje ulykker.”* To av informantene var opptatt av at det også burde fokuseres på langsiktige negative konsekvenser som kan forekomme av rusmiddelbruk.

“Jeg tror i hvert fall det er viktig å gjøre obs på de langsiktige skadene. Og hva det generelt kan bety for livet ditt om ting går for langt... Ikke bare kom å si at det og det rusmidlet er dårlig. Gi grunner til at hver enkelt, og kanskje ikke bare de kortsiktige grunnene, men ta de langsiktige grunnene.”

Som belyst tidligere i kapitlet anså informantene affektive strategier som virkningsfulle for å forebygge rusmiddelproblemer. Ved slike tiltak burde de rusforebyggende budskapene ifølge informantene inneholde informasjon om for eksempel tidligere rusmiddelmisbrukeres opplevelse av *“hvordan det var, hva de opplevde og hvorfor det skjedde, hvordan de følte det, og hvordan de kom seg ut av rusmiddelmisbruket.”* Slike budskap ville *“hatt stor påvirkningskraft og være noe de aller fleste synes er interessant å høre om”* ifølge en informant. En annen anså det som effektivt å høre historier om *“nær døden”* opplevelser knyttet til rusmiddelbruk. Dette kan tolkes som at informanten opplevde det som nyttig å høre historier fortalt av mennesker med erfaringer fra rusmiddelbruk som har medført at deres eller andres liv ble satt i fare.

Tidligere forskning om ungdommers holdninger til rusforebyggende tiltak underbygger informantens holdninger om at det er viktig å formidle budskap om rusmiddelbrukens mulig negative konsekvenser (Peterson, 2010). Ut i fra Petersons (2010) forskning evaluerer ungdom dette som virkningsfullt på bakgrunn av at slik formidling virker skremmende. Rusforebyggende tiltak med fokus på skremsel blir imidlertid evaluert som lite virkningsfulle ut i fra Schanckes (2005) kunnskapsoppsummering.

5.3.2 Lovreguleringer

To av informantene, fra hver sin skole, mente spesielt foreldre hadde ansvar for å formidle informasjon om lovreguleringer til ungdom. *“Foreldre må fortelle barna sine hva som er lov og hva som ikke er lov, og hva som er riktig og hva som ikke er riktig. Både normer og regler”*. En annen kom med eksempel på et konkret lovregulerende tiltak som hun mente foreldres burde informere om. *“Foreldre bør jo bare informere fra starten om hvorfor det er aldersgrenser på ting.”* Disse informantene var dermed opptatt av foreldre som viktige informasjonskilder til primærforebyggende tiltak. Funnet kan tyde på at disse informantene var opptatt av at foreldre skal bidra til dannelsen av holdninger som er i tråd med samfunnets forventninger. Muligens ønsket de dermed at foreldre skal bidra til å styrke ungdommers evner til å passe inn i samfunnet. Dette kan ses i sammenheng med både den kunnskapsbaserte og instrumentale funksjonen av holdninger. Den kunnskapsbaserte

funksjonen på bakgrunn av dette vil bidra til at ungdom forstår samfunnet ut i fra opparbeidet kunnskap om hvilke lover og regler det forventes at de skal følge. Den instrumentale funksjonen ved at kunnskap om samfunnets lover og regler vil øke deres sjanser til fordelaktige utfall om de velger å handle i tråd med denne kunnskapen (Hogg & Vaughan, 2011; Myers et al, 2010). Foreldres rolle i rusforebyggende arbeid vil bli ytterligere belyst senere i kapitlet.

5.4 Hvor bør rusforebyggende tiltak gjennomføres?

Informantenes oppfatning av hvilke tiltak som er virkningsfulle, og hvilke budskap som bør formidles i rusforebyggende arbeid er nå presentert og diskutert. Hvilke arenaer informantene anså som hensiktsmessige å benytte for å gjennomføre tiltakene og formidle budskapene på vil nå belyses som en fortsettelse av de foregående analysene. Rusforebyggende tiltak kan gjennomføres på mange ulike steder. Informantene i prosjektet var imidlertid alle enige om at skolen var en sentral arena å gjennomføre rusforebyggende tiltak. Funn presentert tidligere i kapitlet viste at arenaer der fritidsaktiviteter ble gjennomført også var steder der informantene hevdet rusforebyggende tiltak kunne gjennomføres. Siden dette allerede er belyst vil fritidsaktiviteter imidlertid ikke nevnes ytterligere.

5.4.1 Skolen som institusjon

Skolen ble av informantene ansett som en viktig arena med ansvar for rusforebyggende arbeid. Siden alle informantene hadde denne oppfatningen, vil det ikke være aktuelt å diskutere bygd- og by-perspektivet mot hverandre i denne delen av oppgaven. Lærere blir i oppgaven ansett som en del av skolen som institusjon. Lærerne som viktige aktører og deres deltakelse i rusforebyggende arbeid vil derfor omtales kun her og ikke utdypes andre steder i oppgaven.

Et beskrivende sitat som belyser informantens synspunkter om skolen som rusforebyggende arena er dette: *“Jeg mener helt klart at man bør lære om forebygging og rusmidler på skolen.”* Det var også knyttet forventinger blant informantene i forhold til at skolen skulle iverksette rusforebyggende tiltak. *“Om de merker at noe kan skli ut... Da forventer jeg av en lærer at den skal ta seg av den personen, for det er ikke sikkert at den personen har foreldre hjemme som gjør det.”* Disse funnene belyser at informantene anså lærere som ansvarlig for både å se enkeltelever som strever, og å iverksette rusforebyggende tiltak. Informantenes holdninger til

skolens ansvar i rusforebyggende arbeid samsvarer dermed med nasjonale retningslinjer og lovgivninger (Befring et al, 2010; Haugland, 2009; Nordahl et al, 2006; Opplæringsloven, 2010). Ifølge flere har skolen “ansvar” for å formidle rusforebyggende budskap til ungdom. Dette belyses i følgende sitat: “*skolen har et ansvar siden vi bruker så mye tid her*”. I dette sitatet kommer det også frem at en begrunnelse for å benytte skolen som rusforebyggende arena er at ungdom tilbringer mye tid der. Denne begrunnelsen benyttes også av annen litteratur i synet på skolen som viktig rusforebyggende arena (Hauge & Knutheim, 2003; Sørлие, 2000). Informantene hadde også flere begrunnelser på hvorfor de anså skolen som sentrale formidlere av rusforebyggende budskap. Å nå ut med rusforebyggende budskap til en stor gruppe ungdommer var en av begrunnelsene som ble benyttet. “*Siden nesten alle går på skole, er det ganske bra å formidle det på en plass der alle sammen er.*” Disse holdningene er i tråd med tidligere forskning som sier at forebyggende tiltak i skolen bidrar til å nå ut til en stor og variert gruppe ungdommer (Hauge & Knutheim, 2003; Sørлие, 2000). Påvirkning av holdningsgrunnlag var en annen begrunnelse for å benytte skolen som rusforebyggende arena.

“Skolen har en viktig del i ung alder da, og hvis de, det er gjort en god jobb så har det kanskje positiv virkning på det fremtidige liv til de som har gått der, og blitt undervist når det gjelder rusforebygging, sånn at det kan ha positive innvirkninger senere i livet ditt.”

Årsaken til at skolen kunne bidra i holdningsdannelsen kan muligens forklares ut i fra skolen som en miljøfaktor. Illustrert i følgende sitat: “*Hvis miljøet på skolen er bra... tror jeg det vil være veldig bra for hver enkelt person.*” Dette synspunktet er i tråd med holdningsteori om at skolemiljøet kan bidra positivt i utformingen av ungdommers holdninger (Hauge og Knutheim, 2003; Hogg & Vaughan, 2011; Raaheim, 2002).

Skolens deltakelse i rusforebyggende arbeid var ifølge de fleste av informantene liten. “*De er veldig passive. I hvert fall på ungdomsskolen, der hørte vi ingenting om det. Kanskje litt i naturfag der vi snakket om cannabis, men vi lærte ingenting av det.*” Ut i fra sitatet vurderte også denne informanten enkelte skolebaserte rusforebyggende tiltak som lite virkningsfulle. Flere var spesielt kritiske til virkningen på tiltak organisert som tradisjonell undervisning, noe følgende sitat belyser: “*Tradisjonell tavleundervisning tror jeg har så å si ingen effekt.*” Som belyst innledningsvis i kapitlet er disse holdningene i tråd med informantenes erfaringer med rusforebyggende tiltak. Deres erfaringer har ut i fra holdningsteori dermed trolig bidratt til å prege deres holdninger om noen faktorer ved rusforebyggende tiltak (Aroson et al, 2010;

Fazio & Olson, 2003). Tidligere forskning er i likhet med informantene også kritisk til virkningen av rusforebyggende budskap formidlet som tavleundervisning (Fekjær, 2009; Rossow & Klepp, 2009; Schancke, 2005). Tradisjonell tavleundervisning kan benevnes som informasjonsbaserte tiltak. Med tanke på at flere informanter anså informasjonsbaserte tiltak som virkningsfulle i rusforebyggende arbeid er dermed disse holdningene noe selvmotsigende. Dette understreker i tråd med holdningsteori at holdninger ofte kan være ambivalente (Baron et al, 2006; Fazio & Olson, 2003).

Funnene som nå er presentert underbygger tidligere forskningsfunn om at skolen er en viktig arena for gjennomføring av rusforebyggende tiltak (NOU, 2003; Hauge & Knutheim, 2003; Haugland, 2009; Schancke, 2005; Sørli, 2000). Synspunktene belyser også at informantene var opptatt av primærforebyggende tiltak, og opplevde det som viktig at rusforebyggende tiltak når ut til en stor gruppe ungdommer. Informantene var imidlertid noe kritisk til enkelte formidlingsmetoder av rusforebyggende budskap i skolen. Formidlingsmetode så dermed ut til å påvirke informantenes holdninger om skolen som formidler av rusforebyggende budskap.

5.5 Hvordan best formidle tiltakene?

Rusforebyggende tiltak kan formidles med hjelp av ulike metoder. Denne delen av kapitlet vil dermed bygge videre på informantenes holdninger om hvordan de nevnte tiltakene og budskapene kan formidles for å nå ut til ungdom. Informantene hadde flere oppfatninger av hvilke formidlingsstrategier som var mest virkningsfulle i rusforebyggende arbeid.

5.5.1 Media som formidlingsverktøy

Over halvparten av informantene hadde formeninger om effekten av rusforebyggende tiltak formidlet i media. Som belyst innledningsvis i kapitlet hadde informantene erfaringer med å få informasjon om rusforebygging fra media. Flere informanter benyttet dermed sine erfaringer når det kom til hvilke formidlingsstrategier de anså som nyttige i rusforebyggende arbeid. “Aviser, tv, radio og film” ble nevnt av flere som en mulighet til å formidle rusforebyggende budskap. Internett ble beskrevet som et viktig medium som kunne benyttes i formidlingen av rusforebyggende budskap, noe dette sitatet belyser: “*Internett er definitivt et viktig medium i rusforebyggende arbeid. For det er masse stoff på internett om rusmisbruk og alt det der.*” “Ung.no” og “facebook” var konkrete eksempler på internettsider som enkelte hevdet kunne benyttes til å formidle rusforebyggende budskap. To av informantene var

imidlertid noe kritisk til om formidling i media ville ha positiv innvirkning på ungdommers rusmiddelbruk.

“Det høres kanskje ut som en god ide å bruke internett, men ingen ville tatt det noe seriøst. Folk ville bare sett på det som en irritabel, unødvendighet. Det hadde blitt vanskelig og brukt internett. Jeg tror du må nå direkte til folk, jeg tror ikke media, tv, internett, og radio bør benyttes.”

Denne informanten hevdet med dette at også andre medier, i tillegg til internett, påvirket ungdom lite når det kom til rusforebyggende arbeid. Informantenes holdninger var dermed ikke enstemmige i forhold til om media var hensiktsmessig å benytte i rusforebyggende arbeid. Funnene belyser med dette at media kan benyttes som formidler av rusforebyggende budskap, men at andre formidlingsstrategier som direkte kontakt mellom formidler og mottaker kan være likså virkningsfullt for å forebygge rusmiddelrelaterte problemer. Ut i fra holdningsteorien påvirker media menneskers holdninger (Arosen et al, 2011; Hogg & Vaughan, 2011). Flere av informantene er ut i fra teorien dermed inne på viktige elementer i forhold til holdningsdannelse. Sett i sammenheng med holdningsteori bør derfor ikke informantenes synspunkter om media som viktige påvirkningskilder forkastes totalt, til tross for at noen av informantene var kritiske til denne påvirkningen.

5.5.2 Direkte kontakt

Alle informantene, ved begge skolene, beskrev direkte kontakt som den viktigste metoden for å formidle rusforebyggende budskap til eldre ungdommer. Dette illustreres i følgende sitat: *“Jeg tror det hadde hjulpet hvis noen hadde kommet og snakket fysisk med oss.”* Sett i sammenheng med funn presentert ovenfor om at tavleundervisning ble ansett som lite virkningsfullt er dette et interessant funn. Disse motsetningene kan trolig forklares ut i fra holdningsteorien som sier at holdninger ofte er ambivalente (Baron et al, 2006; Fazio & Olson, 2003). Ut i fra funnene ser det ut til at det er flere elementer enn kun formidlingsstrategi som har betydning for om rusforebyggende budskap er virkningsfulle. Som neste del av dette kapitlet vil komme inn på har for eksempel hvem som formidler rusforebyggende budskap betydning for om informantene evaluerte dem som virkningsfulle.

5.6 Hvem bør bidra til å formidle rusforebyggende budskap?

Informantene i prosjektet hadde formeninger om hvem som påvirket deres holdninger. Informantenes synspunkter vedrørende hvem de opplevde å bli påvirket av i rusforebyggende arbeid, kan være nyttig kunnskap for å kartlegge hvem som er viktige aktører i formidlingen av rusforebyggende budskap. På bakgrunn av dette vil denne delen av oppgaven presentere og diskutere hvem informantene anså som sentrale aktører i rusforebyggende arbeid.

5.6.1 Ungdom

Analysefunn viser at informantene anså annen ungdom som sentrale aktører i rusforebyggende arbeid. Dette gjaldt informanten både ved by- og bygdeskolen. Alle informantene hevdet at inkludering av ungdom var positive bidrag for å skape virkningsfulle rusforebyggende tiltak.

Informantene var tydelige på at de mente ungdom kan påvirke hverandres rusmiddelvaner. *“Ungdom kan selvsagt påvirke hverandre”*. Flere opplevde at ungdom ble mer påvirket av venner og jevnaldrende fremfor voksne i formidlingen av rusforebyggende budskap. En informant beskrev denne påvirkningen slik:

“Man greier lettere å sette seg inn i situasjonene hvis ungdom snakker om det, og da skjønner man det jo bedre også... Vi skjønner det bedre enn hvis voksne skulle sagt det... Ungdom relaterer fortene hendelser til andre ungdommer. Greier å sammenligne, se og forstå det litt bedre.”

En begrunnelse som ble benyttet i forhold til hvorfor ungdom påvirkes i størst grad av venner var: *“For du er mer sammen med venner i helgene og i hverdagene. Det er de du forholder deg til i hverdagen.”*

Som disse funnene belyser opplevde informantene at deres holdninger til rusmiddelbruk i størst grad ble påvirket av annen ungdom. Disse funnene underbygger en utbredt hverdagsforestilling om at ungdom påvirkes mest av andre ungdommer i forhold til rusmiddelbruk (Hauge & Knutheim, 2003). Flere setter imidlertid spørsmålsteget ved disse hverdagsforestillingene, og hevder at voksne har minst like stor påvirkning på ungdommers forhold til rusmidler (Graham et al, 2006; Hauge & Knutheim, 2003; Pedersen, 2007). Som tidligere belyst var også en av informantene skeptisk til ungdommers påvirkning på hverandres forhold til rusmidler. Det er imidlertid enighet innenfor litteraturen og holdningsteori om at jevnaldrende også påvirker ungdommers holdninger til rusmiddelbruk

(Coleman & Hendry, 1999; Espnes & Smedslund, 2009; Hogg & Vaughan, 2011; Kvalem & Wichstrøm, 2007; Pedersen, 2007; Pennington et al, 1999). Holdningsteori belyser også hvordan man i livsløpet påvirkes av ulike faktorer avhengig av alder og modning (Taylor et al, 2006). Dette blir spesielt synlig i ungdomsperioden der ungdommers holdninger ofte påvirkes av jevnaldrende fremfor foreldre. En årsak til dette kan være ungdommers opposisjon mot sine foreldre (Hogg & Vaughan, 2011). Ifølge Kvalem & Wichstrøm (2007) påvirkes ungdom i større grad av venner i forhold til å begynne med for eksempel rusmiddelbruk, fremfor å slutte med rusmiddelmisbruk. Siden informantenes erfaringer relaterte seg hovedsakelig til primærforebyggende tiltak kan det tyde på at de også vurderte ungdommers påvirkning ut i fra dette, og dermed støtter Kvalems & Wichstrøms (2007) synspunkter. Når det er sagt, assosierte halvparten av informantene rusforebygging med tertiærforebyggende tiltak. Disse anså ut i fra det øvrige materialet også ungdom som viktige påvirkningsfaktorer i forhold til holdninger til rusmiddelbruk. Det kan dermed tyde på at ikke alle informantene delte Kvalems og Wichstrøms (2007) oppfatninger og nyanser når det kom til venners påvirkning i forhold til begynnelse og slutt av rusmiddelmisbruk.

Når det kom til ansvar mente halvparten av informantene ved begge skolene at ungdom burde ta *“ansvar selv”* i forhold til handlinger knyttet til rusmiddelbruk. En av informantene uttrykte seg slik: *“Ja, du må jo tenke på at hovedpersonen som kan stoppe at du faktisk får i deg alt for mye det er jo deg selv. Så det er du som er ansvarlig for alt du gjør.”* En årsak som ble nevnt til at ungdom har ansvar i forhold til å regulere rusmiddelbruket var at, *“ungdommen vet jo allerede såpass mye. Vi blir jo snart voksne.”* Han hevdet på bakgrunn av dette at *“individet må få stor frihet når det gjelder å ta ansvar og ta vare på seg selv.”* Det at foreldre ikke alltid er til stede var en annen begrunnelse som ble benyttet i forhold til ungdommers ansvar for eget rusmiddelbruk. *“Det er mye som skjer utenfor hjemmet som foreldrene ikke kan ta tak i. Så en bør tenke selv før man gjør ting.”* En av årsakene til at det var lite misbruk av rusmidler blant ungdom i en av informantenes nærmiljø var ifølge henne *“at vi faktisk har begynt å ta vare på oss selv”* og *“at vi faktisk har vokst opp og blitt litt mer voksne.”* Hun utelukket imidlertid ikke at holdningene til rusmiddelbruk i hennes nærmiljø kom som følge av tidligere gjennomførte rusforebyggende tiltak: *“Men på veien har vi jo hatt mange forskjellige rusforebyggende tiltak.”*

I tråd med tidligere forskning viser funnene at informantene ikke fraskrev seg eget ansvar i forhold til rusforebyggende arbeid, og at de ønsket å bidra for å skape virkningsfulle

rusforebyggende tiltak (Peterson, 2010). Å styrke ungdommers evne til å ta ansvar for sin egen og andres helse kan ut i fra dette dermed tolkes som en viktig målsetning i rusforebyggende arbeid. Tidligere forskning hevder imidlertid at mange voksne opplever det vanskelig å gi ungdom mye ansvar i forhold til rusforebyggende arbeid (Blanck et al, 2007; Peterson, 2010). Ungdommers og voksnes holdninger om ungdommers deltakelse i rusforebyggende arbeid kan dermed være motstridende, noe funn i materialet også belyser.

“Jeg tror ungdommen tenker slik at det er ikke noe vits for meg å si noen ting for det er jo de voksne som vet best allikevel, det er ingen som vil tro på meg og hva jeg har å si... det føles litt slik noen ganger at de tar så mye hensyn til oss for vi er ikke gamle nok til å uttale oss enda.”

Med utgangspunkt i ungdommers påvirkning av hverandre var informantene opptatt av at ungdom bør inkluderes i rusforebyggende arbeid. *“Det er absolutt viktig å inkludere ungdom i rusforebyggende arbeid.”* Flere hevdet imidlertid at ungdom ikke var tilstrekkelig inkludert i rusforebyggende arbeid. *“Ungdom blir ikke tilstrekkelig inkludert i rusforebyggende arbeid for vi har jo nesten aldri slike forebyggende tiltak.”* Manglende iverksettelse av rusforebyggende tiltak ble dermed ansett som årsak til at ungdom ble lite inkludert i slikt arbeid. Denne forklaringen kan dermed ses i sammenheng med Nesvåg et als, (2007) kunnskapsoppsummering som hevder det iverksettes lite rusforebyggende tiltak rettet mot eldre ungdommer.

En sammenfatning av funnene i dette delkapitlet viser at informantenes generelle holdning til inkludering av eldre ungdommer i rusforebyggende arbeid var positive. Inkludering av ungdom i rusforebyggende arbeid er i tidligere forskning også blitt beskrevet som hensiktsmessig for å skape virkningsfulle rusforebyggende tiltak (Helse og Omsorgsdepartementet, 2008; NOU, 2003: 4; Schancke, 2005). I tråd med litteratur illustrerer funnene at ungdom er viktige ressurspersoner for hverandre i rusforebyggende arbeid (Checkoway og Gutiérrez, 2006; Schancke, 2005). Det er dermed hensiktsmessig å anse ungdom som sentrale aktører i planlegging og gjennomføring av rusforebyggende tiltak (Andreassen et al, 2009; Checkoway & Gutiérrez, 2006; Helse og Omsorgsdepartementet, 2008; NOU, 2003: 4; Schancke, 2005).

5.6.2 Foreldre

Informantene, spesielt ved bygdeskolen, var opptatt av foreldres ansvar i forhold til å formidle rusforebyggende budskap. Flere beskrev at *“foreldre har ansvar for å fortelle ungdom om rusforebygging”*. De fleste informantene var tydelige på at de anså foreldre blant de med mest ansvar når det kom til å formidle rusforebyggende budskap, illustrert ved dette sitatet: *“Jeg mener først og fremst at foreldrene har et stort ansvar for at barna skal vite at rusmiddelbruk ikke er noe man bør begi seg utpå.”* En av årsakene til at foreldre ble beskrevet som sentrale aktører i rusforebyggende arbeid omhandlet deres påvirkning på informantens holdninger til rusmiddelbruk. Ifølge flere informanter, fra både bygd og by, kan foreldre ha stor innvirkning på barn og ungdommers holdninger til rusmiddelbruk, noe følgende sitat belyser: *“Foreldre kan helt klart også være med på å påvirke”*. Informantene hevdet imidlertid at foreldre kunne påvirke ungdommers holdninger til rusmiddelbruk både positivt og negativt. Flere hevdet for eksempel at foreldres rusmiddelbruk kan blant enkelte ungdommer være en unnskyldning for, og ufarliggjøring av eget rusmiddelbruk. *“Når du er barn så trekker du til deg alle positive ting, og når de blir så mye mer livlig og glad og alt slikt så forbinder du ølboksene og flaskene plutselig med noe positivt.”* Ut i fra tidligere forskning påpeker informantene her noe viktig da sterk alkoholeksponering blant foreldre kan øke alkoholkonsumet blant ungdom (Pedersen, 2007; Peterson, 2010; Rossow & Klepp, 2009). Andre ungdommer kan i motsetning opparbeide seg en sterk avstand til rusmidler, som følge av foreldres rusmiddelbruk. Ungdommers psykiske styrke og personlighet hadde ifølge en informant mye å si i forhold til hvor påvirket de ble av sine foreldre når det kom til negativ eksponering av rusmidler.

“Det kommer an på hvor sterk man er som person tror jeg. For hvis man har foreldre som er alkoholikere og slike ting, da kan de vokse opp veldig tidlig, allerede i 11 årsalderen, og bare bli slik som dem. Men føler man seg veldig sterkt da, da kan man motstå det, og faktisk ikke bli sånn som dem. Foreldre påvirker, men det kommer mest an på deg selv som person.”

Sitatet ovenfor kan knyttes til holdningsteori der hvilke faktorer som bidrar til å påvirke ungdommers holdninger til rusmiddelbruk kan variere ut i fra for eksempel alder (Hogg & Vauhan, 2008; Pennington et al, 1999; Taylor et al, 2006). Sitatet kan dermed underbygges av holdningsteori som hevder at ungdommer, i motsetning til barn, ofte tilegner seg holdninger som er motstridende til foreldrenes holdninger (Hogg & Vaughan, 2011). Som

sitatet belyser kan dette imidlertid medføre både positive og negative konsekvenser for ungdommers rusmiddelbruk. De positive påvirkningene fra foreldre i forhold til ungdommers rusmiddelbruk var elementer flere trakk frem som sentrale aspekter i rusforebyggende arbeid. En informant ved byskolen hevdet for eksempel at foreldrenes holdninger hadde gjort rusmiddelbruk mindre fristende.

“Foreldrene har alltid hatt godt standpunkt i forhold til det. Så vi har aldri hatt lyst til å prøve det, eller hatt muligheten til det. Det tror jeg er veldig bra. Hvis man ikke får det så kommer man ikke utfor det som oftest.”

Flere hadde synspunkter i forhold til hvordan foreldre kan påvirke holdninger om rusmiddelbruk blant ungdom. Ifølge en informant ved bygdeskolen kan tydelige retningslinjer fra foreldre bidra til å påvirke ungdommers holdninger til rusmiddelbruk. *“Grupper som har vokst opp med foreldre som gir klare og strenge regler om hva som er riktig og galt er mindre utsatt for rusmiddelbrukens negative konsekvenser.”* Denne informanten presiserte imidlertid at foreldre uten engasjement ville kunne bidra til å øke risikoen for rusmiddelrelaterte problemer, fremfor å minske sjansene. *“Men så har du jo dem som har foreldre som ikke bryr seg, og da er du jo lett utsatt.”* En annen ved byskolen hevdet at lav alkoholeksponering hjemme kunne påvirke alkoholdebuten til ungdom.

“Mange foreldre velger jo og ikke drikke, for å være et forbilde. Så jeg vet jo at det ikke har hjulpet i så mange tilfeller, men jeg kjenner jo folk som ikke drikker også, og jeg kjenner noen som ikke begynte før nå og er veldig fornuftig. Men der har foreldrene vært mye mer sånn at de aldri drikker seg full og tar det veldig mye med ro, og drikker mer i det skjulte. De har ikke drukket så mye foran ungene sine... Det har en del å si tenker jeg, i de yngre årene.”

Tidligere forskning hevder at jo yngre ungdom er når de eksponeres for, eller begynner å drikke alkohol, jo større sjanse er det for at de skal oppleve negative konsekvenser av alkoholbruk (Høye & Sletnes, 2006; Lie, 2010, Pedersen, 2007). Funnene er dermed i tråd med tidligere forskning. Foreldrenes holdninger kan ut i fra funnene ovenfor påvirke ungdommer både positivt og negativt i forhold til rusmiddelbruk. Dette samsvarer både med holdningsteori og tidligere forskning (Hogg & Vaughan, 2011; Pedersen, 2007; Pennington et al, 1999; Peterson, 2010; Rossow & Klepp, 2009). Ut i fra holdningsteori er foreldre viktige bidrag i holdningsdannelsen (Hogg & Vaughan, 2011; Pennington et al, 1999). Forskning og litteratur belyser også at foreldre har stor innvirkning på ungdommers holdninger til

rusmiddelbruk (Pedersen, 2007; Peterson, 2010; Rossow & Klepp, 2009; Storvoll & Pape, 2007). Funnene belyser dermed i tråd med litteraturen at foreldres påvirkning er sentrale elementer som må tas hensyn til når rusforebyggende tiltak skal iverksettes.

Som følge av foreldres påvirkning av ungdommers holdninger til rusmiddelbruk hevdet flere av informantene det var viktig at foreldre ble mer aktive i rusforebyggende arbeid.

“Jeg synes foreldre burde bli mer aktive i forhold til rusforebygging... Det er jo bare å begynne å snakke om det. Det har faktisk mamma og pappa aldri gjort med meg. De har aldri nevnt noe om hasj og alt det andre tullet der.”

Ut i fra informantens synspunkter bør foreldre ta mer initiativ til å snakke mer med ungdom i forhold til rusmiddelbruk. De fleste informantene var enige i dette og ønsket mer engasjement fra foreldre i rusforebyggende arbeid. Mer engasjement fra foreldre i rusforebyggende arbeid er noe som ungdom har etterlyst også i tidligere forskning (Blanck et al, 2007; Peterson, 2010). Dette er imidlertid paradoksalt ut i fra de allerede presenterte funnene som viser at informantene hevdet å bli mest påvirket av andre ungdommer i rusforebyggende arbeid. Disse selvmotsigelsene underbygger kompleksiteten i holdningsrelaterte spørsmål, og understreker at holdninger kan være ambivalente (Baron et al, 2006; Fazio & Olson, 2003).

Informantene hadde flere forventninger til hva foreldre skulle bidra med for å forhindre rusmiddelrelaterte problemer blant ungdom. Foreldre ble blant annet beskrevet som viktige grensesetter for rusmiddelbruk blant ungdom.

“Foreldre er viktige for å sette grenser for ungdom. I ung alder vet vi kanskje ikke hvor grensene går, men foreldre er der og sitter grensene for oss, og sier i fra hvor grensene går skal stå.... Foreldre er der og hjelper oss og sier at nok er nok, når nok er nok, og slike ting.”

Grensesettingen fra foreldre kan ut i fra dette funnet muligens beskrives som viktig beskyttelse mot rusmiddelbrukens negative konsekvenser. En annen informant opplevde det som sentralt at foreldre var konkrete på hvilke forventninger de hadde til ungdom i forhold til rusmiddelbruk. Det var ifølge henne viktig at foreldrene hadde konkrete rammer og regler, og var tydelige på hvilke konsekvenser det hadde for ungdommene om de ikke fulgte disse reglene. *“Foreldre bør snakke med ungene sine og være veldig punktlig og si til dem hva de mener om alt, og konsekvensene av alt.”* Funnene i materialet kan tyde på at ungdom ønsker å snakke om rusmiddelbruk med sine foreldre. Enkelte foreldre tar muligens ikke tilstrekkelig

initiativ til slike samtaler ut i fra noen av informantenes forventninger og ønsker. *“Det er jo bare det generelt å begynne å snakke om det. Det har faktisk mamma og pappa aldri gjort med meg.”*

Klarlegging av forventninger og ansvar fra foreldre ser med dette ut til å være elementer informantene anså som viktige oppgaver for foreldre i rusforebyggende arbeid. Ifølge Storvoll og Papes (2007) påpeker informantene her noe viktig da foreldre er viktige grensesettere når det kommer til rusmiddelbruk. Tiltak som kan iverksettes av foreldre i forhold til grensesetting er innføring av struktur, tilsyn og kontroll (Storvoll & Pape, 2007). Som de presenterte sitatene belyser var informantene også opptatt av disse elementene når det kom til foreldres rolle i rusforebyggende arbeid. Det kan dermed se ut til at informantene med dette ønsket at foreldre skulle ta ansvar for og bidra til å påvirke deres holdninger i forhold til rusmiddelbruk. Viktigheten av åpen rusmiddeldialog mellom ungdom og deres foreldre ble, av en informant ved byskolen, begrunnet med at foreldre ofte har liten forståelse for ungdommers sårbarhet.

“Foreldre fokuserer ofte på at barnet skal gjøre det bra på alle punkter. De skjønner ikke at det fort kan bli tungt for barnet, og det kan ha dårlige konsekvenser. De bør heller sette seg ned og ta en samtale eller være litt, spørre litt om hvordan ting er og slikt.”

Åpenhet med foreldre er ut i fra informantens holdninger dermed viktig for å forebygge rusmiddelrelaterte problemer blant ungdom. Hauge og Knutheim (2003) peker imidlertid på at slik åpenhet kan være noe utfordrende. Dette på grunn av ulik forståelse for hverandres synspunkter, som følge av forskjellige holdninger og oppfatninger mellom voksne og ungdom (Hauge & Knutheim, 2003). Hauge og Knutheims (2003) antakelser støttes av holdningsteorien som også hevder ungdommer og deres foreldres holdninger kan være motstridende (Hogg & Vaughan, 2011).

Dette delkapitlet har belyst at foreldre er ansett som sentrale aktører i rusforebyggende arbeid. Noe også tidligere forskning belyser at ungdom er opptatt av (Blanck et al, 2007; Peterson, 2010). I forhold til forventning om ansvar i formidling av rusforebyggende budskap var det noen forskjeller ut i fra hvor informantene gikk på skole. Disse forskjellene omfattet at informantene ved bygdeskolen var mer konkrete og tydelige på deres oppfattelse av foreldres sentrale ansvar i rusforebyggende arbeid. Informantene ved begge skolene opplevde imidlertid foreldre som viktige påvirkninger på ungdommers holdninger til rusmiddelbruk,

både i positiv og negativ retning. Foreldres bidrag i rusforebyggende arbeid var ifølge informantene åpen dialog, og å gi ungdom bestemte rammer i forhold til rusmiddelbruk.

5.6.3 Nasjonale og lokale ansvar

I forhold til viktige aktører i rusforebyggende arbeid kom det frem noen forskjeller i informantenes holdninger ut i fra hvor de gikk på skole. Informantene fra bygdeskolen var opptatt av nasjonale ressurser, mens informantene fra byskolen vektla lokale aktørers ansvar i rusforebyggende arbeid. I motsetning til informanter fra byskolen, nevnte flertallet av informantene ved bygdeskolen staten og ulike departement i regjeringen som sentrale i iverksettelsen av rusforebyggende tiltak. *“Offentlig sektor”* har et viktig ansvar i rusforebyggende arbeid hevdet en av disse. En annen beskrev det statlige ansvaret i rusforebyggende arbeid slik: *“Vi lever i en ganske sterk stat som er veldig opptatt av hvordan vi lever, og da er det ganske naturlig at de bryr seg om og har ansvaret for rusforebygging.”* En annen informant valgte å eksemplifisere sine synspunkter ved å nevne et departement som en viktig aktør i iverksettelsen av rusforebyggende tiltak. *“Helsedepartementet bør jo sette i gang tiltak for å nå ut til alle i hele landet... De er kanskje de med mest makt for å iverksette tiltak også.”*

De fleste informantene fra byskolen var i større grad opptatt av at lokale aktører som helsesøster har et viktig ansvar i rusforebyggende arbeid. Dette sitatet belyser flere av informantene ved byskolens synspunkter: *“Mange kan ha ansvar for å fortelle om rusforebygging, men jeg tenker kanskje hovedsakelig på helsesøster.”* Disse funnene sier noe om informantenes holdninger knyttet til hvilket nivå rusforebyggende tiltak bør utarbeides på. Ut i fra informantene ved bygdeskolen kan nasjonale tiltak være mest virkningsfulle, men informantene ved byskolen anså lokale tiltak som mest virkningsfulle i forebygging av rusmiddelrelaterte problemer. Det er vanskelig å anslå konkrete årsaker til forskjellene mellom skolene. Det tyder imidlertid på at informantene fra byskolen var mer opptatt av at rusforebyggende tiltak bør utarbeides og tilpasses hvert enkelt lokalmiljø. Funnene fra byskolen er dermed i tråd med Petersons (2010) anbefalinger om at rusforebyggende tiltak bør utarbeides med hensyn til lokale faktorer. Eksempler kan være identifiserte riskikofaktorer og lokale ressurser (Peterson, 2010). Tilgangen på helsesøster var større på byskolen enn ved bygdeskolen. Dette kan dermed være med på å forklare hvorfor informantene ved denne skolen var mer opptatt av helsesøsters bidrag i rusforebyggende arbeid, enn blant informantene ved bygdeskolen. Ut i fra Druginfo (2008) kan en annen mulig forklaring på

funnene være mangel på kvalifiserte ressurser i forhold til rusforebyggende arbeid i bygdesamfunn. Om dette er tilfelle kan informantene ved bygdeskolen oppfatte tiltak iverksatt av nasjonale aktører som mer virkningsfulle på grunn av at de anser den rusforebyggende kompetansen i nærmiljøet som svakere. Holdningsteorien underbygger disse mulige forklaringene ved at holdninger kan dannes på bakgrunn av muligheter og forutsetninger i de ulike nærmiljøene (Hogg & Vaughan, 2011; Raaheim, 2002). Om man ser funnene i sammenheng kan både sentrale og lokale instanser være viktige i utarbeidelsen av rusforebyggende tiltak. Tidligere forskning støtter imidlertid i større grad teorien om at rusforebyggende tiltak bør utarbeides i de lokale miljøene de skal gjennomføres i (Peterson, 2010; Schancke, 2005).

Ungdom og foreldre ble med dette ansett som viktige aktører i rusforebyggende arbeid blant ungdom. Begge disse synspunktene støttes av litteratur (Andreassen et al, 2009; Checkoway & Gutiérrez, 2006; Helse og Omsorgsdepartementet, 2008; Hogg & Vaughan, 2011; NOU, 2003: 4; Pennington et al, 1999; Schancke, 2005). Aktører både på nasjonalt og lokalt nivå kan også være viktige bidrag i rusforebyggende arbeid. Tidligere forskning hevder imidlertid at rusforebyggende tiltak utarbeidet blant lokale aktører er mest virkningsfulle (Peterson, 2010).

5.7 Når bør rusforebyggende tiltak gjennomføres?

Informantenes holdninger om hvordan, hvor og hvilke metoder som bør benyttes for å formidle rusforebyggende budskap er blitt gjennomgått tidligere i kapitlet. Informantenes oppfatning om hvem tiltakene bør gjennomføres for vil nå belyses. Hvem informantene beskrev som viktige målgrupper spredte seg over ulike aldersgrupper.

5.7.1. Barn og unge

Det var enighet blant alle informantene, ved begge skolene, om at rusforebyggende tiltak burde rettes mot barn og ungdommer. I forhold til hvor gamle barn og unge bør være når de begynner å få informasjon om rusforebygging varierte svarene fra barn i 10 års alderen og opp til unge voksne på 25 år. Over halvparten av informantene mente at det var viktig å begynne å informere om rusforebygging i slutten av barneskolen og begynnelsen av ungdomsskolen. En informant ved bygdeskolen mente rusforebyggende budskap burde formidles til barn ned til 10 årsalderen. Fire informanter, to fra hver skole, nevnte alderen 12-13 år som en

hensiktsmessig aldersgruppe å rette rusforebyggende tiltak mot. Dette illustreres i følgende sitat: *“Jeg synes de bør starte allerede i 12-13års alderen”*. Flere, ved både by og bygdeskolen, betraktet også eldre ungdommer som en viktig målgruppe for rusforebyggende tiltak. En av disse hevdet at *“rusforebygging bør starte rundt 15 år... Da er man på ungdomsskolen og kommer inn i et annet miljø, og opplever andre ting.”* Miljøskifte ble av denne informanten benyttet som en begrunnelse for hvorfor det er viktig å gjennomføre rusforebyggende tiltak blant eldre ungdommer. Begrunnelsen samsvarer med Robertson et als (2003) synspunkter om at miljøskifte, som å begynne på en ny skole, kan påvirke rusmiddelbruken blant ungdom. En annen begrunnelse som ble benyttet var venners påvirkning av ungdommers holdninger i denne perioden av livet. *“Det er kanskje i ungdomsalderen at man har lettest for å begynne med rusmidler... sånn 15-25år. Da er mange usikker på seg selv, og blir lett påvirket av venner.”* Tidligere i kapitlet underbygger diskusjon ut i fra holdningsteori at ungdommers holdninger påvirkes spesielt av andre ungdommer (Hogg & Vaughan, 2011). I likhet med tidligere forskning hevdet denne informanten også at ungdom bør inkluderes i rusforebyggende arbeid på bakgrunn av at mange begynner med rusmidler i denne perioden (Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007; Rossow & Klepp, 2009; Sørli, 2000; Vedøy & Skretting, 2009). I tråd med tidligere forskning hevdet informantene dermed at det også er nyttig å gjennomføre rusforebyggende tiltak blant eldre ungdommer (Peterson, 2010).

Rusforebygging bør ut i fra dette rettes mot barn og unge i ulike aldergrupper. Funnene er dermed i tråd med Helse og omsorgsdepartementets (2008) anbefalinger om at det er spesielt viktig å tilrettelegge rusforebyggende tiltak mot barn og ungdom. Funnene viser derfor at informantene opplevde det som også nyttig å bli informert om rusforebyggende budskap på et tidspunkt der ungdom ofte begynner å eksperimentere med rusmidler. Som belyst ut i fra informantenes holdninger er dette en sårbar fase knyttet til negative påvirkninger, som rusmiddelbruk. Annen litteratur fremhever også disse aspektene i begrunnelsen for hvorfor ungdom anses som en viktig målgruppe for rusforebyggende tiltak (Espnes & Smedslund, 2009; Pedersen, 2007; Rossow & Klepp, 2009; Sørli, 2000; Vedøy & Skretting, 2009).

5.7.2 Voksne

To av informantene ved bygdeskolen hevdet at rusforebyggende tiltak ikke kun burde rettes mot ungdommer. Voksne kunne også være målgruppe for rusforebyggende tiltak ifølge disse. En begrunnet dette med at rusmiddelmisbruk også kunne opptre blant voksne. *“Folk kan jo bli*

avhengig av et eller annet stoff også i en alder av 40-50.” Den andre opplevde det som viktig at også voksne fikk informasjon om rusforebygging for å kunne videreformidle kunnskapen til ungdommer.

“Jeg tror også foreldre, eller voksne mennesker burde fått informasjon om det slik at de igjen kan informere sine barn. Da kan det tenkes at foreldre har litt mer å stille opp med. Mange ungdommer har spørsmål, og da kan de få svar fra foreldrene om de vet mer om det.”

Enkelte mener derfor at voksne bør få mer kunnskap om rusforebygging. Dette samsvarer med tidligere forskning (Peterson, 2010). Økt kunnskap og videreformidling av lærdom til ungdom var ut i fra Petersons (2010) forskning begrunnelser for hvorfor voksne også burde få informasjon om rusforebygging. I sammenheng med Petersons (2010) forskning kan funnene dermed tyde på at enkelte ungdommer ønsker at voksne blir bedre kvalifisert til å påvirke deres holdninger til rusmiddelbruk.

Funn i studien viser dermed at ungdom anses som den viktigste målgruppen for rusforebyggende tiltak. Voksne utelukkes heller ikke som målgruppe. Voksnes deltakelse i slike tiltak ble imidlertid ansett som viktig på bakgrunn av den indirekte påvirkningen det også kunne ha på ungdommers holdninger til rusmiddelbruk.

5.8 Rusforebyggingens målsettinger for bruk av alkohol og cannabis

Rusmidlene som prosjektet konsentrerte seg om var alkohol og cannabis. Oppgavens fokus på målsettingene i rusforebyggende arbeid omhandlet derfor elementer knyttet til disse rusmidlene.

Alle informantene, uavhengig av bosted, var enige om at en målsetting i rusforebyggende arbeid var å unngå all bruk av hasj. Dette er i tråd med Norsk lovgivning (Legemiddeloven, 2010; Narkotikalistens, 2010; Straffeloven, 2010). I forhold til alkoholbruk hadde informantene imidlertid andre holdninger. Alle deltakerne i studien anså det som hensiktsmessig å fokusere på måtehold fremfor nulltoleranse når det kom til alkoholbruk blant eldre ungdommer. Et av budskapene informantene anså som realistiske i forhold til alkoholbruk blant eldre ungdommer var derfor å tolerere måtehold. *“Man kan drikke bare man begrenser seg... Jeg tror det er mer hensiktsmessig å legge det frem på den måten til ungdommer, enn om man er streng på at du skal ikke røre alkohol.”* Videre sa informanten,

“jeg tenker at i hvert fall når vi begynner på videregående så er det egentlig ingen vits i å kjøre nulltoleranse.” Dette belyser at alder spiller en viktig rolle i forhold til toleranse for alkoholbruk. To informanter ved byskolen hevdet at nulltoleranse mot alkoholbruk blant eldre ungdommer ville kunne gjøre alkohol mer fristende, og bidra til mer spenning knyttet rundt det å drikke alkohol. “Det er jo egentlig slik at hvis de sier at du ikke får lov til å drikke så er det litt spennende å se om foreldrene merker det.” Det var mer hensiktsmessig og realistisk i forhold til gjennomførbarheten å forsøke å få ned alkoholforbruket blant eldre ungdommer, fremfor å satse på nulltoleranse hevdet flere. “Jeg tror at nulltoleranse det kommer aldri til å skje, i hvert fall ikke på bygda... Jeg synes det er viktigere å fokusere på at man kanskje bør drikke mindre.” Ved begge skolene ble det imidlertid hevdet at det ville bli utfordrende å få ungdom til å drikke mindre alkohol. “Før man er 18 så bør det være nulltoleranse, men det er ganske vanskelig å styre på en kultur som allerede ikke er sånn.” Holdningsteorien er også enig i denne informantens synspunkter i forhold til at miljøet påvirker menneskers holdninger i stor grad (Hogg & Vaugahn, 2011; Pennington et al, 1999; Raaheim, 2002). Funnene stemmer også overens med Andreassen et als (2009) forskning i forhold til at ungdom anser måtehold fremfor nulltoleranse til alkoholbruk som en mer realistisk målsetning blant eldre ungdommer. I likhet med informantene hevder tidligere forskning at alkoholbruk er en naturlig del av ungdomstiden (Pedersen, 2007; Peterson, 2010). Ungdomsperioden er for eksempel en forberedelse til voksentilværelsen, der alkoholbruk er et synlig skille fra barndomstiden (Pedersen, 2007). I sammenheng med litteraturen kan funnene dermed gi inntrykk av at dette var et skille informantene ønsket å bevare (Andreassen et al, 2009; Lie, 2010; Pedersen, 2007). Ifølge Pedersen (2007) er alkoholbruk forbundet med å passe inn i samfunnet, også når det kommer til måtehold. Det å ha en opplevelse av å passe inn i samfunnet kan dermed være en begrunnelse for hvorfor informantene anså måteholdent alkoholbruk som akseptabelt blant eldre ungdommer. Ulik toleranse mellom illegale og legale rusmidler er med på å belyse at informantenes holdninger preges av samfunnsmessige normer og lover.

5.9 Eksponering av rusmidlene hasj og alkohol

Seks av informantene mente det var forskjeller i forhold til rusmiddelbruk mellom bygd og by. Disse omfattet antatte forskjeller i eksponering og bruk av rusmidlene hasj og alkohol.

I forbindelse med intervjuene var flere av informantene forundret over at det ikke ble stilt spørsmål om deres personlige opplevelser og erfaringer knyttet til rusmiddelbruk. Dette illustreres i følgende sitat: *“Jeg trudde at ettersom spørsmålene ikke skulle være personrelatert så tenkte jeg at jeg ikke skulle ha så veldig mye å si.”* På bakgrunn av informantenes tilbakemeldinger er det derfor nærliggende å tro at flere opplevde at deres personlige holdninger til rusmiddelbruk kunne vært nyttig for å belyse sentrale elementer i rusforebyggende arbeid. I forkant av intervjuene ble det antatt at slike spørsmål kunne oppleves som belastende. Ut i fra tilbakemeldingene ser det imidlertid ut til at disse antakelsene var feilaktige, spesielt blant enkelte informanter. Til tross for disse holdningene bidro informantene med nyttig informasjon i forhold til hvordan eksponering av hasj og alkohol kan påvirke rusforebyggende arbeid.

De fleste informantene, ved begge skolene, opplevde ikke hasjbruk som et problem i ungdomskulturen. Flere antok imidlertid at narkotikabruk var et større problem i byer enn på bygda. Dette synspunktet ble sett i sammenheng med rusmiddeltilgang. Informantene fra bygdeskolen opplevde tilgangen på hasj som liten. *“Det er nesten så du ikke ser bruk av illegale stoffer som hasj her i bygda”*. Flertallet av informantene fra byskolen opplevde det imidlertid som enkelt å få tilgang på hasj. *“Det er jo ikke vanskelig å få tak i det her i byen. Jeg tror jeg vet om i hvert fall seks forskjellige kilder jeg vet jeg kan gå til.”* Ifølge Pedersen (2007) og Vedøy og Skretting (2009) er det mye som tyder på at hasjbruk er mer utpreget i byer. Det er dermed nærliggende å tro, ut i fra informantenes synspunkter og tidligere forskning, at tilgangen på hasj er større i byer enn i bygder. Tilgang på hasj kan med dette muligens være med på å forklare hvorfor informantene anså hasjbruk som et større problem blant ungdom i byer enn i bygder.

I forhold til alkoholkultur, var spesielt informantene ved bygdeskolen, opptatt av forskjellene mellom rusmiddelbruk i bygd og by. Tidlig alkoholeksponering var en av de karakteristikkene ved alkoholkulturen i bygdesamfunn som disse trakk frem. *“Det er et annet drikkemiljø på bygda enn i byen synes jeg. Der får de jo faktisk lov til å begynne å drikke rett etter konfirmasjonen, og det er det ikke alle som får i byen.”* Ut i fra tidligere forskning medfører tidlig eksponering av alkohol økt risiko for rusmiddelrelaterte problemer (Høye & Sletnes, 2006; Johnson et al, 2008; Lie, 2010; Pedersen, 2007). Siden ungdom i bygdesamfunn ser ut til å eksponeres for alkohol tidligere enn byungdom, kan funnene i materialet i tråd med tidligere forskning tyde på at bygdeungdom er noe mer utsatt for negative konsekvenser knyttet til rusmiddelbruk enn ungdom i byer.

Til tross for tidligere alkoholeksponering i bygdesamfunn, mente informantene at bygdeungdom ikke var mer utsatt for rusmiddelrelaterte problemer. Informantene hadde flere begrunnelser for hvorfor de ikke anså bygdeungdom som mer risikoutsatt enn by ungdom. Samholdet i bygdesamfunn ble for eksempel karakterisert som en beskyttende faktor mot rusmiddelrelaterte problemer blant to av informantene ved bygdeskolen. *“Man kan være litt mer åpen på bygda. Folk tør å si meningene sine og si i fra til hverandre når man mener at de gjør noe galt.”* Det ble også hevdet at holdningene i lokalsamfunnet på bygda var mer samstemte enn i byen. Dette på grunn av flere mulige påvirkninger i byene. *“I byen kan mange ha forskjellige meninger. Selvsagt blir folk påvirket av hverandre der også, men de har jo litt mindre påvirkning på hva de andre gjør der da, er jeg sikker på.”* Dette kan ses i sammenheng med Espnes og Smedslunds (2009) oppfatninger om at det ofte er enklere å oppleve tilhørighet til samfunnet og dets normer i bygder enn i byer. Om man imidlertid handler utenfor de lokale aksepterte normene er det muligens vanskeligere å bli en del av det kollektive samfunnet igjen i små bygder enn i byer (Espnes & Smedslund, 2009). Bevissthet rundt dette kan antagelig også bidra til regulering av rusmiddelatferd i utgangspunktet. Ut i fra dette kan miljøet i bygdesamfunn ofte i et primærforebyggende perspektiv dermed karakteriseres som mulige beskyttende faktorer i forhold til rusmiddelbruk.

Tidligere forskning underbygger funn om økt alkoholbruk blant ungdom i bygdesamfunn (Atav & Spencer, 2002; Druginfo, 2008; Gfroerer et al., 2007; Graham et al., 2006; Johnson et al., 2008). Rusforebygging med fokus på alkoholforbruk ser dermed ut til å være hensiktsmessig, og da spesielt i bygdesamfunn. Som informantene antydte kan imidlertid slike fokus bidra til utfordringer. Dette på bakgrunn av lokalmiljøets påvirkninger på hver enkeltes holdninger (Raaheim, 2002). Om lokalmiljøet har et liberalt syn på alkoholbruk vil det også ut i fra holdningsteori påvirke ungdommers holdninger (Hogg & Vaughan, 2008; Pennington et al., 1999; Raaheim, 2002). Ulik eksponering av rusmidler kan med dette bidra til å påvirke hvilke målsettinger og budskap rusforebyggende tiltak bør formidle. Disse mulige utfordringene belyser dermed i tråd med Petersons (2010) forskning viktigheten av å tilpasse rusforebyggende tiltak til lokalsamfunnene de skal gjennomføres i. Toleranse for måteholdent alkoholbruk blant eldre ungdommer kan imidlertid, ut i fra informantenes tidligere presenterte holdninger, bidra til å begrense utfordringene.

6.0 AVSLUTNING

Hensikten med denne oppgaven har vært å beskrive hvilke rusforebyggende tiltak en gruppe elever i videregående skole anser som virkningsfulle. Dette fokuset ble valgt først og fremst for å belyse hvordan rusforebyggende tiltak kan tilpasses eldre ungdommer ut i fra målgruppens egne synspunkter.

6.1 Oppsummering

Funnene, og fortolkninger av disse, belyser at de rusforebyggende tiltakene som ble ansett som mest virkningsfulle blant informantene var etterspørselsreducerende tiltak. Ifølge Schancke (2005) er hensikten med slike tiltak å redusere menneskers søken etter rusmidler. Tilbudsreducerende tiltak ble også nevnt, men lite vektlagt blant deltakerne. Likemannsarbeid og generelle forebyggende tiltak kan, ut i fra informantenes holdninger, også sies å ha rusforebyggende effekter. Hvilke bidrag informantene opplevde som sentrale i organiseringen av rusforebyggende tiltak har gitt innsikt i hvilke faktorer som kan være avgjørende for at disse tiltakene blir virkningsfulle. De budskapene informantene hevdet rusforebyggende tiltak burde formidle var spesielt knyttet til rusmiddelbrukens negative konsekvenser, samt lovreguleringer. Skolen er en viktig arena å gjennomføre rusforebyggende tiltak ved. Media og direkte kontakt med ungdom er metoder som ble beskrevet som anvendelige for å formidle rusforebyggende budskap til eldre ungdommer. Ungdom og deres foreldre er viktige bidragsyttere i rusforebyggende arbeid. En forskjell mellom informantene ved by- og bygdeskolen var synspunkter om nasjonale og lokale bidragsyttere i rusforebyggende arbeid. Informantene ved bygdeskolen var opptatt av nasjonale, mens informantene ved byskolen var mer opptatt av lokale bidragsyttere, som helsesøster. Målgruppen for rusforebyggende tiltak bør være barn og unge, og da også eldre ungdommer. Voksne bør også få informasjon om rusforebyggende arbeid slik at de kan videreformidle sin kunnskap til ungdom. En viktig målsetning i rusforebyggende arbeid blant eldre ungdommer er å hindre all bruk av hasj, og få ned alkoholforbruket. Eksponeringen av alkohol hevdes å være størst blant ungdom i bygder, og tilgangen på andre rusmidler som hasj ser ut til å være størst i byer.

6.2 Konklusjon

Ikke et tiltak alene blir ansett som virkningsfullt, men flere tiltak kan være virkningsfulle i rusforebyggende arbeid. Tiltakene kan gjennomføres adskilt eller implementere hverandre.

I forhold til forskjellene mellom holdningene i bygd og by, var disse små. Forskjellene som imidlertid kan påpekes omhandlet oppfatning av viktige aktører i rusforebyggende arbeid og eksponering av rusmidler. Disse forskjellene belyser at det trolig er mest virkningsfullt å gjennomføre rusforebyggende tiltak som er tilpasset lokale behov og ressurser.

Flere faktorer må tas hensyn til om rusforebyggende tiltak skal være virkningsfulle. Dette kan gjøre rusforebyggende arbeid utfordrende. Disse utfordringene kan imidlertid bli mindre ved å inkludere ungdom i større grad. En årsak til dette er at ungdom kan bidra til å belyse hvilke utfordringer som er aktuelle i de ulike lokalmiljøene, og hvilke tiltak de hevder kan som er best egnet til å håndtere de aktuelle utfordringene. Ungdom er på bakgrunn av dette viktige aktører i rusforebyggende arbeid. Deres bidrag bør dermed anses som viktige ressurser for å skape virkningsfulle rusforebyggende tiltak. Økt inkludering av ungdom i rusforebyggende arbeid vil trolig medføre at tiltakene kan bli mer tilpasset og målrettet mot eldre ungdommer. Å la ungdom delta aktivt i rusforebyggende arbeid er dermed noe som bør etterstrebes.

6.3 Undersøkelsens pålitelighet, gyldighet og overførbarhet

Som tidligere belyst var informantenes holdninger til rusforebyggende arbeid i stor grad basert på deres erfaringer. Dette gjaldt både positive og negative erfaringer. Siden dette var tiltak som informantene hadde deltatt på for en tid tilbake kan det tenkes at informantene kan ha hatt et fordreid inntrykk av tiltakenes virkning. Erfaringene informantene valgte å vektlegge var imidlertid nyttige for å besvare problemstillingen.

Ifølge Malterud (2008) og Thagaard (2009) vil forskere alltid påvirke forskningen. Jeg opplevde samhandlingen mellom meg og informantene som god. Alle spørsmålene jeg stilte ble besvart. Enkelte spørsmål ble imidlertid mer utfyllende besvart enn andre. I løpet av intervjuene stilte jeg spørsmål for å få bekreftet at jeg hadde riktig oppfatning av det de ønsket å formidle. Personlig fikk jeg ikke inntrykk av at informantene opplevde spørsmålene som belastende, noe informantene selv også bekreftet avslutningsvis i intervjuene der de fikk mulighet til å evaluere intervjuet.

De presenterte funnene belyser at informantenes holdninger besvarer prosjektets problemstilling om hvilke tiltak de anså som virkningsfulle mot rusmiddelrelaterte problemer. Disse faktorene er med på å styrke påliteligheten av resultatene.

Ifølge Malterud (2008) og Thagaard (2009) omhandler overførbarhet hvorvidt prosjekters funn kan være relevante i andre sammenhenger. Funnene kan ikke generaliseres til alle elever i videregående skole, men de kan muligens ha noe overføringsverdi for andre eldre ungdommer. Det er nærliggende å tro at flere ungdommer i videregående skole deler informantenes oppfatninger av hvordan rusforebyggende tiltak bør organiseres for å være virkningsfulle. Denne antakelsen støttes fra funn i tidligere forskning (Peterson, 2010).

6.4 Videre forskning

Dette prosjektet aktualiserer rusforebyggende arbeid blant eldre ungdommer. Siden kunnskapsoppsummeringer viser at det foreligger lite forskning og gjennomføres færre rusforebyggende tiltak blant eldre ungdommer, bør videre forskning konsentrere seg om denne tematikken (Nesvåg et al, 2007). Det er trolig hensiktsmessig i fremtidig forskning å inkludere et større utvalg. Dette for å kartlegge holdningene til rusforebyggende tiltak blant en større gruppe ungdommer. Det bør derfor i fremtidig forskning gjennomføres både kvalitative og kvantitative studier om ungdommers synspunkter angående hvilke tiltak de anser som rusforebyggende. Valg av studieretning kan også kanskje ha innvirkning på ungdommers holdninger til rusforebyggende arbeid. Å forske på en mer variert gruppe ungdommer vil derfor være et nyttig bidrag for å skape større bredde i den forskningsbaserte kunnskapen i rusforebyggende arbeid. Videre forskning bør også i større grad rettes mot sekundær- og tertiærforebyggende tiltak da informantene i dette prosjektet hadde få synspunkter angående slike tiltak. Om det ønskes mer utfyllende kunnskap om ungdommers holdninger knyttet til slike rusforebyggende tiltak burde man dermed hatt et annet utvalg enn i dette prosjektet. Å kartlegge ungdommers eget forhold og holdninger til rusmidler er spørsmål som også må vurderes om bør inkluderes i fremtidig forskning. Dette på bakgrunn av at informantene i dette prosjektet ga uttrykk for at det var elementer de anså som viktige å belyse for å få et helhetlig bilde av rusforebyggende arbeid.

LITTERATUR

Aagre, W. (2003). *Ungdomskunnskap: hverdagslivets kulturelle former*. Bergen: Fagbokforlaget.

Alkoholoven (1989). (2009) Lov om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. Lov 1989-06-02 nr 27. [Online] Tilgjengelig fra: <http://www.lovdata.no/all/hl-19890602-027.html#1-1>. [Lastet ned 22.03.11].

Andreassen, M., Steinkjer, B., & Gravrok, Ø. (2009). *Rusforebyggende arbeid i videregående skole: erfaringer med tiltaket Unge & rus* (Vol. 1/2009). Narvik: Kompetansesenter rus, Nord-Norge.

Aronson, E, Wilson, T.D, & Akert, R.M, (2010). *Social psychology*. Boston: Pearson.

Atav, S. & Spencer, G. A., (2002). Health risk behaviors among adolescents attending rural, suburban, and urban schools: A comparative study [Article]. *Family & Community Health*, 25(2), 53-64.

Baron, R.A, Branscombe, N.R & Byrne, D.E, (2006). *Social psychology*. Boston: Pearson/Allyn & Bacon.

Befring, E., Frønes, I. & Sørli, M-A., (2010). *Sårbare unge: nye perspektiver og tilnærminger*. Oslo, Gyldendal akademisk.

Blanck, P., Hensing, G., & Spak, F. (2007). "We do what we think is the best" - A content analysis of experiences of alcohol problem prevention in Sweden. A short report. *Substance Use & Misuse*, 42(12-13), 2073-2083.

Brannon, L & Freist, J (2004) *Health psychology. An introduction to behavior and health*. Belmont, California. Thomson/Wadsworth.

Brevig, T., Arnestad, M., Mørland, J., Skullerud, K., & Rognum, T. O. (2004). Hvilken betydning har sykdom, ruspåvirkning og selvmord ved dødsfall blant bilførere? *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 7(124), 916–919.

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2010) *Kvalitative metoder: en grundbog*. København: Hans Reitzel Forlag.

Checkoway, B. & Gutiérrez, L. M., (2006). *Youth participation and community change*. New York: Haworth Press.

Coleman, J. C., & Hendry, L. B. (1999). *The nature of adolescence*. London: Routledge.

Cowan, E & Su, M., (2010) Ethanol intoxication in adults [Online] *UpToDate*. Tilgjengelig fra:

http://www.uptodate.com/online/content/topic.do?topicKey=ad_tox/7322&selectedTitle=1%7E150&source=search_result [Lastet ned 10 desember 2010].

Creswell, J.W. (2007) *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, Calif. : Sage

Cuijpers, P. (2003). Three decades of drug prevention research. [Article]. *Drugs-Education Prevention and Policy*, 10(1), 7-20.

Druginfo (2008). *Australian Drug Foundation*. Prevention of harm from alcohol consumption in rural and remote communities [Online]. Tilgjengelig fra: http://www.druginfo.adf.org.au/downloads/Prevention_Research_Quarterly/IP_Feb08_ruralandremote.pdf [Lastet ned: 15. desember 2010]

Edland-Gryt, M., Bryhni, A., Bye, E. K., Skretting, A., Horverak, Ø., & Lund, M. (2009). *Rusmidler i Norge*. Oslo: Norwegian institute of alcohol and drug research.

Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Fort Worth, Tex.: Harcourt Brace Jovanovich.

EONN (Europeisk overvåkingscenter for narkotika og narkotikamisbruk) (2010) *Den europeiske unions publikasjonkontor*. Narkotikasituasjonen i Europa [Online]. Tilgjengelig fra: http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_120104_NO EMCDDA_AR2010_NO.pdf [Lastet ned 02. desember 2010].

Espnes, G. A., & Smedslund, G. (2009). *Helsepsykologi*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Fazio, R.H & Olson, M.A (2003) Attitudes: Foundations, functions, and consequences. I Hogg, M.A & Cooper, J (Red.) *The sage handbook of social psychology* (side 139-160). London, SAGE.

Fekjær, H. O. (2009). *Rus: bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historie*. Oslo, Gyldendal akademisk.

Fergusson, D.M, Horwood, L.J. & Ridder, E.M (2005) Tests of causal linkages between cannabis use and psychotic symptoms. *Addiction* 100 (3): 354-66.

FHI (Folkehelseinstituttet) (2008). *Rusmidler – faktaark* [Online]. Tilgjengelig fra: http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_5648&MainArea_5661=5648:0:15,2917:1:0:0::0:0&MainLeft_5648=5544:67532::1:5647:52::0:0 [Lastet ned: 17. desember 2010].

Forebyggingstiltak.no (Helsedirektoratet). *Tiltaksbasen for forebygging* [Online] Tilgjengelig fra: http://forebyggingstiltak.no/tiltak_oversikt.asp [Lastet ned 10. mars 2011].

Foxcroft, D.R, Ireland, D, Lister-Sharp D.J., Lowe G. & Breen R. (2003). "Longer-term primary prevention for alcohol misuse in young people: Cochrane systematic review." *Addiction, April; 98 (4): 397-411.*

Gfroerer, J.C., Larson, S.L., & Colliver, J.D. (2007). Drug use patterns and trends in rural communities [Article]. *Journal of Rural Health, 23*, 10-15.

Graham, M. L., Ward, B., Munro, G., Snow, P., & Ellis, J. (2006). Rural parents, teenagers and alcohol: What are parents thinking? *Rural & Remote Health, 6* (383).

Gruber, J. (2001). *Risky behavior among youths: an economic analysis*. Chicago: University of Chicago Press.

Hall, W.D. (2006). Cannabis use and the mental health of young people. [Proceedings Paper]. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 40(2)*, 105-113.

Hall, W., & Solowij, N. (1998). Adverse effects of cannabis. [Article]. *Lancet, 352(9140)*, 1611-1616.

Hammer, T., & Vaglum, P. (1990). Initiation, continuation or discontinuation of cannabis use in general-population [Article]. *British Journal of Addiction, 85(7)*, 899-909.

Hauge, H.A. (1999). *Litteraturstudie om rusmiddelforebygging: HENÆR-senterets forarbeid til konseptet «Forebyggingshåndboka»* (Vol. 5/99). Tønsberg: Høgskolen i Vestfold.

Hauge, H. A., & Knutheim, T., (2003). Hvordan kan rusmiddelforebygging bli mer relevant? I Hauge, H.A. & Mittelmark, M. B. (red.) *Helsefremmende arbeid i en brytningstid: fra monolog til dialog?* (Side 204-226). Bergen: Fagbokforlaget.

Hauge, R. (2009). *Rus og rusmidler gjennom tidene*. Oslo: Universitetsforlaget.

Haugland, S. (2009) Skolehelsetjenesten – en unik posisjon. I Klepp, K.-I. & Aarø, L.E. (red.) *Ungdom, livsstil og helsefremmende arbeid* (1. utg., side 166-181). Oslo, Gyldendal akademisk.

Helsedirektoratet (2006). *Fakta om narkotiske stoffer*. Oslo, Sosial- og helsedirektoratet.

Helsedirektoratet (2010) *Opptappingsplan for rusfeltet – statusrapport 2009*. Oslo: Helsedirektoratet.

Helseforskningsloven (2008) (2009) Lov om medisinsk og helsefaglig forskning. LOV 2008-06-20 nr 44 [Online]. Tilgjengelig fra: <http://www.lovdata.no/all/hl-20080620-044.html>. [Lastet ned 04.02.11].

Helse og omsorgsdepartementet (2008) *Opptappingsplan for rusfeltet*. Oslo: Departementet.

Hogg, M. A., & Vaughan, G. M (2011). *Social psychology*. Harlow: Pearson, Prentice Hall.

Hølge-Hazelton, B (2005) *Ung til ung som metode i forebyggelse - set fra en ungdomsforskers perspektiv*. Roskilde: Ugeskrift for læger.

Høye, I., & Sletnes, T. (2006). *På helsa løs: når rusbruk blir misbruk og misbruk blir avhengighet*. Oslo: Den norske lægeforening.

Jacobsen, D., Ingvaldsen, B., Kjeldsen, S. E., Kristin Lund, & Solheim, K. (2001). *Sykdomslære: indremedisin, kirurgi og anestesi*. Oslo: Gyldendal akademiske.

Johannessen, A., Tufte P.A. & Kristoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utgave). Oslo, Abstrakt forlag.

Johnson, A. O., Mink, M. D., Harun, N., Moore, C. G., Martin, A. B., & Bennett, K. J. (2008). Violence and drug use in rural teens: National prevalence estimates from the 2003 youth risk behavior survey. [Article]. *Journal of School Health*, 78(10), 554-561.

Kristoffersen N.J, Nortvedt, F. & Skaug, E-A. (2005) *Grunnleggende sykepleie*. Bind 1-4. Oslo. Gyldendal akademiske.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Kvalem, I.L. & Wichstrøm, L. (2007) ”Utvikling i tenårene: pubertet, kognisjon, seksualitet, selvbilde og sosiale relasjoner.” I Kvalem, I.L, Wichstrøm, L (red.) *Ung i Norge* (Kap 2, side 17-32). Oslo: Cappelens forlag AS.

Legemiddeloven (1992). (2010) *Lov om legemidler m.v.* Lov 1992.12.04 nr 132. [Online] Tilgjengelig fra: <http://www.lovdatab.no/all/hl-19921204-132.html#map008> [Lastet ned 22.03.11].

Lie, T. (2010). *Rolig nå: om rusforebygging blant unge*. Stavanger, IRIS, International Research Institute of Stavanger.

Malterud, K (2008) *Kvalitative metoder i medisinsk forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Marlatt, G. A. & Witkiewitz, K (2002). "Harm reduction approaches to alcohol use: Health promotion, prevention, and treatment." *Addictive Behaviors* **27**(6): 867-886.

McCleary, J. B. (2002). *The hippie dictionary: a cultural encyclopedia (and phraseicon) of the 1960s and 1970s*. Berkeley, California: Ten Speed Press.

Mellanby, A.R., Rees, J.B., & Tripp, J.H., (2000). Peer-led and adult-led school health education: a critical review of available comparative research. [Article]. *Health Education Research*, *15*(5), 533-545.

Midford, R. (2010). Drug prevention programmes for young people: where have we been and where should we be going? [Article]. *Addiction*, *105*(10), 1688-1695.

Mikkelsen, S. (2005) *Hva er forebygging* [Online]. Tilgjengelig fra: <http://www.forebygging.no/en/Teori/Overordnede-perspektiver/Forebyggende-og-helsefremmende-arbeid---strategi-og-begrunnelse-for-metodevalg/Hva-er-forebygging/> [Lastete ned 11.03.11].

MOT (2010) *MOT* [Online]. Tilgjengelig fra: <http://www.mot.no/> [Lastet ned 20.06.11].

Myers, D. G., Abell, J., Kolstad, A., & Sani, F. (2010). *Social psychology*. London: McGraw-Hill.

Narkotikalisten (1978). (2010) *Forskrift om narkotika m.v.* FOR 1978-06-30 nr 08 [Online] Tilgjengelig fra: <http://www.lovdatab.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-19780630-0008.html> [Lastet ned 22.03.11].

Nesvåg, S., Backer-Grøndahl, A., Duckert, F., Enger, Ø., Huseby, G., & Kraft, P. (2007). *Tidlig intervensjon på rusfeltet – en kunnskapsoppsummering*. IRIS.

Nettleton, S. (2006) *The sociology of health and illness*. Cambridge : Polity Press.

Nordahl, T., Gravrok, Ø., Knudsmoen, H., Larsen, T. M. B., & Rørnes, K. (2006). *Forebyggende innsatser i skolen: rapport fra forskergrupper oppnevnt av Utdanningsdirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet om problematferd, rusforebyggende arbeid, læreren som leder og implementeringsstrategier*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.

NOU (2003)

Norges offentlige utredninger (2003). *Forskning på rusmiddelfeltet: en oppsummering av kunnskap om effekt av tiltak* (Vol. NOU 2003: 4). Oslo, Statens forvaltningstjeneste: Informasjonsforvaltning.

NSF (2008) *Yrkesetiske retningslinjer* [Online] Tilgjengelig fra: https://www.sykepleierforbundet.no/Content/143292/Yrkesetiske_retningslinjer.PDF [Lastet ned 05.04.11].

O`Leary, Z (2010) *The essential guide to doing your research project*. London : Sage Publications

Opplæringsloven (1998). (2010) *Lov om grunnskolen og den videregående opplæring*.

LOV-1998-07-17-61 [Online] Tilgjengelig fra: <http://www.lovdatab.no/all/nl-19980717-061.html> [Lastet ned 10.01.2011].

Peck, S.C, Vida, M, & Eccles, J.S, (2008). Adolescent pathways to adulthood drinking: sport activity involvement is not necessarily risky or protective. [Article]. *Addiction*, 103, 69-83.

Pedersen, W. (2007). *Bittersøtt: ungdom, sosialisering, rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.

Pennington, D. C., Gillen, K., & Hill, P. (1999). *Social psychology*. London: Arnold.

Peterson, J. (2010). A Qualitative Comparison of Parent and Adolescent Views Regarding Substance Use. *Journal of School Nursing*, 26(1), 53-64.

Postholm, M.B. (2010). *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasesstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Raaheim, A. (2002). *Sosialpsykologi*. Bergen: Fagbokforlaget.

Raes, E., Neste, T.V.D., & Verstraete, A.G. (2008). *Drug use, impaired driving and traffic accidents*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Richards, H.M & Schwartz, L.J (2002) Ethics of qualitative research: are there special issues for health services research? [Article] *Family practice*. Vol 19 (2), 135-139

Robertson, E., David, S. & Rao, S. (2003). *Preventing drug use among children and adolescents: A research based guide for parents, educators, and community leaders*: US Dept. of Health and Human Services, National Institutes of Health, National Institute on Drug Abuse.

Rossow, I & Klepp, K.-I. (2009) Rusmiddelforebyggende arbeid. I Klepp, K.-I. & Aarø, L.E. (red.) *Ungdom, livsstil og helsefremmende arbeid* (1. utg., side 166-181). Oslo, Gyldendal akademisk.

SAMHSA (2009)

Substance Abuse and Mental Health Services Administration (2009). *Results from the 2008 National Survey on Drug Use and Health: National Findings* (Office of Applied Studies, NSDUH Series H-36, HHS Publication No. SMA 09-4434). Rockville, MD.

Schancke, V. A. (2005). *Forebyggende og helsefremmende arbeid, fra forskning til praksis: en kunnskapsoppsummering med råd og anbefalinger* (Vol. nr. 1/2005). Narvik: Kompetansesenteret.

Skretting, A (2010) Behov for språk- og begrepsrøkt. I Amundsen, E.J., Lund, I., Bretteville-Jensen, A.L., Skretting, A., Rise, J., & Nordlund, S. *Hva er misbruk og avhengighet?: betegnelse, begreper og omfang* (Vol. 4/2010) (Side 28-33). Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Skutle, A (2002) [Online] *Sosialpsykologiske faktorer som påvirker rusmiddelbruk*. Tilgjengelig fra: <http://www.forebygging.no/en/Teori/Overordnede-perspektiver/Forebyggende-og-helsefremmende-arbeid---strategi-og-begrunnelse-for-metodevalg/Sosialpsykologiske-faktorer-som-pavirker-rusmiddelbruk/> [Lastet ned 25.06.11]

Storvoll, E.E. & Pape, H. (2007) Ungdom, foreldre og rusmiddelbruk. I Kvaalem, I.L. & Wichstrøm, L. (red.) *Ung i Norge – Psykososiale utfordringer* (Side 161-172). Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Storvoll, E.E., Rossow, I., Moan, I.S., Norström, T., Scheffels, J. & Lauritzen, G (2010) *Skader og problemer forbundet med bruk av alkohol, narkotika og tobakk*. SIRUS-Rapport nr 3/2010. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Straffeloven (1902). (2010) Almindelig borgelig straffelov. Lov 1902-05-22 nr 10. [Online] Tilgjengelig fra: <http://www.lovdatab.no/all/hl-19020522-010.html#162> [Lastet ned 22.03.10].

Svenaesus, F (2005) *Sykdommens mening: møtet med det syke mennesket*. Oslo: Gyldendal akademiske.

Sørli, M.A. (2000). *Alvorlige atferdsproblemer og lovende tiltak i skolen: en forskningsbasert kunnskapsstatus*. Oslo: Praxis forlag.

Taylor, S. E., Peplau, L. A., & Sears, D. O. (2006). *Social psychology*. Upper Saddle River, N.J.: Pearson/Prentice Hall.

Taylor, M.J & Turek, G.M, (2010). If Only She Would Play? The Impact of Sports Participation On Self-Esteem, School Adjustment, and Substance Use Among Rural and Urban African American Girls. [Article]. *Journal of Sport Behavior*, Vol 33(3), 315-336.

Terry-McElrath, Y.M, O'Malley, P.M & Johnston, L.D (2011) Exercise and Substance Use Among American Youth, 1991–2009. [Article]. *American Journal of Preventive Medicine*, 40(5), 530–540.

Thagaard, T (2009) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode* (3. utg).
Bergen: Fagbokforlaget

Vedøy, T. F., & Skretting, A. (2009). *Ungdom og rusmidler: resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968-2008* (Vol. nr. 5/2009). Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Forespørsel til undervisningsdirektøren i fylkeskommune

Forespørsel om tillatelse til å gjennomføre forskningsprosjektet

”Ungdom om rusforebygging”

I forbindelse med sin masteroppgave i helsevitenskap ved Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap (ISH) ved NTNU ønsker masterstudent Hanne Stavaas Tøndel å gjennomføre en studie som ser på ungdommers egne synspunkter i forhold til rusforebygging. Dette er en forespørsel til opplæringsdirektøren som ansvarlig for de videregående skolene i fylket om tillatelse til å kontakte to videregående skoler i fylket for inkludere elever derfra til denne studien.

Bakgrunn og hensikt

Prosjektets formål er å innhente opplysninger om en gruppe eldre ungdommers (16-19 år) meninger og erfaringer i forhold til rusforebygging, og hvilke tiltak disse ungdommene anser som effektive for å forebygge rusproblemer. Det er gjort lite forskning i forhold til eldre ungdommer og rusforebygging og ungdommers egne synspunkter rundt rusforebygging er lite fokusert på i forskningen som hittil er gjort. I tidligere forskning kommer det dessuten frem at det er stor uenighet om hvilke rusforebyggende tiltak som er effektive blant eldre ungdommer. Dette prosjektet vil dermed kunne bidra til å øke kunnskapen om hvordan rusforebygging kan bli mer målrettet mot eldre ungdommer.

Prosjektet er godkjent av Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk i Midt-Norge.

Hva innebærer studien?

Deltakerne vil bestå av 8-10 ungdommer i aldersgruppen 16-19 år som er elever i den videregående skole på studieretningen studiespesialisering 2. studieår. Halvparten av elevene vil bli hentet fra en skole i en by, og resten fra en skole i ei bygd. Dette er for å se om det er forskjell på meninger og erfaringer i forhold til rusforebygging i bygd og by. “By” videregående skole og “bygd” videregående skole er skolene som er tilfeldig utvalgt til å inviteres til å delta i prosjektet. Dersom disse skolene ikke er interessert i å delta, vil vi henvende oss til andre skoler.

Vedlegg 1

Hva innebærer studien for skolene?

Rektorene ved skolene vil få en skriftlig forespørsel om de ønsker at elever ved deres skoler deltar i prosjektet. Rektorene eller eventuelt klassekontaktene ved skolene vil bli bedt om å informere om undersøkelsen blant elevene og innhente samtykkeerklæring fra deltakerne.

Hva innebærer studien for deltakerne?

Deltakerne i prosjektet vil bli intervjuet individuelt. Intervjuene vil bli tatt opp på bånd og vare i ca. en time. Intervjuene vil foregå på de ulike skolene i eller umiddelbart etter skoletid. Prosjektbeskrivelse og intervjuguide er vedlagt til orientering. Intervjuene ønskes foretatt i januar 2011 slik at masteroppgaven kan levers til sensur mai 2011.

Kontakt med skolene

Det er altså ønskelig å kontakte "by" videregående skole og "bygd" videregående skole i Sør-Trøndelag for å invitere skolene til å delta i prosjektet. Vi håper undervisningsdirektøren i fylkeskommunen stiller seg positivt til undersøkelsen og vi vil i så fall gjerne ha tilbakemelding på om vi selv kan kontakte skolene direkte på egen hånd, eller om det er ønskelig at kontakten skjer gjennom en kontakt fra fylkeskommunen.

Dersom det er spørsmål til studien kan masterstudent Hanne Stavaas Tøndel (telefon ..., e-post ...) eller professor Heidi Hjelmeland (veileder; telefon, e-post ...) kontaktes.

Håper på rask og positiv tilbakemelding.

Vennlig hilsen

Professor Heidi Hjelmeland

Henvendelse til rektorer

Forespørsel om tillatelse til å gjennomføre forskningsprosjektet

”Ungdom om rusforebygging”

I forbindelse med sin masteroppgave i helsevitenskap ved Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap (ISH) ved NTNU ønsker masterstudent Hanne Stavaas Tøndel å gjennomføre en studie som ser på ungdommers egne synspunkter i forhold til rusforebygging. Dette er en forespørsel til rektor ved “by”/”bygd” videregående skole om tillatelse til å inkludere elever fra deres skole til denne studien.

Bakgrunn og hensikt

Prosjektets formål er å innhente opplysninger om en gruppe eldre ungdommers (16-19 år) meninger og erfaringer i forhold til rusforebygging, og hvilke tiltak disse ungdommene anser som effektive for å forebygge rusproblemer. Det er gjort lite forskning i forhold til eldre ungdommer og rusforebygging og ungdommers egne synspunkter rundt rusforebygging er lite fokusert på i forskningen som hittil er gjort. I tidligere forskning kommer det dessuten frem at det er stor uenighet om hvilke rusforebyggende tiltak som er effektive blant eldre ungdommer. Dette prosjektet vil dermed kunne bidra til å øke kunnskapen om hvordan rusforebygging kan bli mer målrettet mot eldre ungdommer.

Prosjektet er godkjent av Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk i Midt-Norge.

Hva innebærer studien?

Det vil i studien bli foretatt individuelle intervjuer av 8-10 ungdommer i aldersgruppen 16-19 år som er elever i den videregående skole på studieretningen studiespesialisering 2. studieår. ... videregående skole er en av to skoler som er tilfeldig utvalgt til å inviteres til å delta i prosjektet. Halvparten av deltakerne vil hentes fra “by”/”bygd” videregående skole, og resten fra en skole en by/ei bygd. Dette er for å se om det er forskjell på meninger og erfaringer i forhold til rusforebygging i bygd og by.

Vedlegg 2

Hva innebærer studien for skolene?

Rektor eller eventuelt klassekontakt vil bli bedt om å informere om undersøkelsen blant elevene og innhente samtykkeerklæring fra de som ønsker å delta. Fire elever fra “by”/”bygd” videregående skole vil i første omgang rekrutteres til å delta i prosjektet. Dersom flere enn fire elever fra den aktuelle klassen ønsker å delta vil utvelgelsen skje ved loddtrekking som foretas av rektor eller klassekontakt.

Intervjuene vil foregå på skolen i eller umiddelbart etter skoletid. Det er derfor ønskelig at skolen stiller et rom til disposisjon der intervjuene kan foregå. Klassekontakt til klassen som deltakerne blir utvalgt fra vil i samråd med deltakerne bli bedt om å finne et tidspunkt som passer i henhold til undervisningsplanen der intervjuene vil foregå.

Hva innebærer studien for deltakerne?

Deltakerne i prosjektet vil bli intervjuet individuelt. Intervjuene vil bli tatt opp på bånd og vare i ca. en time. Prosjektbeskrivelse, intervjuguide og informasjonsskriv til elevene er vedlagt. Intervjuene ønskes foretatt i januar 2011 slik at masteroppgaven kan levers til sensur mai 2011.

Dersom det er spørsmål til studien kan masterstudent Hanne Stavaas Tøndel (telefon ..., e-post ...) eller professor Heidi Hjelmeland (veileder; telefon ..., e-post ...) kontaktes.

Håper på rask og positiv tilbakemelding.

Vennlig hilsen

Professor Heidi Hjelmeland

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Ungdom om rusforebygging”

Bakgrunn og hensikt

Dette er en forespørsel til deg om å delta i forskningsstudien ”Ungdom om rusforebygging”. Prosjektets hensikt er å få kunnskap om hvilke meninger og erfaringer ungdom har i forhold til rusforebygging, og hvilke tiltak ungdom anser som effektive for å forebygge rusproblemer. Du er valgt ut til å kunne delta i denne studien på bakgrunn av at du er mellom 16-19 år, er elev i den videregående skole på linjen studiespesialisering, og skolen din er plassert i en by/ ei bygd. Din skole er en av to skoler som er tilfeldig utvalgt til å delta i prosjektet. Studien er en del av et masterstudium i helsevitenskap ved Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap ved NTNU og vil bli gjennomført av masterstudent Hanne Stavaas Tøndel.

Prosjektet er godkjent av Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk i Midt-Norge.

Hva innebærer studien?

Om du ønsker å delta i prosjektet må du stille opp på et intervju som vil ta ca. en time. Intervjuet vil skje på din skole i eller umiddelbart etter skoletid. Intervjuet vil bli tatt opp på bånd. Under intervjuet vil det kun være deg og intervjuer til stede. Klassekontakten din vil i samråd med deg sette opp et tidspunkt i løpet av januar der intervjuet vil foregå. Spørsmålene som blir stilt i intervjuet dreier seg om dine meninger om og eventuelle erfaringer med rusforebyggende tiltak. Rusmidlene som vil bli nevnt i intervjuet er alkohol og hasj.

Mulige fordeler og ulemper

Det vil i intervjuet ikke bli stilt spørsmål om ditt eget forhold til rusmidler. Dette vil kun bli nevnt om du selv kommer inn på det i løpet av intervjuet. En fordel med å delta i prosjektet er at dine meninger om temaet kommer frem. Du kan dermed komme med egne forslag på hvordan rusforebygging kan bli mer målrettet mot ungdom. Helsesøster som er tilknyttet din skole er kjent med prosjektet, og du kan ta kontakt med henne om du ønsker det i etterkant av intervjuet.

Hva skjer med informasjonen fra deg?

Informasjonen du bidrar med i intervjuet vil bli brukt til å skrive en mastergradsoppgave i helsevitenskap. Intervjuet vil etter at det er tatt opp på bånd bli skrevet ned. Kun den som skal gjennomføre prosjektet har tilgang på intervjuet. All informasjon som du bidrar med i prosjektet vil behandles anonymt. Det innebærer at ingen personidentifiserende data om deg vil bli lagret. Informasjonen vil kun bli brukt som beskrevet ovenfor. All informasjon som du bidrar med i prosjektet vil bli lagret i fem år, og deretter slettet.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i prosjektet. Du kan når som helst og uten å oppgi noen grunn trekke ditt samtykke til å delta i studien. Dette vil ikke få konsekvenser for deg. Dersom du ønsker å delta, undertegner du samtykkeerklæringen som er vedlagt dette brevet. Om du nå sier ja til å delta, kan du senere trekke tilbake ditt samtykke uten at det får noen følger for deg. Dersom du har spørsmål til studien, kan du kontakte masterstudent Hanne Stavaas Tøndel (telefon) eller professor Heidi Hjelmeland (telefon).

Med hilsen

Heidi Hjelmeland

Prosjektleder

Vedlegg 3

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg er villig til å delta i studien

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Jeg bekrefter å ha gitt informasjon om studien

(Signert, rektor/klassekontakt, dato)

Intervjuguide

Punktene som står skrevet under flere av spørsmålene er stikkord som skal fungere som huskeliste for intervjuer.

Innledende spørsmål i intervjuet:

- Hvor gammel er du?
-
- 1. Hva forbinder du med begrepet rusforebygging?
 - Skoleprogram? MOT?
 - Helsesøster?
 - Foreldre?
- 2. Gjennomføres det noen rusforebyggende tiltak i ditt nærmiljø i dag?

Oppfølgingsspørsmål:

- Hvilke tiltak?
- Hvordan fungerer disse tiltakene? Bidrar de til å hindre ungdom i å bruke rusmidler? Bør det iverksettes andre rusforebyggende tiltak enn de som praktiseres i dag? I så fall på hvilket nivå; individuelt, gruppebasert eller generelle tiltak som for eksempel MOT.
- Hvis ikke: Kjenner du til noen rusforebyggende tiltak som gjennomføres på andre steder?
- 3. Hvor får du informasjon om rusforebygging?
 - Fortid/nåtid
 - Foreldre
 - Skole
 - Helsesøster
- 4. Hvem mener du har ansvar for å fortelle deg om rusforebygging?
 - Foreldre
 - Skole: lærere, rektor
 - Andre ungdommer?
 - Helsesøster

Oppfølgingsspørsmål: På hvilken måte bør den/de (overnevnte) bidra i rusforebyggingen?

- 5. Hvor mener du rusforebygging bør foregå?
 - Skole
 - Hjemme hos familien
 - Fritid: Arrangerte tiltak? Fritidsaktiviteter som for eksempel sport, musikk
- 6. Hvem bør rusforebyggende tiltak rettes mot?
 - Skoleelever: Barneskole, ungdomsskole eller videregående skole?
 - Spesielle grupper? Hvem da? Hva karakteriserer i så fall disse gruppene?

Vedlegg 4

Spørsmål 7 blir stilt som en introduksjon for spørsmål 8, 9 og 10. Dette for å definere hva ungdom legger i ordet misbruk, og dermed få en større forståelse av svarene som blir gitt på spørsmål 8, 9 og 10.

7. Hvor mye alkohol og hasj må ungdom innta før du vil si at de misbruker rusmidlene.
 - Hvor ofte drikker de alkohol? Røyker hasj?
8. Hvilke tiltak mener du kan hindre at ungdom begynner å misbruke alkohol og/eller begynner med hasj?
 - Sosiale aktiviteter (fritid)
 - Skolebaserte tiltak?
 - Strengere lover og regler på for eksempel skjenkebevilling.
9. Hva kan gjøres for å få ungdom som allerede misbruker alkohol og/eller røyker hasj til å slutte med det?
10. Tror du at du kan gjøre noe for å hindre andre på din egen alder i å misbruke alkohol og hasj?
 - Hvordan?
 - Hvorfor ikke?
11. Kan ungdom lære de voksne noe når det gjelder å forebygge rusproblemer blant ungdom?
 - Hva?
 - Skjønner de voksne ungdomskulturen? Føler du voksne ikke forstår hvordan de skal nå ut til ungdommen knyttet til rusforebyggende budskap?
 - Fokuserer de voksne riktig i rusforebyggende arbeid? Hva fokuserer de på? Bør de fokusere på andre ting i stedet?
12. Er det viktig å inkludere ungdom i rusforebygging?
 - Hvorfor/ hvorfor ikke?
 - Synes du ungdom blir tilstrekkelig inkludert i rusforebygging i dag?
 - På hvilken måte bør ungdom inkluderes i rusforebygging?
 - Når bør ungdom inkluderes i rusforebygging?
13. Hvis du skulle vært med på å lage tiltak som skulle hindret ungdom i å misbruke alkohol eller hasj, hva ville du fokusert på?
 - Tips? Ønsker? Hvilket budskap?
 - Aktiviteter du ville gjennomført?
 - Hvordan nå ut til ungdommen? Spesielle media du ville brukt? → Tv, radio, internett?
 - Mindre tilgang og tilgjengelighet på rusmidler? Hvordan sørge for mindre tilgang og tilgjengelighet?
14. Er det noe mer du ønsker å tilføye i forhold til rusforebygging hos ungdom?
 - Er det noe de andre spørsmålene ikke inneholder som du synes er viktig å få frem i forhold til rusforebygging blant ungdom?
15. Hvordan var det å bli intervjuet om dette temaet?
 - Positivt/negativt
 - Hva synes du om temaet? Nyttig/unyttig?
 - Er det noe du mener intervjuer kunne gjort annerledes? I så fall hva?

Informasjon om vedtak fra Regional komite for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk REK midt

Dokumentreferanse: 2010/2944-3

Dokumentdato: 09.12.2010

UNGDOM OM RUSFOREBYGGING - INFORMASJON OM VEDTAK

Prosjektleder: Professor Heidi Hjelmeland

Forskningsansvarlig: SVT-fakultetet, NTNU

Prosjektets formål er å innhente opplysninger om en gruppe eldre ungdommers (16-19 år) meninger og erfaringer i forhold til rusforebygging, og hvilke tiltak disse ungdommene anser som effektive for å forebygge rusproblemer. Studien er basert på kvalitativ metode (intervju), er samtykkebasert og omfatter 8-10 deltakere (16-19 år).

Med hjemmel i lov om behandling av etikk og redelighet i forskning § 4 og helseforskningsloven (hfl.) § 10 har Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk Midt-Norge vurdert prosjektet i sitt møte 26. november 2010. Komiteen viser til prosjektprotokoll, målsetting og plan for gjennomføring, og finner at prosjektet har et forsvarlig opplegg som kan gjennomføres under henvisning til evt. merknader og vilkår for godkjenning, jf. hfl. § 5.

Merknader og vilkår:

- Komiteen vil presisere at prosjektmedarbeiderne har taushetsplikt i henhold til hfl. § 7. Personopplysninger skal behandles konfidensielt, og undersøkelsesresultater inkludert evt. navnelister, oppbevares forskriftsmessig.
- Komiteen ber om at grunnlagsdata ikke blir anonymisert, slettet eller destruert, men blir oppbevart på en betryggende måte i minimum 5 år etter prosjektslutt av kontrollhensyn. Instanser som kan tenkes å kontrollere grunnlagsmaterialet er f.eks. forskningsansvarlige, Uredelighetsutvalget for forskning og Helsetilsynet.
- Prosjektleder skal sende sluttmelding til den regionale komiteen for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk når forskningsprosjektet avsluttes. I sluttmeldingen skal resultatene presenteres på en objektiv og etterrettelig måte, som sikrer at både positive og negative funn fremgår, jf. hfl. § 12.

Vedtak : "Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk, Midt-Norge godkjenner at prosjektet gjennomføres med de vilkår som er gitt."

Vedtaket kan påklages og klagefristen er tre uker fra mottagelsen av dette brev, jf. hfl. § 10 og fvl. §§ 28 og 29. Klageinstans er Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag (NEM), men en eventuell klage skal rettes til REK Midt-Norge. Avgjørelsen i NEM er endelig. Det følger av fvl. § 18 at en part har rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, med mindre annet følger av de unntak loven oppstiller i §§ 18 og 19.

Med hilsen
Sven Erik Gisvold
Professor dr.med.
Leder REK Midt

Siv Tone Natland
Rådgiver REK Midt